ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 61 (2522)
ПЯТНІЦА
27
лістапада 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 4 кап.

28 ЛІСТАПАДА 1970 года чалавецтва адзначае 150-годдзе з дня нараджэння Фрыдрыха Энгельса. Гэтае імя бясконца дарагое кожнаму савецкаму чалавеку, кожнаму сумленнаму чалавеку на зямлі. Ленін называў Энгельса самым выдатным пасля Маркса вучоным і настаўнікам пралетарыяту ва ўсім цывілізаваным свеце. Разам з Карлам Марксам ён заклаў падмурак вялікага рэвалюцыйнага вучэння — пераматаноснай ідэйнай зброі працоўнага люду.

Справа, якой ён разам са сваім вялікім сябрам — Марксам — прысвяціў жыццё, сёння пераможна крочыць па планеце. І няма сілы, якая б магла спыніць яе. Бо камунізм — непераможны. Бо за камунізмам, заснавальнікамі якога былі Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс, — будучыня чалавецтва!

На здымку — скульптурны партрэт К. Маркса і Ф. Энгельса работы народнага мастака БССР З. Азгура.

На 4—5 старонках чытайце артыкул, прысвечаны знамянальнай гадавіне, — «Яны думалі і пра Беларусь».

ДАНІНА ЎСЕНАРОДНАЙ ПАШАНЫ

УРАЧЫСТЫ ВЕЧАР, ПРЫСВЕЧАНЫ 50-ГОДДЗЮ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА АКАДЭМІЧНАГА ОРДЭНА ПРАЦОЎНАГА ЧЫРВОНАГА СЦЯГА ТЭАТРА ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

— Пяцьдзесят гадоў назад зала Мінскага гарадскога тэатра не магла змясціць усіх, хто хацеў прысутнічаць на адкрыцці першага дзяржаўнага тэатра Беларусі, — сказаў, пачынаючы сваё прывітальнае слова купалаўцам, сакратар ЦК КПБ С. Пілатовіч. — І сёння тыя, што прысутнічаюць на ўрачыстым вечары, таксама лічаць сябе шчаслівымі. Праўда, сучасная тэхніка дае магчымасць рассунуць сцены залы, і сённяшняе свята разам з намі бачаць тысячы працоўных.

Сапраўды, тысячы тэлегледачоў былі сведкамі той глыбокай павагі і любві, з якой віншавалі найстарэйшы тэатр рэспублікі прадстаўнікі партыі, урада, грамадскасці.

На сцэне — уся трупа тэатра, у першых радах — ветэраны. У многіх на грудзях зззяюць ордэны і медалі, якімі адзначыла краіна іх сумленную працу на ніве савецкага тэатральнага мастацтва.

З сардэчнымі словамі звярнуліся да купалаўцаў міністр культуры БССР М. Мінковіч, намеснік старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Клімаў, старшыня Беларускага рэспубліканскага Савета прафсаюзаў М. Полазаў. Ад імя творчых саюзаў тэатр вітаў народны пісьменнік БССР Кандрат Крапіва, ад імя тэатральнай грамадскасці — народная артыстка СССР Л. Александроўская, сваіх пасланцоў прыслалі на свята братнія рэспублікі — Расія, Украіна, Малдавія, Літва, Латвія, Эстонія.

Невялікія столікі, якія стаяць на сцэне, не могуць змясціць усіх віншавальных адрасоў і падарункаў. Тут і макет дома-музея Я. Купалы ў Вязынцы, які прывезлі хлебаробы саўгаса імя Янкі Купалы з Маладзечаншчыны, і маленькі танк, зроблены рукамі воінаў, над якімі здаўна шэфствуюць артысты, чароўныя белыя кветкі з Латвіі, лялькі ў малдаўскіх нацыянальных касцюмах і шмат, шмат іншага.

Са словам падзякі ўсім сябрам і прыхільнікам тэатра ад імя купалаўцаў выступіў народны артыст СССР Л. Рахленка. Ён зачытаў пісьмо Цэнтральнаму Камітэту нашай партыі, у якім тэатр запэўнівае, што лічыць і будзе лічыць сябе мабілізаваным на барацьбу за ідэалы камуністычнага грамадства.

Пасля ўрачыстай часткі апусцелая сцэна зноў запаўняецца купалаўцамі — але ўжо ў іншым, знаёмым і прывычным нам абліччы сцэнічных герояў. З грукатам, тупатам і вясёлымі воклічамі ідуць праз залу героі бессмяротнай «Паўлінкі». І зноў, як 27 гадоў назад, на прэм'еры, кланяюцца адзін аднаму Р. Кашэльнікава і І. Шаціла:

— Дзень добры пану Якіму!..

Вясёлыя прыпеўкі вясковай вечарынкі змяняе журботная мелодыя кахання Ганны і Васіля, і да сцэны павольна і ціха ідуць Л. Давідовіч і Г. Гарбук у суправаджэнні іншых выканаўцаў роляў інсцэніраванага рамана І. Мележа.

Т. Аляксееву і Л. Рахленку ў строгім элегантным адзенні герояў «Апошняй ахвяры» змяняе экзатычная пара З. Браварская і С. Бірыла, якія выконваюць сцэну з «Эзопа», плыве ў грузінскім танцы С. Станюта («Я, бабуля, Іліко і Іларыён»), аддае загады сябрам-падпольшчыкам Канстанцін Заслонаў — В. Тарасаў... Усе лепшыя спектаклі купалаўцаў па часцінках ажываюць перад намі.

У святочнае тэатральнае відовішча выліліся і віншаванне юбіляра іншымі мастацкімі калектывамі. Многа цікавай выдумкі, цёплага гумару і самых сардэчных пачуццяў уклалі ў свае прывітанні артысты тэатраў Мінска, Брэста і Віцебска, народнага хору і ансамбля танца БССР, эстрады і цырка, а таксама юныя калегі купалаўцаў — выхаванцы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

Свята адшумела, але тэатр — гэта свята, якому няма канца.

Купалаўцаў вітаюць сельскія гледачы.

Фота Ул. КРУКА.

ад пятніцы да пятніцы

НА БРЭСТЧЫНЕ — ЛІТАРАТУРНАЕ СВЯТА

Дні літаратуры пачаліся сёння на Брэстчыне. Тры групы пісьменнікаў, сярод якіх Янка Брыль, Сяргей Грахоўскі, Алег Лойка, Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Пятрусь Макаль і іншыя, пабываюць на буйнейшых прамысловых прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах, навучальных установах вобласці. Паэты і празаікі прадставяць на суд чытачоў свае новыя творы, падзеляцца творчымі планамі. Гэта своеасаблівая справаздача літаратараў перад працоўнымі праводзіцца ў гонар XXIV з'езда КПСС.

Дні літаратуры пазней пройдуць і ў іншых абласцях рэспублікі.

БЕЛТА.

ЗОРНЫ ПАХОД ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Ну, як не захапляцца, як не ганарыцца савецкай навукай!.. «Луноход-1»—на паверхні Месяца!..

Ён нясе сцягі Краіны Саветаў. Ленінскі вобраз і герб СССР на яго гордых вымпелах!..

Вядуцца запланаваныя навуковыя эксперыменты. Радасна ведаць гэта. Радасна пра гэта чуць.

Такія падзеі прымушаюць нашу фантазію працаваць на поўную магутнасць. Я ўяўляю сабе новыя касмічныя караблі, новыя планетаходы. І нельга не сягнуць думкаю наперад — нельга не памарыць сёння, як у складаных, куды больш складаных абставінах, чым на Месяцы, прайшоў бы планетаход па Марсе. А ён пройдзе. А ён будзе даваць каштоўную інфармацыю ў Цэнтр далёкай касмічнай сувязі гэтак жа, як цяпер робіць наш «Луноход-1».

Сёння перад намі — усё новыя і новыя пейзажы Месяца. Пад уплывам зорнага паходу нараджаюцца ў творчым уяўленні мастакоў вобразы пакарыцеляў космасу, вобразы вучоных, рабочых, усіх тых, чый розум і залатыя рукі служаць гэтай высакароднай справе.

Радасна жыць і працаваць у краіне, якая мару робіць явай.

Сяргей РАМАНАЎ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...АДКРЫЛІСЯ

выстаўка твораў заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Раісы Кудрэвіч — у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР і выстаўка твораў народнага мастака БССР Аскара Марыкса — ў выставачнай зале Саюза мастакоў рэспублікі.

...ГРАМАДСКІ ПРАГЛЯД

новага мастацкага каляровага шырокаэкраннага фільма «Неспадзяванае каханне», выпушчанага студыяй «Беларусьфільм», наладзіла праўленне Саюза кінематаграфістаў БССР. Аўтары сцэнарыя фільма Г. Бекарэвіч і Ф. Конеў, рэжысёр - пастаноўшчык І. Шульман, галоўны аператар А. Аўдзееў, мастак - пастаноўшчык У. Дзяменцьеў.

...ВЕЧАР

памяці кампазітара Рыгора Пукста, прысвечаны 70-годдзю з дня яго нараджэння, адбыўся ў Саюзе кампазітараў Беларусі. На вечары выконваліся творы Р. Пукста.

...СЕМІНАР

дырэктараў раённых, гарадскіх і пасялковых дамоў культуры адбыўся ў Віцебску. Удзельнікі семінара прысутнічалі на тэматычным вечары «Серп і молат» у Віцебскім гарадскім Доме культуры, выязджалі ў Лёзна, дзе знаёміліся з работай раённага Дома культуры. У праграме семінара былі даклады і лекцыі, прысвечаныя практыцы культурна-асветнай работы.

...ФЕСТЫВАЛЬ

«Тэатральная вясна—70» праводзіць Мінскі абласны Дом мастацкай самадзейнасці. У фестывалі ўдзельнічаюць народныя тэатры палацаў культуры камвольнага камбіната, трактарнага завода і Палаца культуры прафсаюзаў, драматычны калектыў тонкасуконнага камбіната, агітбрыгада радыёзавода, тэатр мініяцюр політэхнічнага інстытута, ансамбль аперэты аб'яднання «Прамень» і інш.

Са сваім мастацтвам самадзейныя артысты пазнаёмілі ўжо хлебаробаў калгасаў імя Кірава Слуцкага, імя Калініна Нясвіжскага, імя Чкалава Салігорскага, саўгаса «Мачэск» Бярэзінскага раёнаў.

...ДЭМАНСТРУЮЦЦА

больш ста падручнікаў, метадычных дапаможнікаў і плакатаў для школ рэспублікі на выстаўцы, арганізаванай Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў БССР па друку, Міністэрствам асветы БССР і выдавецтвам «Народная асвета». У абмеркаванні выстаўкі прымуць удзел аўтары новых падручнікаў, мастакі, работнікі выдавецтва і паліграфісты рэспублікі.

...ЛІТАРАТУРНЫ САЛОН

адкрыўся ў Баранавіцкім гарадскім Доме культуры. У плане яго работы— сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі, кампазітарамі, мастакамі, архітэктарамі.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

НЕ АБМІНАЙ ТАЛЕНАВІТАЕ, НЕ АМНІСТУЙ ПАСРЭДНАЕ

Талент варты ўвагі заўсёды — і пры бязмоўным поспеху, і тады, калі зробленае ім не дасягае вяршыняў дасканаласці. Талент трэба падтрымліваць. Не фіміямам, зразумела, а прынцыповай гаворкай.

Але што рабіць тады, калі перад намі пасрэдны твор, напісаны вопытным і шаноўным літаратарам! Калі фільм, таксама пасрэдны, зняты рэжысёрам, які за папярэднюю стужку атрымаў узнагароду аўтарытэтнага журы на вялікім конкурсе! Кожны ж разумее, што такому чалавеку крыўдна слухаць праўду пра нўдачу, бо і нўдаламу твору аддаюцца дні і ночы працы, няпросты роздум і хваляванне, надзеі і спрэчкі з самім сабой. Ды і ранейшыя заслугі нешта важаць...

У адным тэатры вопытны драматург чытаў п'есу. Яго слухалі тыя, каму потым прадстаяла ставіць яе на сцэне. Іграць ролі, рабіць дэкаратыўнае афармленне. Адлюстраваныя аўтарам падзеі — старонкі гераічнага мінулага краіны, тэма п'есы — рашучы выбар маладым чалавекам месца ў барацьбе на пярэднім краі, вядома, заслугоўвалі і заслугоўваюць увагі з боку тэатра. Ды толькі ў п'есе былі персанажы, знаёмыя нам па сотнях іншых твораў, схематычна размеркаваныя суадносіны «станоўчых» і «адмоўных» дзеючых асоб, адкрыта меладраматычныя сітуацыі і збедненыя прасталінейныя дыялогі... Здавалася, што гэтыя якасці драматургічнага матэрыялу адразу звернуць на сябе ўвагу. Але слухачы горача апладзіравалі аўтару і потым, абмяркоўваючы п'есу, выказвалі жаданне абавязкова сыграць у ёй, паставіць, аддаць спектаклю натхненне. Заўвагі рабіліся асцярожна, далікатна. Відаць, гэта тлумачылася тым, што акцёры і рэжысура сустрэліся з вопытным драматургам. Яны спадзяваліся, што і праз дыпламатычную форму крытычныя заўвагі ён успрыме пажаданне, каб сюжэт у канчатковым сцэнічным варыянце п'есы пазбавіўся схематызму, каб персанажы набылі выразныя рысы жывых людзей, чые паводзіны і ўчынкі дыктуюцца індывідуальнымі характарамі, каб мова вызвалілася з хмызняку канцылярызмаў, стала маляўнічай і ёмістай. Спадзяванні на тое, што ўсё гэта драматург зразумее, слухаючы прамоўцаў на мастацкім савеце тэатра, былі дарэмныя: у літаратурным тэксце змены адбыліся мізэрныя і агульным мастацкім узроўні яны не адбіліся.

Рэжысура была вымушана «ратаваць» схематычны матэрыял драмы. Разам з аўтарам яна ўводзіць у спектакль нешта накшталт моднага цяпер у тэатрах хору, запаўняе паўзы паміж эпізодамі ўстаўнымі дывертысментамі з пантамімай і г. д. Звычайная і па-мастацку даволі пасрэдна перададзеная жыццёвая гісторыя абрастае на сцэне дэманстратыўна тэатральнай аздобай, якая не вынікае з драматургічнага матэрыялу і не падрыхтоўвае ім. Эклектыку пастановачных прыёмаў заўважае і зацяты тэатрал, і мала падрыхтаваны да ўспрыняцця ўмоўных сцэнічных форм глядач.

Цяпер удзельнікі спектакля і самі здагадваюцца, што не, не было падстаў прымаць да пастаноўкі тую п'есу, але змоўчваюць, што нельга ўголас віталі яе, прымаюць у рэпертуар. «З капуснай расады не вырасце ружа», — успамінаюць у тэатры тыя, хто на абмеркаванні выказваўся, мякка кажучы, не зусім так. Чаму? «Тэма, — кажуць, — патрэбная, аўтар спрактыкаваны, ну і спадзяваліся, што атрымаецца нешта вартае...»

Так з'яўляюцца пасрэдныя спектаклі, фільмы, кнігі. Нас спытаюць: «З'яўляюцца — ці не занадта вы абагульняеце!» Не, не занадта. У творчых саюзах і на старонках перыёдыкі мы сталі рэдка гаварыць адзін аднаму горкую праўду. Лічым за лепшае дыпламатнічаць. Скажам, у часопісе «Вопросы литературы» № 9 беларускі крытык рэцэнзуе кніжку ўкраінскага аўтара і ў адным месцы робіць такую заўвагу: трэба асцярагацца «графаманства знешне пісьменнага, літаратурна нават прыстойнага, гэта азначае патоку беззмястоўнай, кан'юнктурнай, рамесніцкай літаратуры, якая ўсё яшчэ прарываецца на старонкі перыядычных часопісаў і ў выдавецтвы». Трэба думаць, да такой сумнай высновы крытык прыйшоў, зыходзячы з практыкі нашага літаратурнага жыцця. Прынамсі—і нашага. Чаму ж тады ён і яго калегі абыходзяць моўчкі гэтыя факты ў сваёй крытычнай дзейнасці!

Яшчэ больш крыўдна, што часамі ў літаратуры і мастацтве гадамі дзейнічае актыўна, скажам, пісьменнік або кінарэжысёр, і ніхто ніколі не скажа яму добразычліва і прынцыпова, чаго вартая яго дзейнасць. У народзе кажуць — не будзь салодкім, бо праглынуць, не будзь горкім, бо выплюнуць. А ў творчым жыцці мастак не можа абысціся без ацэнкі сваёй дзейнасці. Але ж — абыходзіцца!

Зразумела, усе мы ведаем, што нельга праходзіць міма таленавітых твораў, што нельга замоўчваць і пасрэднасці [тым больш — графаманства]. Гэта не памагае ствараць атмасферу зацікаўленасці творчых саюзаў і крытычнага фронту ў далейшым уздыме ідэйна-мастацкага ўзроўню літаратуры і мастацтва. І чытач не атрымлівае правільных арыенціраў у сваіх уражаннях і думках пра бачанае, праслуханае, прачытанае.

Ведаем — усе. А што робім!..

ПА ЗАКЛІКУ ПАРТЫІ— ПА ЗАГАДЗЕ СЭРЦА

СА СПРАВАЗДАЧНА-ВЫБАРЧАГА СХОДУ ПАРТЫЙНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

24 ЛІСТАПАДА адбыўся справаздачна-выбарчы сход партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў. Са справаздачным дакладам на ім выступіў сакратар партыйнага бюро СП БССР Аляксей Кулакоўскі.

— Гэты год для нас, як і для ўсіх савецкіх людзей, асабліва знамянальны,—гаворыць дакладчык.—Усю нашу работу—творчую, грамадскую, партыйную—мы праводзілі з усведамленнем таго, што гэта год ленінскага юбілею. Такое ўсведамленне прыдавала нам актыўнасці, шчырага жадання зрабіць больш і лепш ва ўсіх галінах і сферах творчага і грамадскага жыцця.

А. Кулакоўскі падрабязна асвятляе работу партыйнага бюро за справаздачны перыяд, адзначае, што яна вялася ў цесным кантакце з сакратарыятам і прэзідыумам праўлення Саю-Саюза пісьменнікаў, гаворыць пра тыя пытанні, якія абмяркоўваліся на партыйных сходах, аналізуе работу сістэмы партыйнай адукацыі.

Дакладчык падкрэслівае, што галоўны крытэрый дзейнасці ідэалагічнай работы—гэта павышэнне росту палітычнай свядомасці і творчай актыўнасці пісьменнікаў, глыбокае разуменне імі палітыкі партыі і самы актыўны ўдзел у вырашэнні тых задач, якія стаяць перад калектывам, непрымірымасць да буржуазнай ідэалогіі і маралі. Камуністычная перакананасць чалавека, як вядома, праяўляецца перш за ўсё ў яго працы, у яго творчасці на карысць народа, у яго высокім усведамленні свайго грамадзянскага абавязку.

З гэтых пазіцый і зыходзіла партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў, рыхтуючыся да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, з гэтага зыходзіць і цяпер у сваёй рабоце па падрыхтоўцы да XXIV з'езда КПСС. Выбіраючы формы і метады выхаваўчай прапагандысцкай работы, гаворыць А. Кулакоўскі, мы заўсёды імкнёмся садзейнічаць, памагаць нашым творчым сілам стаяць бліжэй да жыцця народа, глыбей разумець і адчуваць інтарэсы народа, інтарэсы нашай партыі і тыя задачы, якія ставіць партыя ва ўсіх галінах і сферах нашага жыцця.

Партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў за апошні час стала яшчэ больш аўтарытэтнай, актыўнай, баявітай. Значна павысілася грамадская актыўнасць камуністаў і беспартыйных пісьменнікаў, іх пачуццё адказнасці за даручаную справу. А. Кулакоўскі гаворыць пра тыя здабыткі, з якімі пісьменніцкая арганізацыя ідзе да чарговага партыйнага з'езда, называе імёны пісьменнікаў, якія найбольш плённа працавалі ў часы падрыхтоўкі да ленінскага юбілею і працуюць цяпер, рыхтуючыся да XXIV з'езда партыі. Гэта нашы старэйшыя пісьменнікі—Пятрусь Броўка, Максім Танк, Аркадзь Куляшоў, Максім Лужанін, Ілья Гурскі, Піліп Пестрак, Мікалай Аляксееў, Міхась Машара, Раман Сабаленка, а таксама—Іван Шамякін, Іван Мележ, Янка Брыль, Андрэй Макаёнак, Пімен Панчанка, Васіль Вітка, Міхась Калачынскі, Васіль Быкаў, Алесь Савіцкі, Эдзі Агняцвет, Еўдакія Лось, Уладзімір Юрэвіч, Іван Новікаў, Аляксей Русецкі, Аркадзь Марціновіч, Антон Алешка, Алесь Асіпенка, Іван Навуменка, Алесь Бачыла.

Друкуюць новыя раманы маладзейшыя па ўзросце пісьменнікі Іван Пташнікаў і Іван Чыгрынаў. Паспяхова працуюць таксама Барыс Сачанка, Генадзь Бураўкін, Рыгор Барадулін, Анатоль Кудравец, Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Паўлаў, Васіль Зуёнак і інш.

Далей прамоўца звяртае асаблівую ўвагу камуністаў на больш настойлівую і сістэматычную работу з творчай моладдзю. І не толькі ў Мінску, але і ў абласцях, дзе ёсць аддзяленні Саюза пісьменнікаў або літаратурныя аб'яднанні. Ён гаворыць пра тое, што Саюз пісьменнікаў яшчэ недастаткова дапамагае партыйным і камсамольскім органам выхоўваць літаратурную моладзь на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах рэспублікі.

— Арганізацыйна-творчая работа ў саюзе набыла ў гэтым годзе некаторае пашырэнне і паглыбленне,—гаворыць прамоўца.—У гэтай справе шмат залежыць ад кіраўнікоў секцый. І вось відавочны прыклад: узначаліў секцыю прозы Янка Скрыган і справы там намнога палепшыліся. Бюро секцыі прозы правяло за гэты год некалькі цікавых і карысных сходаў, вечароў, творчых сустрэч. Напэўна, усім, хто быў, запомніўся той вечар, на якім выступалі аўтары твораў, прысвечаных У. І. Леніну: І. Шамякін, В. Хомчанка, А. Вялюгін і іншыя. Вельмі цікавай і карыснай была сустрэча з І. Мележам, арганізаваная секцыяй прозы, дзе вялася шчырая гаворка пра майстэрства пісьменніка, пра яго творчую лабараторыю. Можна прывесці шмат добрых прыкладаў з работы секцыі дзіцячай літаратуры, якой кіруе член партбюро Васіль Хомчанка, секцыі крытыкі (старшыня Д. Бугаёў), камісіі па ваенна-шэфскай рабоце (старшыня М. Аляксееў), секцыі паэзіі (старшыня С. Грахоўскі), секцыі перакладу (старшыня Я. Семяжон).

А. Кулакоўскі гаворыць таксама пра недахопы, якія яшчэ маюць месца ў рабоце Саюза пісьменнікаў, у прыватнасці, у рабоце кансультантаў Саюза, падкрэслівае, што яны павінны быць у цэнтры ўсяго літаратурна-творчага працэсу, актыўна ўплываць на гэты працэс, накіроўваць яго. Абавязак кансультантаў—дапамагаць рабоце жанравых секцый, арганізоўваць творчыя вечары і сустрэчы, сачыць за работай літаратурных аб'яднанняў і гурткоў, а галоўнае—весці непасрэдную работу з аўтарамі.

Дакладчык адзначае, што партыйная арганізацыя разам з кіраўніцтвам Саюза пісьменнікаў арганізавала і правяла шмат цікавых і карысных спраў: праведзены сімпозіум сумесна з рэдакцыяй «Литературной газеты», арганізоўваліся паездкі пісьменнікаў па ленінскіх мясцінах у нашай краіне і за мяжой, праводзіліся літаратурныя вечары, прысвечаныя 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, заслухоўваліся на прэзідыуме творчыя справаздачы маладых пісьменнікаў, праведзены семінар маладых драматургаў. Але частка запланаваных мерапрыемстваў усё ж такі засталася нявыкананай. Не ва ўсіх творчых секцыях праведзены справаздачна-выбарчыя сходы, не праведзены такія сходы ў некаторых абласных аддзяленнях Саюза пісьменнікаў, асабліва зацягнулася вырашэнне арганізацыйнай справы ў Гродзенскім аддзяленні.

— Ад стылю нашай работы залежыць вельмі многае,—гаворыць у заключэнне А. Кулакоўскі.—Мы часта скардзімся на недахоп часу для творчых спраў і ў той жа час не заўважаем, колькі яго ў нас марна прападае з-за нашай часам неарганізаванасці ў рабоце. Неабходна павысіць актыўнасць кожнага камуніста, неабходна пераадолець такое становішча ў нашай арганізацыі, калі некаторыя камуністы стаяць у баку ад грамадскай работы, не маюць партыйных даручэнняў. Праверка выканання прынятых пастаноў і планаў павінна стаць асновай нашай работы. Нам трэба шырэй і смялей карыстацца правам заслухоўвання індывідуальных справаздач як па творчых, так і па грамадскіх справах. Партыйнаму бюро абавязкова трэба ўлічыць гэта ў сваёй далейшай рабоце. Тады менш будзе такіх з'яў, калі мы нешта пачынаем і не даводзім да канца, не праяўляем у некаторых справах патрэбнай настойлівасці, паслядоўнасці. Усю нашу арганізацыйную і творчую работу неабходна весці з улікам падрыхтоўкі да XXIV з'езда КПСС і чарговага з'езда пісьменнікаў.

Галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва» Л. Прокша падрабязна спыніўся на рабоце партыйнай групы рэдакцыі і на тых праблемах, якія вырашае калектыў штотыднёвіка.

А. Шаўня расказаў пра дапамогу, якую аказвала партыйнае бюро рабоце прафсаюзнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў за справаздачны перыяд.

— У дакладзе А. Кулакоўскага дадзены ўсебаковы аналіз работы партыйнай арганізацыі за год,—сказаў У. Юрэвіч. — У ім шмат цікавых фактаў, назіранняў, высноў. Шкада толькі, што ў ім няма грунтоўнага аналізу сучаснага літаратурнага працэсу, вельмі сціпла гаворыцца ў ім таксама і пра нашы літаратурныя здабыткі.

На думку У. Юрэвіча, адметнай рысай гэтага літаратурнага года стала тое, што ў прозе ўзнімаецца значэнне рамана як жанру. Шкада, гаворыць дакладчык, што большасць крытыкаў стаіць у баку ад літаратурнага працэсу, што пісьменнікі-камуністы яшчэ недастаткова выкарыстоўваюць у сваёй творчасці магчымасці такога жанру, як нарыс, рэдка бываюць на будоўлях, у калгасах і саўгасах рэспублікі. У. Юрэвіч зазначае, што партыйнае бюро павінна звярнуць больш пільную ўвагу на работу прыёмнай камісіі і сістэмы палітасветы пры Саюзе пісьменнікаў.

Пра дзейнасць Камітэта па ахове аўтарскіх правоў і дапамогу, якую аказвала партыйнае бюро Саюза пісьменнікаў, гаварыў Э. Валасевіч.

Б. Спрынчан і В. Зуб расказалі аб рабоце рэдакцый часопісаў «Неман» і «Вожык» па ўмацаванні працоўнай дысцыпліны, павышэнні актыўнасці і адказнасці за даручаную справу ўсіх работнікаў.

Разгляду задач, якія стаяць перад пісьменніцкай арганізацыяй па прапагандзе мастацкай літаратуры, прысвяціў сваё выступленне М. Татур.

— Партыйная арганізацыя павінна ўдзяляць больш увагі пытанням творчасці пісьменнікаў, — сказаў у сваім выступленні А. Русецкі. — У справаздачным дакладзе адзначалася работа творчых секцый. У іх дзейнасці сапраўды яшчэ шмат недахопаў. А секцыі паэзіі і драматургіі наогул амаль не працавалі. Сакратары праўлення саюза павінны аналізаваць працэсы, якія адбываюцца ў літаратуры, выступаць з артыкуламі ў друку, клапаціцца пра тое, каб кожная новая літаратурная з'ява знаходзіла належную ацэнку.

А. Русецкі падкрэсліў, што ўсе камуністы павінны мець партыйныя даручэнні, што партбюро павінна больш дбаць пра стварэнне творчай атмасферы ў Саюзе пісьменнікаў, выказаў пажаданне, каб штогод праводзіліся традыцыйныя дні паэзіі, як гэта робіцца ў іншых рэспубліках.

Думку аб тым, што трэба часцей праводзіць творчыя справаздачы пісьменнікаў, выказаную ў дакладзе, падтрымаў А. Зарыцкі. Ён гаварыў таксама пра тое, што партыйная арганізацыя больш увагі павінна аддаваць рабоце з маладымі пісьменнікамі, клапаціцца пра іх творчы рост і грамадскую актыўнасць.

С. Шушкевіч выказаў заклапочанасць тым, што многія кнігі і творы, надрукаваныя ў перыядычных выданнях, застаюцца па-за ўвагай крытыкі, а калі і рэцэнзуюцца, то павярхоўна, аднабакова.

У спрэчках па дакладзе выступіў таксама дырэктар Беларускага аддзялення Літфонду СССР Ф. Міхееў.

— У грунтоўным справаздачным дакладзе разгледжаны шмат якія пытанні работы партыйнай арганізацыі, — сказаў І. Шамякін. — Аднак, — заўважыў ён, — самае галоўнае — творчая работа пісьменніка — не знайшла ў ім належнага адлюстравання. Варта было падагуліць, што ж зроблена за мінулы год у нашай літаратурнай гаспадарцы, прааналізаваць тэндэнцыі развіцця прозы, паэзіі, драматургіі, разгледзець стан крытыкі. Гэты аналіз тым больш неабходны цяпер, напярэдадні такіх важных падзей, як XXIV з'езд партыі і чарговы з'езд пісьменнікаў.

І. Шамякін гаворыць таксама, што партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў за апошні час значна ўмацавалася арганізацыйна, вырасла колькасна, што партыйнае бюро імкнулася выкарыстоўваць розныя формы і метады работы з камуністамі, удасканальвала свой стыль работы. І ўсё гэта робіцца дзеля таго, каб з'яўляліся новыя кнігі, спектаклі, кінафільмы, тэлепастаноўкі, у якіх па-сапраўднаму хвалююча была б адлюстравана стваральная дзейнасць савецкага чалавека.

На сходзе з прамовай выступіла сакратар Ленінскага РК КПБ Р. Піонава.

У пастанове, якую прыняў партыйны сход, адзначаецца, што падрыхтоўка да XXIV з'езда КПСС і да пісьменніцкіх з'ездаў павінна быць пакладзена ў аснову ўсёй работы пісьменніцкай арганізацыі, што ўсю сваю ўвагу партбюро, сакратарыят і прэзідыум Саюза пісьменнікаў павінны звярнуць на вырашэнне найбольш важных творчых пытанняў, на стварэнне новых мастацкіх твораў, якія адлюстроўвалі б гераічнае мінулае народа і яго працоўныя подзвігі ў барацьбе за стварэнне матэрыяльнай базы камунізма.

Сход абраў новае партыйнае бюро, у склад якога ўвайшлі М. Вінагораў, В. Зуб, П. Кавалёў, А. Кулакоўскі, Я. Кучар, Г. Папоў, Л. Прокша, А. Русецкі, М. Танк, В. Хомчанка, І. Шамякін, А. Шаўня, Ул. Юрэвіч. Сакратаром партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў зноў абраны Аляксей Кулакоўскі

На справаздачна-выбарчым сходзе адбыліся таксама выбары дэлегатаў на XVI партыйную канферэнцыю Ленінскага РК КПБ, якая адбудзецца 26 снежня. Дэлегатамі абраны: А. Асіпенка, І. Грамовіч, М. Калачынскі, А. Кулакоўскі, П. Пестрак, А. Русецкі, Я. Семяжон, Б. Спрынчан і М. Танк.

З пошты ЛіМа

А ГЭТУ ШКОДУ ЯК НАЗЫВАЦЬ?

Вельмі добра, што «Літаратура і мастацтва» на сваіх старонках выступае з артыкуламі аб ахове прыродных багаццяў нашай рэспублікі. Апошні матэрыял на гэтую тэму, які спыніў маю ўвагу, быў аб Прыпяцкім ландшафтна-гідралагічным запаведніку, змешчаны 9 кастрычніка г.г. Зацікавіў таму, што, аказваецца, жыву блізка ля яго. «Аказваецца», бо да прачытання артыкула я, ды і бадай ніхто не ведаў, што такі запаведнік існуе. Правільна газета адзначае, што ніякай растлумачальнай работы сярод насельніцтва не праводзіцца, што рэжым запаведніка існуе толькі на паперы.

Убарць і Сцвіга працякаюць і па Лельчыцкаму раёну. А вось ніхто не ведае, поймы гэтых рэк на тэрыторыі Лельчыцкага раёна з'яўляюцца запаведнымі ці не! У пастанове, якая была змешчана ў друку, трэба было назваць не толькі раёны запаведніка, але і па тэрыторыі якіх сельсаветаў, нават вёсак праходзіць запаведная зона.

Цяпер аб пытанні, вынесеным у загаловак. Па рацэ Убарць кожны год ад вясны да восені ідзе малявы сплаў лесу. Гэта прыносіць вялікую шкоду. Мне не раз даводзілася назіраць такі малюнак. На берагах ракі асела многа бярвенняў. Багром іх спіхнуць не пад сілу. На выручку прыходзіць тэхніка. Магутныя трактары - тралёўшчыкі, бульдозеры знішчаюць усё жывое на сваім шляху. У раку звальваюцца не толькі бярвенні, але і сам бераг разам з растучымі на ім лазняком, алешнікам і нават прыгажунамі дубкамі і бярозкамі. У выніку рака засмечваецца, мялее. Таму і не дзіўна, што ў нашым раёне рака на працягу толькі двух гадоў у многіх месцах змяніла сваё рэчышча, стварыўшы многа старыц.

Хіба ж такое можна дапускаць, тым больш у запаведніку! Як аматар прыроды, ніяк не магу пагадзіцца з тым, каб у запаведніку гаспадарылі піла, сякера і тым больш аманал. Праўда, кажуць, што так будзе толькі да 1975 года. Але ж за пяць гадоў нават пры самых разумных лесараспрацоўках ад векавых дубоў ды сосен нічога не застанецца. Пры гэтым трэба ўлічыць і той факт, што частка дрэў будзе знішчана самавольнымі высечкамі. А колькі шкоды жывой прыродзе нанясуць браканьеры! У нас, напрыклад, паўсюдна днём і ноччу глушаць рыбу. І ў гэтым, як ні дзіўна, вінаваты ў першую чаргу лясгасы і хімлясгасы. Гэта свайго роду забеспячэнцы браканьераў. Бікфордаў шнур, капсулі, дэтанатары, толаманал—вось тая зброя, якую набываюць браканьеры непасрэдна ў гэтых арганізацыях. Вядома, ім там гэтага не выпісваюць, як дровы. Крадуць узрыўчатку хімлясгасаўскія рабочыя-ўзрыўнікі і прадаюць браканьерам. І пракантраляваць гэта не так лёгка. Пень, маўляў, мы і «зубамі вырвем», а ўзрыўчатку сэканомілі для глушэння рыбы.

Адным словам, ці не час усё гэта спыніць! Запаведнік не можа быць запаведнікам, пакуль у ім будзе гаспадарыць сякера.

Павел ШЫБУТ

г. п. Лельчыцы.

ЯНЫ ДУМАЛІ

М. ЕРМАЛОВІЧ

ВЯЛІКІЯ правадыры міжнароднага пралетарыяту Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс, з выключнай навуковай глыбінёй адкрываючы агульныя для ўсяго чалавецтва законы грамадскага развіцця, у той жа час уважліва ўглядаліся ў жыццё шматлікіх краін і народаў свету, адзначалі своеасаблівасць іх гістарычнага лёсу. Убачылі яны і нашу Беларусь, хаця гэта і нялёгка было, бо яна ў той час была пазбаўлена свайго нацыянальнага імя. І не толькі ўбачылі, але і праяўлялі шматбаковую зацікаўленасць да Беларусі, глыбока і дэталёва яе ведалі, пра што сведчаць іх творы, перапіска, архівы.

АД СТАГОДДЗЯ ДА СТАГОДДЗЯ

Перш за ўсё звяртае на сябе ўвагу грунтоўнае знаёмства К. Маркса і Ф. Энгельса з гісторыяй Беларусі. З іх твораў мы можам атрымаць яскравае ўяўленне аб асноўных этапах і важнейшых сацыяльных працэсах у гістарычным развіцці беларускага народа з глыбокай старажытнасці і да канца XVIII стагоддзя.

Як вядома, першапачатковым і агульным для рускага, украінскага і беларускага народаў быў кіеўскі перыяд іх гісторыі. К. Маркс у сваёй працы «Тайная дыпламатыя XVIII стагоддзя» (надрукавана на англійскай мове ў Лондане ў 1899 г.) даў вычарпальную характарыстыку Кіеўскай дзяржавы, якую ён называў «Імперыяй Рурыкавічаў», паказаў прычыны яе росту ў IX—X ст. ст. і паступовага заняпаду, пачынаючы з XI ст. Так, ён гаворыць, што ўжо пры Кіеўскім князі Ізяславе, што княжыў з 1054 г. па 1078 г. і валодаў Кіевам і Ноўгарадам, усе «астатнія князі карысталіся неабмежаванай уладай». Гэта добра бачна і на прыкладзе Полацкага княства, якое к гэтаму часу выдзелілася ў асобную палітычную адзінку старажытнай Русі. К. Маркс адзначаў, што Кіеўская дзяржава была папярэдніцай утварэння шэрагу дзяржаў на Усходзе Еўропы, у тым ліку і Вялікага княства Літоўскага, у склад якога ўваходзіла і Беларусь.

Ф. Энгельс адкінуў валюнтарысцкія тэорыі дваранска-буржуазнай гістарыяграфіі, паводле якіх Вялікае княства Літоўскае ўтварылася шляхам заваявання літоўскімі князямі беларускіх і ўкраінскіх земляў. Ён паказаў, што гэта было мірнае далучэнне, адной з важнейшых прычын якога была пагроза татарскага нашэсця: «У той час, калі Вялікаросія папала пад мангольскае іга, Беларусь і Маларосія знайшлі сабе абарону ад азіяцкага нашэсця, далучыўшыся да так званага Літоўскага княства». Сапраўды, няма ніводнай крыніцы, якая б пацвярджала факт заваявання літоўскімі князямі беларускіх земляў. З прыведзеных слоў бачна, што Энгельс лічыў гэту дзяржаву літоўскай толькі па назве, што фактычна так і было. Маркс таксама глядзеў на Вялікае княства Літоўскае, як на славянскую «рускую» дзяржаву. Ён пісаў у сваёй працы «Сцепька Разін»: «Русь тады (у XIV-XVI ст.ст. — **М. Е.**) была падзелена на дзве дзяржавы: Маскву і Літву». Як вядома, уласна літоўскія землі займалі толькі адну дзесятую ўсёй тэрыторыі дзяржавы, і яны не маглі мець дамінуючага значэння ў Вялікім княстве Літоўскім. Ф. Энгельс адзначаў, што ва ўладанні саміх літоўцаў былі «паўночныя правінцыі Прыбалтыкі», г. зн. уласна літоўскія землі, а не ўсе землі дзяржавы.

Гаворачы пра народы якія насялялі Вялікае княства Літоўскае, Ф. Энгельс указаў на беларусаў і на тэрыторыю, якую яны займалі. Асабліва важна тое, што Энгельс прызнаваў ужо для таго часу факт існавання самастойнай беларускай мовы і вызначыў вельмі дакладна яе месца ў сістэме другіх славянскіх моваў. Ён пісаў, што беларусы гавораць на мове «сярэдняй паміж польскай і рускай, але больш блізкай да апошняй».

К. Маркс занёс у свае «Храналагічныя выпіскі» шматлікія факты з гісторыі Вялікага княства Літоўскага. Так, ён адзначыў паход татарскага князя Бурундая на беларускія і літоўскія землі ў 1258 г. К. Маркс асаблівую ўвагу звяртае на вялікіх літоўскіх князёў Віценя і Гедыміна, на іх смелыя і паспяховыя паходы супраць варожых дзяржаў, у прыватнасці, супраць нямецкіх крыжакоў. Ён указаў, што пры Гедыміне Вялікае княства Літоўскае пашыраецца ўсё больш і больш на усход, уключыўшы ў свой склад Уладзімір Валынскі і Кіеў. Маркс адзначыў часовае аслабленне літоўскай дзяржавы пасля смерці Гедыміна ў выніку спрэчак яго сыноў, пакуль улада не перайшла да самага здольнага з іх. Ён падкрэсліў, што Тэўтонскі ордэн «у першай палове XIV ст. стаў сур'ёзнай пагрозай для Польшчы, Літвы і другіх краін Усходу». Маркс адзначыў першае аб'яднанне Польшчы і Літвы, якое адбылося ў 1386 г. пры Вялікім князі Літоўскім Ягайлу, абраным у выніку гэтага польскім каралём.

К. Маркс уважліва разглядае ўзаемаадносіны Вялікага княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы ў XIV-XVI ст. ст. Ён фіксіруе шматлікія войны паміж імі, паступовае наступленне Маскоўскай дзяржавы і заняцце ёю паасобных тэрыторый Вялікага княства Літоўскага.

У 1569 годзе адбылася Люблінская унія, якая шырока адчыніла дзверы для наступлення польскіх феадалаў у саюзе з каталіцкай царквой на Беларусь і Украіну. Гэта выклікала ўздым класавай і нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага і ўкраінскага народаў. Напалоханыя гэтым рухам, які пагражаў і іх класавым інтарэсам, беларускія і ўкраінскія феадалы пачалі здраджваць свайму народу і пераходзіць на бок яго класавых і нацыянальных ворагаў. Яны, заахвочаныя рознымі прывілеямі, сталі пранікацца інтарэсамі польскіх феадалаў, пераходзіць у каталіцкую веру і засвойваць польскую мову і культуру. На гэту з'яву, якая таксама аказала важны ўплыў на істотныя змены ў класавым саставе беларусаў і ўкраінцаў, указаў Ф. Энгельс, адзначаючы, што «дваранства Беларусі і Маларосіі моцна апалячылася». Ён таксама паказваў, што, пачынаючы з XVI ст., калі ў Польшчы сталі панаваць езуіты, праваслаўных, да якіх перш за ўсё адносіліся беларусы і ўкраінцы, «вымушалі далучацца да рымска-каталіцкай царквы». У выніку гэтага «значная частка праваслаўных у XVI стагоддзі была вымушана прызнаць вяршэнства папы, і яны сталі называцца уніятамі». І ўсё ж, нягледзячы на рэлігійны ўціск, многія з праваслаўных «захавалі ва ўсіх адносінах вернасць сваёй ранейшай... рэлігіі». Гэта былі галоўным чынам, зазначае далей Ф. Энгельс, «прыгонныя, у той час як іх высакародныя паны амаль усе былі каталікамі».

Прымусовае акаталічванне езуітамі праваслаўных на Украіне і Беларусі, як адзначыў Ф. Энгельс, «давала вялікарускім царам жаданую падставу для дамаганняў на тэрыторыю... Літоўскага княства». Ён таксама ўказваў, што рускі царызм, калі яму было выгадна, нават падтрымліваў барацьбу ўкраінскіх і беларускіх сялян супраць польскіх арыстакратаў, але калі яго мэты былі дасягнуты, царскія «салдаты зноў вярталі прыгонных пад прыгнёт іх паноў». Так, напрыклад, было ў 1768—69 гг., калі царскія войскі задушылі «Каліўшчыну» — паўстанне сялян Правабярэжнай Украіны супраць польскіх паноў, і ў 1812 г., калі яны расправіліся з беларускімі сялянамі, якія знішчалі маёнткі польскіх паноў, што перайшлі на бок Напалеона.

Ф. Энгельс паказаў прагрэсіўнасць факту далучэння Беларусі да Расіі, якое адбылося ў канцы XVIII стагоддзя. «На-шляхецку сонная Польшча» ў эканамічным развіцці намнога адставала ад Расіі, да таго ж яна канчаткова згніла, яскравым выражэннем чаго была выключная прадажнасць шляхты — правячага класа Рэчы Паспалітай. Вядома, такая дзяржава не магла быць дарагой для беларусаў і ўкраінцаў. Томячыся ў цяжкой няволі, яны лёгка маглі перайсці пад уладу другой дзяржавы. Ф. Энгельс і адзначыў тую лёгкасць, з якой Беларусь і частка Украіны, далучыліся да Расіі: «Большая частка Польшчы, так званая Заходняя Расія, гэта значыць Беласток, Гродна, Вільня, Смаленск, Мінск, Магілёў, Валынь і Падолія, пачынаючы з 1712 г., за нязначным выключэннем, спакойна падначаліліся панаванню рускіх; яны і не пашавяльнуліся, за выключэннем нямногіх гараджан і дваран у асобных месцах». З далучэннем да Расіі пачаўся новы перыяд гісторыі Беларусі, шчыльна звязаны з гісторыяй вялікага рускага народа.

...І АД ІМЯ БЕЛАРУСКАГА СЕЛЯНІНА

Асаблівую ўвагу Маркс і Энгельс удзялілі становішчу Беларусі і беларускага народа ў XIX ст. Чытаючы працы рускіх пісьменнікаў і даследчыкаў, К. Маркс і Ф. Энгельс падкрэслівалі і выпісвалі і тыя месцы, якія датычылі Беларусі.

К. Маркс уважліва выпісваў тыя месцы канспектуемых кніг, у якіх гаварылася аб прыродных умовах беларускіх губерняў. З кнігі Скалдзіна «У глушы і сталіцы» (яе пазней высока ацэньваў У. І. Ленін) ён даведваецца, што для Мінскай губерні характэрны балоты і лясы, для Гродзенскай — зыбучыя пяскі, а Віленская ў большай частцы — неўрадлівая. З кнігі Янсона «Вопыт статыстычных даследаванняў аб сялянскіх надзелах і плацяжах» ён выпісвае месцы, дзе гаворыцца, што Мінская, Гродзенская, Віленская і частка Віцебскай губерні маюць пясчана-гліністую і пясчаную глебу, што значная частка іх пакрыта пясчанымі дзюнамі. К. Маркс таксама занатаваў, што паўднёвая частка Мінскай, паўднёва-ўсходні кут Гродзенскай губерні ўваходзяць у так званае Пінскае Палессе, пакрытае вялізнымі балотамі (тут ад сябе ён дадаў «дрыгвою») і пяскамі (і зноў дадаў «усюды вялікая лясістасць»). Як добра ведаў К. Маркс тэрыторыю Беларусі, сведчыць такі факт. Пералічваючы ў сваёй кнізе беларускія губерні, Янсон не назваў Магілёўскай. Гэта адразу заўважыў К. Маркс і зрабіў заўвагу: «А Магілёў?» Пра глебу гэтай губерні ён запісвае, што яна спустошаная ці неўрадлівая.

К. Маркс быў добра знаёмы з умовамі землекарыстання ў Беларусі. Так, ён занатоўвае, што ў Мінскай, Віленскай і Гродзенскай губернях пераважае падворнае землекарыстанне, у той час як у Віцебскай і Магілёўскай губернях, накшталт Вялікаросіі, абшчыннае.

К. Маркс ведаў, што асобныя групы дробных дваран у Беларусі называюцца панцырнымі баярамі і аднадворцамі, што казённыя маёнткі ўпраўляюцца за кошт казны ці здаюцца ў арэнду, што ў іх замест аброку існуе паншчына, якая паступова ператвараецца ў пазямельны падатак. К. Марксу было вядома, што ў беларускіх губернях адносіны паміж памешчыкамі і сялянамі рэгулююцца інвентарнымі правіламі, якія ўводзяцца для таго, каб паслабіць сувязь паміж сялянамі і іх польскімі памешчыкамі.

К. Маркс і Ф. Энгельс уважліва сачылі за правядзеннем рэформы 1861 года. Яны адразу ўбачылі яе грабежніцкі характар, бо ў выніку яе становішча сялянства яшчэ пагоршылася, што было характэрна і для Беларусі. У канспекце кнігі Скалдзіна К. Маркс запісвае: «У Віленскім генерал-губернатарстве становішча пасля рэформы стала, несумненна, горш за ранейшае». У пацвярджэнне гэтага К. Маркс выпісвае такі факт. У Паўночна-Заходніх губернях (Віцебскай, Мінскай і Гродзенскай) з іх неўрадлівымі глебамі быў устаноўлены для сялян аброк у 3 рублі з дзесяціны — «сума, якой там ніколі нельга сабраць — ні раней, ні пазней». Такім чынам, запісвае К. Маркс, «Згодна з палажэннем 1861 г. польскае дваранства фактычна ўстанавіла такія аброкі, якія нават для сялян ва ўрадлівых раёнах чарназёмнай паласы былі б не пад сілу. І самае важнае тое, што гэты непамерны аброк мог быць павышаны губеранскім прысуствіем па патрабаванні памешчыкаў». Падводзячы вынікі рэформы 1861 г. у Беларусі, К. Маркс пісаў: «Мясцовае палажэнне для губерняў Паўночна-Заходняга краю прызнае за сялянамі толькі тыя землі, якімі яны карысталіся да 19 лютага 1861 г., іншымі словамі, яно санкцыяніравала ўсе крадзяжы памешчыкамі інвентарызаваных (1847 г.) земляў і пакінула без усялякай абароны вялізную масу абяздоленых парабкаў».

Калі ў 1863 г. у Польшчы, Літве і Беларусі адбылося паўстанне, царскі ўрад зрабіў захады, каб не дапусціць яго пашырэння. К. Маркс у сваіх канспектах адзначае іх. Гэта абавязковы выкуп, зніжэнне выкупных плацяжоў і аброкаў, ануляванне па-грабежніцку складзеных выкупных дагавораў, надзяленне зямлёй беззямельных. Аднак гэтыя меры, якія насілі больш дэмагагічны, чым фактычны характар, істотна не змянілі становішча беларускага сялянства.

К. Марксу была добра вядома гаротная доля палескага селяніна, і ён у канспекце кнігі Янсона дадае ад сябе: «Няма нічога больш бядотнага за становішча сялян у палескай (Пінск) частцы Заходніх губерняў». К. Маркс адзначыў, што нямнога лепш становішча сялян у Магілёўскай губерні з яе неўрадлівымі глебамі. Таму не дзіўна, што абцяжараныя зборамі сяляне гэтай губерні не раз звярталіся з заявамі дазволіць ім адмовіцца ад сваіх надзелаў і перасяліцца ў другія губерні. Энгельс таксама звярнуў увагу на вялікую суму нядоімак, якія накапіліся за сялянамі Магілёўскай губерні з 1862 г. па 1876 г.

К. Маркс не абышоў сваёй увагай ніводнай групы абяздоленых сялян Беларусі. Так, ён запісаў, што ў заходніх губернях усе беззямельныя, агароднікі, большая частка тых, што маюць невялікія надзелы, жывуць не надзеламі, а заробкамі, якія вельмі нізкія. К. Маркс ведаў і пра такую спадчыну прыгонніцтва на Беларусі, як сервітуты, і ў сувязі з гэтым звярнуў увагу на барацьбу беларускіх сялян за права карыстання ўгоддзямі, лясамі, пашамі і інш.

Будучы выразнікамі інтарэсаў прыгнечаных усяго свету, К. Маркс, Ф. Энгельс гаварылі і ад імя беларускага сялянства, жыццё якога яны добра ведалі і цяжкай долі якога глыбока спачувалі.

«ЛІТОЎСКІ РУХ— ЗАРАЗ САМАЕ ВАЖНАЕ»

У студзені 1863 года ў Польшчы пачалося паўстанне, накіраванае на заваяванне нацыянальнай незалежнасці. К. Маркс і Ф. Энгельс адразу ацанілі яго вялікае значэнне для распальвання полымя рэвалюцыйнай барацьбы ў Еўропе. К. Маркс пісаў, што з пачаткам польскага паўстання «ў Еўропе зноў шырока адкрылася эра рэвалюцый». Ф. Энгельс асабліва адзначыў значэнне польскага паўстання для прывядзення ў рух усёй Расіі. Пазней У. І. Ленін таксама падкрэсліваў вялікую ролю польскага нацыянальнага руху ў справе абуджэння дэмакратыі ў Еўропе. Ён пісаў: «Пакуль народныя масы Расіі і большасці славянскіх краін спалі яшчэ непрабудным сном, пакуль у гэтых краінах **не было** самастойных, масавых, дэмакратычных рухаў, **шляхецкі** вызваленчы рух у Польшчы набываў гіганцкае, першаступеннае значэнне з пункту гледжання дэмакратыі не толькі ўсерасійскай, не толькі ўсеславянскай, але і ўсееўрапейскай». Польскі нацыянальны рух меў першаступеннае значэнне для рэвалюцыйнага абуджэння Беларусі і Літвы, дзе ўслед за Польшчай таксама выбухнула паўстане, на чале якога стаяў Кастусь Каліноўскі, вялікі беларускі рэвалюцыянер, умелы і энергічны арганізатар народных мас. Рэвалюцыйная дзейнасць К. Каліноўскага праходзіла ў выключна складанай абстаноўцы. Яму прыходзілася весці барацьбу з рознымі палітычнымі плынямі ўнутры паўстання. Яго паслядоўная дэмакратычная пазіцыя ў кіраўніцтве паўстаннем выклікала нездаволенасць і прамую варожасць з боку кіраўнікоў польскага паўстання, галоўнай задачай якіх было стварэнне самастойнай Польшчы. Аб задавальненні інтарэсаў сялян, аб канфіскацыі памешчыцкіх земляў яны нават не гаварылі, што зрабіла польскае паўстанне непапулярным сярод сялян і што бы-

І ПРА БЕЛАРУСЬ

ло адной з галоўнейшых прычын яго няўдачы. Калі польскія кіраўнікі бачылі перш за ўсё шляхецкую Польшчу, то Каліноўскі — мужыцкую Беларусь. Іх ідэал быў у мінулай Польшчы з шляхецкімі вольнасцямі, яго ідэал — у будучай Беларусі з народнай воляй. Апроч таго, польскія кіраўнікі вялікія надзеі ўскладвалі на дапамогу з-за мяжы з боку Англіі і Францыі, а К. Каліноўскі паказваў утапічнасць гэтых надзей, гаворачы, што можна спадзявацца толькі «на паварот сілы народа».

Але хаця К. Каліноўскі бачыў шляхецкую абмежаванасць польскага руху і ў многім разыходзіўся з яго кіраўнікамі, ён уступіў з ім у шчыльны кантакт, бо ён глыбока разумеў, што яно, гэтае паўстанне, для таго часу было адзінай іскрай, якая магла запаліць полымя рэвалюцыйнай барацьбы. Нездарма ж ён гаварыў: «Польскае дзела — гэта наша дзела, гэта вольнасці дзела». Не ў прыклад польскім кіраўнікам, 25-гадовы К. Каліноўскі праявіў выключную палітычную мудрасць, не пайшоўшы з імі на разрыў нават тады, калі ім удалося на кароткі час адхіліць яго ад кіраўніцтва паўстаннем, бо ведаў, што гэта было б толькі на карысць ворагам. Будучы самым паслядоўным у той час сялянскім дэмакратам і рэвалюцыянерам, К. Каліноўскі накіроўвае паўстанне ў Беларусі і Літве ў рэчышча барацьбы супраць самадзяржаўя і прыгонніцтва, за ліквідацыю памешчыцкага землеўладання і перадачы ўсёй зямлі ў рукі сялян. Сваім дэмакратычным і масавым характарам яно і прыцягнула ўвагу К. Маркса і Ф. Энгельса, асабліва пасля першых няўдач польскіх паўстанцаў, у прыватнасці, пасля таго, як адзін з кіраўнікоў паўстання Лянгевіч, пацярпеўшы паражэнне ад царскіх войск, кінуў свой атрад і ўцёк у Аўстрыю. К. Маркс назваў гэту гісторыю агіднай. Ф. Энгельс у пісьме К. Марксу ад 8 красавіка 1863 г. гаварыў: «Баюся, што польская гісторыя набывае дрэнны кірунак. Паражэнне Лянгевіча пачынае ўжо адчувацца ў Каралеўстве» (у Польшчы. — **М. Е.**). Вось чаму, як адзначае ён далей, «літоўскі (у той час пад Літвой разумелася і Беларусь. — **М. Е.**) рух — зараз самае важнае, бо ён: 1. выходзіць за межы Польшчы, і 2. у ім прымаюць вялікі ўдзел сяляне». Як пранікліва ўбачыў Ф. Энгельс розніцу паміж польскім паўстаннем і паўстаннем у Літве і Беларусі! Тое, што ў апошнім прымалі ўдзел сяляне, было галоўнай заслугай яго кіраўніка — К. Каліноўскага. Цяпер ад гэтага руху залежаў поспех і паўстання ў Польшчы, бо калі ён, як гаварыў Энгельс, «не будзе спрыяльна развівацца і не ажывіць зноў рух у Каралеўстве, то я не думаю, каб былі вялікія шанцы на поспех». Аднак падарванае знутры правымі, згодніцкімі элементамі, паўстанне ў Беларусі і Літве паступова пайшло на спад, на што ўказваў Ф. Энгельс у пісьме К. Марксу ад 11 чэрвеня 1863 г.: «Справы ў Польшчы ідуць у апошні час, здаецца, ужо не так добра. Рух у Літве і Маларосіі развіваецца яўна слаба, ды і ў самой Польшчы паўстанцы як быццам не дабіліся поспеху. Камандзіры ўсе гінуць, ці трапляюць у палон, і там іх расстрэльваюць».

К. Каліноўскі, разумеючы, што без падтрымкі з боку рускага рэвалюцыйнага руху нельга перамагчы, рабіў спробы пашырыць паўстанне ўглыб Расіі. Яшчэ ў красавіку 1863 г. па плану, адобранаму ім, буйны паўстанцкі атрад, які дзейнічаў у Магілёўскай губерні, павінен быў перайсці ў Смаленскую губерню. Аднак ён не дасягнуў мэты, бо быў разгромлены царскімі карнікамі. Менавіта тое, што паўстанне не перакінулася ў Расію, было адной з прычын яго паражэння, на што ўказваў Ф. Энгельс: «Што мяне больш за ўсё здзіўляе, дык гэта тое, што ў Вялікаросіі не пачынаецца сялянскі рух».

Паўстанне 1863 г. паставіла на парадак дня і пытанне аб вырашэнні далейшага лёсу Беларусі, Украіны і Літвы. Калі польскі паўстанцкі нацыянальны камітэт у сваей адозве прызнаў права народаў Беларусі, Літвы і Украіны на самавызначэнне свайго лёсу, то гэта выклікала вялікае неадабрэнне з боку шавіністычных польскіх колаў, патрабаваўшых абавязковага ўключэння Літвы, Беларусі і Украіны ў склад Польшчы.

У XIX ст. хадзіла ў абарачэнні мноства заведама хлуслівых матэрыялаў, у якіх польскімі нацыяналістамі беспадстаўна сцвярджалася, што Беларусь і Украіна — чыста польскія правінцыі. Больш таго, нават афіцыйныя колы Расіі лічылі Беларусь польскай. У падручніку геаграфіі Арсеньева, які выдаваўся дваццаць разоў, з 1818 па 1849 гг. і быў адзіным вучэбным дапаможнікам па геаграфіі ў рускіх сярэдніх школах, было сказана, што заходнія губерні населены выключна палякамі. Аднак Ф. Энгельс змог разгледзець праўдзівую карціну нацыянальнага складу Беларусі і Украіны. У прыватнасці, ён гаварыў, што ў былых польскіх правінцыях «па гэты (заходні. — **М. Е.**) бок Дзвіны і Дняпра... палякамі з'яўляюцца толькі дваране і часткова гараджане», што тут «жыве самае большае 500 000 палякаў». Адраджэнне Польшчы ў межах 1772 г., у якой бы беларускія, украінскія і літоўскія сяляне цярпелі страшэнны феадальны і нацыянальны ўціск, было б, вядома, рэакцыйнай справай. Менавіта гэта і меў на ўвазе Ф. Энгельс, калі пісаў, што «для тамашняга (г. зн. беларускага і ўкраінскага. — **М. Е.**) селяніна аднаўленне Польшчы азначала б аднаўленне старой дваранскай улады ва ўсёй яе сіле»

У 1863 г. з шавіністычнымі прэтэнзіямі на Беларусь, Літву і Украіну выступіў адзін з кіраўнікоў польскага паўстання Людвіг Мераслаўскі, што выклікала рэзкую водпаведзь М. Бакуніна. Паміж імі завязалася палеміка. Яе і меў на ўвазе Ф. Энгельс у пісьме да К. Маркса ад 17 лютага 1863г., калі пісаў, «што Бакунін і Мераслаўскі выстаўляюць адзін другога ілгунамі і счапіліся з-за будучых руска-польскіх межаў». Адмоўная характарыстыка гэтай палемікі з боку Ф. Энгельса была выклікана тым, што і Мераслаўскі, і Бакунін, спрачаючыся аб будучых руска-польскіх межах, ніколькі не ўлічвалі волі насельніцтва спрэчных тэрыторый, а менавіта Беларусі, Літвы і Украіны. Ужо пазней, калі гэтыя спрэчкі паміж рускімі і польскімі рэвалюцыянерамі не ўціхалі, Ф. Энгельс указаў на неабходнасць пры вырашэнні гэтага пытання ўлічваць жаданне самога насельніцтва. У пісьме да Веры Засуліч ад 3 красавіка 1890 г. ён пісаў: «Калі палякі прэтэндуюць на тэрыторыі, якія рускія наогул лічаць набытымі назаўсёды і рускімі па нацыянальным складзе насельніцтва, то не мне рашаць гэта пытанне. Усё, што я магу сказаць, дык гэта тое, што, па-мойму, насельніцтва, пра якое ідзе гаворка (г. зн. беларусы і ўкраінцы, — **М. Е.**), павінна само вызначыць свой лёс». Такая пастаноўка пытання ў адносінах вызначэння лёсу беларусаў і ўкраінцаў была адзіна правільнай, і такі пункт погляду пазней поўнасцю падзяляў У. І. Ленін.

МАРКСІЗМ ПРАКЛАДВАЕ ДАРОГУ Ў НАШ КРАЙ

Вялікае вучэнне К. Маркса і Ф. Энгельса адразу стала прыцягваць да сябе пільную ўвагу рэвалюцыйных беларускіх пралетарыяў і інтэлігенцыі.

У сакавіку 1870 г. у Жэневе ўтварылася Руская секцыя І Інтэрнацыяналу. Адным з арганізатараў яе быў і палымяны беларускі рэвалюцыянер Антон Трусаў. Ён нарадзіўся ў 1835 г. у Барысаве, пасля жыў у Мінску, вучыўся ў Маскоўскім універсітэце. Калі пачалося паўстанне 1863 г., ён узначаліў адзін з самых баявых паўстанцкіх атрадаў, які дзейнічаў у Магілёўскай губерні. Пасля разгрому паўстання А. Трусаву ўдалося з дапамогай рэвалюцыянераў Масквы і Пецярбурга ўцячы ад царскіх карнікаў і эмігрыраваць за мяжу. Апынуўшыся ў Парыжы, ён увайшоў у шчыльны кантакт з французскімі рэвалюцыянерамі, а пасля пераехаў у Жэневу, дзе стаў кіраўніком друкарні і выдавецтва «Народное дело» і сакратаром Рускай секцыі І Інтэрнацыяналу. Так беларускі рэвалюцыйны дэмакрат, паўстанец 1863 г. зрабіў новы крок у сваім ідэйным развіцці, і гэты крок быў заканамерным. Менавіта А. Трусавым быў напісан зварот Рускай секцыі да К. Маркса з просьбай быць яе прадстаўніком у Генеральным Савеце І Інтэрнацыяналу, на што К. Маркс прыхільна адказаў: «Я з задавальненнем прымаю ганаровы абавязак, які вы мне прапаноўваеце». І ў далейшым А. Трусаў застаецца адданым К. Марксу і абараняе яго вучэнне ад нападак рознага роду ідэйных ворагаў. Характэрна і тое, што А. Трусаў, вяртаючыся на радзіму, перадаў узначальваемую ім друкарню першай рускай марксісцкай групе «Вызваленне працы». Праўда, усё гэта яшчэ не азначае, што А. Трусаў, як і яго сябры па Рускай секцыі, поўнасцю перайшлі на пазіцыі марксізма. Не, у іх яшчэ быў немалы груз народніцкай ідэалогіі. Але яны ўжо звярнулі свой позірк у бок марксізма, арганізацыйна ўжо належалі да І Інтэрнацыяналу, што было ў той час важнай ступенню ў ідэйным развіцці перадавой рускай і беларускай інтэлігенцыі.

К. Маркс і Ф. Энгельс і ў 70—80 гг. працягваюць цікавіцца вызваленчай барацьбой у Беларусі, дзе ў гэты час змаганне з самадзяржаўем вялі народнікі, рух якіх у Беларусі меў таксама, як і ў Расіі, шырокія памеры. Беларусь дала самаахвярнага рэвалюцыянера Ігната Грыняўцкага, які ўвабраў у сваё сэрца пякучую нянавісць радзімы да царызму і здзейсніў мэту народавольцаў — забіў цара Аляксандра II. Важным укладам народніцтва ў развіццё грамадскай думкі Беларусі і фарміраванне нацыянальнай і класавай свядомасці быў часопіс «Гомон». У Мінску выдаваліся народніцкія газеты «Чорны передел» і «Зерно», і некалькі экземпляраў іх папалі да К. Маркса і Ф. Энгельса.

Але толькі марксізм — сапраўдная навуковая рэвалюцыйная тэорыя — мог указаць адзіна правільны шлях барацьбы з самадзяржаўем і буржуазна-памешчыцкім ладам. І мы бачым, што марксізм пачынае пракладваць сабе дарогу ў Беларусь.

Шырокае пранікненне марксізма ў Беларусь пачынаецца ў 80 гг. Вядома, што ў 1883 г. «Камуністычны Маніфест» перапісваўся ад рукі і распаўсюджваўся ў Мінску і Мінскай губерні. У Мінску, Віцебску і іншых гарадах Беларусі ўзніклі першыя марксісцкія гурткі, у якіх вывучаліся важнейшыя творы К. Маркса і Ф. Энгельса. Цераз Беларусь у асноўным ішла з-за мяжы ў Расію нелегальная марксісцкая літаратура, што ў значнай ступені садзейнічала яе пашырэнню ў Беларусі і азнаямленню з ёй перадавых беларускіх рабочых і інтэлігентаў.

Марксісцкую літаратуру сярод студэнцкай моладзі пашыраў беларускі паэт Адам Гурыновіч. З'яўляючыся студэнтам Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута, ён быў спачатку членам, а пасля і кіраўніком рэвалюцыйнага «Гуртка моладзі польска-літоўска-беларускай і маларускай». Пра добрае знаёмства А. Гурыновіча з марксісцкай літаратурай і яго шырокія планы вывучэння яе ў гуртку сведчыць спіс літаратуры, якую ён прасіў набыць за мяжой. У ім галоўнае месца займаюць такія творы К. Маркса і Ф. Энгельса, як «Камуністычны Маніфест», «Наёмная праца і капітал», «Убоства філасофіі», «Прамова аб свабодзе гандлю», «Грамадзянская вайна ў Францыі», «Развіццё сацыялізма ад утопіі да навукі», а таксама творы Г. Пляханава, А. Бебеля, В. Лібкнехта і другіх марксістаў. Але плённая рэвалюцыйная дзейнасць А. Гурыновіча была спынена арыштам і зняволеннем яго ў Петрапаўлаўскую крэпасць.

У 1895 г. памёр Ф. Энгельс. Але міжнародны пралетарыят не застаўся без свайго кіраўніка. Менавіта ў гэты час ля штурвала сусветнай гісторыі станавіўся Уладзімір Ільіч Ленін. Кіруючыся геніяльным вучэннем К. Маркса і Ф. Энгельса, ён упэўнена павёў нашу краіну па шляху да пралетарскай рэвалюцыі і сацыялізма. Лепшыя рэвалюцыйныя сілы Беларусі адразу адчулі магутнае ўздзеянне генія Леніна, былі ўцягнуты ў арбіту яго думкі і справы і сталі адным з атрадаў ленінскай бальшавіцкай партыі, якой і суджана было ажыццявіць перамогу магутных ідэй марксізма-ленінізма ў нашай краіне.

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ МАСТАКОЎ

СВЕНТАХОЎСКІ
Пётр Уладзіміравіч

Нарадзіўся ў 1939 годзе ў вёсцы Зубічы, Брэсцкай вобласці. У 1966 г. скончыў жывапіснае аддзяленне Беларускага Дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Прыняты ў Саюз мастакоў за ўдзел у рэспубліканскай выстаўцы «40 год ВЛКСМ» («Пуцейцы. Адпачынак»), рэспубліканскай выстаўцы маладых мастакоў 1966 г. («Партрэт пагранічніка Яфрэмава», «Партрэт камандзіра танка Коршунава»), рэспубліканскай выстаўцы «50 год Савецкай улады» («На далёкай заставе»), рэспубліканскай выстаўцы «На варце міру» («На заданне», «Партрэт выхаванца танкавага палка А. Гусарава», усесаюзнай выстаўцы «На варце міру» («Трывога»).

ЦІХАНОВІЧ
Генрых Яўгенавіч.

Нарадзіўся ў 1937 годзе ў Мінску. Аддзяленне жывапісу Беларускага Дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута скончыў у 1963 г. Прыняты ў Саюз мастакоў за ўдзел у рэспубліканскай выстаўцы «На варце міру» («Назіральны пункт»), рэспубліканскай выстаўцы «Мастацтва дзецям» («Букет ружаў», «Сакавік»), рэспубліканскай выстаўцы маладых мастакоў 1965 г. («Мірны ранак», «Кветкі»), рэспубліканскай выстаўцы маладых мастакоў 1966 г. («Старая дарога», «Абрыў»).

НОВЫ НАРОДНЫ

За творчыя поспехі ў развіцці танцавальнага мастацтва і актыўную канцэртна-выканаўчую дзейнасць калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла маладзёжнаму ансамблю «Юрачка» ганаровае званне—народны.

●

Больш як пятнаццаць гадоў назад быў створаны танцавальны калектыў Баранавіцкага гарадскога Дома культуры. У 1957 годзе самадзейныя танцоры паспяхова дэбютавалі ў Мінску. Яны паказалі харэаграфічную сюіту «Дружба народаў».

Асабліва плённа працуе калектыў з 1968 года, калі ў Баранавічах адкрыўся новы Палац культуры. У ансамбль прыйшлі здольныя танцоры В. Кулінковіч, В. Бурцаў, Г. Жарыкаў, І. Іванюк, Л. і Г. Наумавец і іншыя. Узначаліў калектыў вопытны балетмайстар М. Пузанаў. У той год і «нарадзіўся» маладзёжны ансамбль танца «Юрачка».

У апошні час баранавіцкія танцоры шмат выступаюць з канцэртамі ў гарадах і вёсках нашай рэспублікі. Летась яны дэманстравалі сваё майстэрства ў Маскве, на Усесаюзнай выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі. Двойчы выязджаў калектыў у Польскую Народную Рэспубліку.

У рэпертуары ансамбля нямала складаных харэаграфічных твораў: кампазіцыя на тэму грамадзянскай вайны «Будзёнаўцы», беларускія народныя танцы «Лявоніха», «Юрачка», «Маладзёжная полька», лірычны танец «Спатканне», «Рускі танец», лепшыя харэаграфічныя творы Чэхаславакіі, Венгрыі і іншых сацыялістычных краін.

Зараз у ансамблі больш паўсотні самадзейных танцораў. Большасць з іх— перадавікі працы, выдатнікі вучобы. Некаторыя ўдзельнікі займаюцца завочна ў тэхнікумах і інстытутах. У калектыве выраслі майстры харэаграфіі Т. Несцерава, В. Бабко, В. Бурцаў, якія на грамадскіх пачатках кіруюць танцавальнымі калектывамі на прадпрыемствах і ва ўстановах горада. У Крошынскім сельскім Доме культуры працуе танцавальны калектыў — спадарожнік ансамбля «Юрачка».

Ансамбль гарадскога Дома культуры стаў сапраўднай школай харэаграфіі: тут працуюць дзве падрыхтоўчыя групы па сорак чалавек і студыя, у якой займаюцца каля паўтары сотні юных танцораў.

У гэты час ансамбль «Юрачка» рыхтуе новую праграму, прысвечаную XXIV з'езду нашай партыі. Гераіка-патрыятычная кампазіцыя «Хатынь» і харэаграфічная кампазіцыя «Купалінка», якія ставіць мастацкі кіраўнік калектыву Я. Куліш, будуць асновай гэтай праграмы.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за вялікія заслугі ў галіне беларускага опернага мастацтва народны артыст рэспублікі Міхаіл Іванавіч Дзянісаў у сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння ўзнагароджаны Ганаровай Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Ніна ТАРАС

•

О як бы хацела ўсё тое,
Што я па зярнятку збірала,
Што самае ў сэрцы святое
Высаджвала і гадавала,

Няраз палівала, расціла
Тайком ад варожай напасці,
Што ў марах трывожных насіла,—
Аддаць для людзей на шчасце.

Ды шчасце яшчэ далёка—
Ад слёз не абсохла планета...
А ў небе ўжо новы рокат —
І бомбы ляцяць над светам.

І бомбы ляцяць з напалмам,
Ляцяць на хаціны і пальмы,—
Туды, дзе даліны ў квецці,
Туды, дзе жанчыны і дзеці...
О песні мае, на прыволле
Па свеце шырокім плывіце,
Павісніце хмаркай над полем,
Людзей ад бяды засланіце.

•

Сонца, сонца,
Над возерам—вербаў веццe...
Хто цябе змерыў,
Прастор неабсяжны блакіту?
Луг патануў
У паводцы жывога квецця,
І палавее
На ўзгорках пясчаных жыта.

Можа ізноў
Ты засумуеш па далях?..
Дзесьці пралеглі
Бяскрайнія ў свеце дарогі.
Вецер калыша
Стэпаў зялёныя хвалі,
І таямніча
Шумяць тайгі разлогі...

Ты да палёту
Мацуеш тугія крылы,
Імчышся насустрач
Вятрам,
Ураганам
І шчасцю...
Толькі б хапіла
Стыхію адолець сілы,
Толькі б не ўпасці!

•

Людзі не помняць
Гэткай суровай зімы,
Круціць мяцеліца—
Свет замяла з разбегу...
Птушкі галодныя
Туляцца каля зямлі,
Быццам прымерзлі
Стайкай да белага снегу.

Гнуцца да долу
Трывожна бярозы старыя—
Не засланіць ім
Празяблай маленькай стаі..,
Хочаце, птушкі,
Вокны вам насцеж адкрыю,
Смела ляціце,
Хата ў мяне—не пустая.

Толькі дарэмна...
Быццам яны мне на зло,
Не зварухнуцца—
Клікаць, напэўна, не ўмею...
Грукае ў шыбу
Празяблым птушыным крылом—
Плача завея.

Так і яны дзесь,
Мае землякі на чужыне,
Зябнуць ад сцюжаў жыцця
У заморскай краіне.
Як бы хацелі вярнуцца
Да гнёздаў родных і мілых!..
Толькі шляхі замяло,
Ды надламаліся крылы.

•

Дубы мае барвовыя,
Лістота лёгкакрылая,
Блакіты над дубровамі
Асеннімі застылыя.

Гаі ружовашчокія
З даспелаю калінаю,
І выраі далёкія,
І крыкі жураўліныя.

Ідзеш—пад ногі сцелюцца,
Ляцяць лісты кляновыя...
А сэрца ўсё вяселіцца,
Жыве надзеяй новаю.

•

Хачу аднаго: каб толькі мяне
не кранaлі
Тыя, што часам у дружбе
клянуцца святой,
Гор залатых ці сярэбраных—
не абяцалі,
Вады не муцілі сваёй балбатнёю
пустой.

НЕЗГАСАЛЬНАЯ ЗОРКА ВЕНЕРА

Заўтра ўвечары ў Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларускай ССР адбудзецца прэм'ера новай оперы Юрыя Семянякі «Зорка Венера» (аўтар лібрэта — Алесь Бачыла). Наш карэспандэнт пабываў у тэатры і папрасіў стваральнікаў спектакля сказаць некалькі слоў нашым чытачам напярэдадні прэм'еры.

Сямён ШТЭЙН,
заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР, рэжысёр-пастаноўшчык.

— Спектакль «Зорка Венера» прысвечаны вялікаму беларускаму паэту Максіму Багдановічу. Гэта вельмі добра, што дзеячы беларускага мастацтва зноў і зноў звяртаюцца да яркага і драматычнага жыцця паэта, якое абарвалася ў тую пару, калі ў іншых людзей яно пачынае расцвітаць. Хочацца не толькі аддаць даніну захаплення яго таленту, але і разгадаць загадку нараджэння гэтага таленту. Чалавек, які воляй лёсу амаль увесь час быў адарваны ад роднай зямлі, палаў да яе такой шчырай, такой самаадданай любоўю, так разумеў яе боль, пакуты і патрэбы, так тонка адчуваў душу народа, што, узняўшыся да вяршынь тагачаснай беларускай паэзіі, уплываў і ўплывае на ўсё яе далейшае развіццё. Гэта тэма —любоў паэта да роднага краю і непарыўная духоўная сувязь з ім — з'яўляецца адной з асноўных тэм спектакля.

Лібрэта зыходзіць з сапраўдных фактаў біяграфіі Багдановіча. Але мы, ставячы спектакль, разумелі, што, абмежаваўшыся імі, зрабілі б памылку, бо фабула, знешнія падзеі не могуць раскрыць сутнасць Багдановіча як паэта. Неабходна было паказаць плынь яго ўнутранага жыцця, вытокі, крыніцы і развіццё яго таленту. Як расказаць аб гэтым сродкамі музычна-тэатральнага мастацтва? Што зрабіць, каб думкі паэта, біццё яго сэрца і бег крыві былі пачуты і ўбачаны слухачамі?

У выніку такіх пошукаў у оперы з'явіўся новы персанаж — унутраны свет Багдановіча мы паспрабавалі раскрыць пры дапамозе хору і часткова балета, якія ствараюць гукавыя і зрокавыя вобразы пачуццяў паэта.

Вядома, што вынік работы ў многім залежыць ад творчага супрацоўніцтва аўтараў з пастановачнай групай тэатра, часам іменна яно вырашае лёс новага твора. Але некаторыя кампазітары лічаць, што калі яны закончылі клавір, то опера ўжо створана, і ў штыкі прымаюць кожную заўвагу тэатра. Іншыя, наадварот, дазваляюць рабіць з операй усё, што захоча пастаноўшчык, абы твор у тым ці іншым выглядзе хутчэй убачыў свет. Наша супрацоўніцтва з Ю. Семянякам я лічу тым ідэальным выпадкам, аб якім толькі можа марыць рэжысёр. Юрый Уладзіміравіч належыць да мастакоў, работа з якімі прыносіць вялікую творчую радасць. Упершыню ў сваёй практыцы я сустракаю кампазітара, які не прапусціў ніводнай класнай рэпетыцыі, а часам не вытрымліваў і сам садзіўся за інструмент. Усе змяненні, якія ён зрабіў у клавіры, падказаны не халодным разлікам, а пошукамі жыцця спектакля, канкрэтнай практыкай рэпетыцый.

Кірыл ЦІХАНАЎ,
заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР і ТАССР, дырыжор.

— Новая опера расказвае не толькі пра ўнутраны свет паэта, але і пра таленавітасць і прыгажосць душы народа, які даў такога паэта. Праз народ і ў непарыўнай сувязі з ім раскрываецца вобраз Багдановіча. З гэтага вынікае і адметная рыса спектакля — роля хору як адказнага музычнага фактара ў «Зорцы Венеры».

Музыка Юрыя Семянякі, прасякнутая беларускім народным меласам, вабіць сваёй шчырасцю і напеўнасцю. Вельмі прыемна працаваць, калі ўсёй душой палюбіў твор, калі ў пастановачнай групе ўсталявалася атмасфера ўзаемаразумення і павагі да думкі кожнага, калі прымаецца кожная заўвага, кожная прапанова, якая садзейнічае раскрыццю і паглыбленню асноўнай ідэі спектакля.

Аркадзь САЎЧАНКА,
заслужаны артыст БССР.

— Мабыць, няма ў Беларусі мастака, сэрцу якога не быў бы блізкі паэтычны вобраз Максіма Багдановіча, музыка яго вершаў. Таму ні ў мяне, ні ў Юрыя Бастрыкава (нам даручана партыя Максіма) не было патрэбы «настройваць» сябе на ролю. У яе ўваходзіш арганічна, думы і пачуцці паэта адразу робяцца блізкімі. Як хораша, што опера прасякнута мелодыямі беларускіх народных песень, якія кампазітар уплятае ў музычную канву твора. І калі перад апошнім расстаннем майго героя з Веранікай я пачынаю з ёй дуэт пра зорку Венеру, зноў і зноў адчуваю тое ж хваляванне, якое перажыў першы раз, пачуўшы гэту песню. Сапраўды незгасальная яна, зорка Венера, якая навекі азарыла сваім святлом кароткае жыццё паэта ў памяці народа.

Юрый БАСТРЫКАЎ,
саліст тэатра.

— Я пачынаю толькі другі свой сезон у Мінску, а да гэтага часу быў мала знаёмы з беларускай народнай музыкай. І для мяне асабіста «Зорка Венера» застанецца незабыўнай падзеяй жыцця, бо яна адразу ўвяла мяне ў чароўны свет беларускіх мелодый, раскрыла духоўнае аблічча народа, багацце яго душы. У спектаклі ўсё сапраўды нацыянальнае — ад тэмы твора да дэталяў дэкарацый. Хоць дзеянне адбываецца большай часткай не ў Беларусі (у адпаведнасці з біяграфіяй Багдановіча), аўтары, рэжысёр і мастак здолелі перадаць нацыянальны каларыт ва ўсіх без выключэння карцінах. Я ўпэўнены, што такое ж пачуццё адкрыцця перадасца кожнаму, хто яшчэ не знаёмы або мала знаёмы з беларускім музычным мастацтвам.

Ну, а што да маёй ролі, то я цяпер жыву ёю...

Яўген ЧАМАДУРАЎ,
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, народны мастак БССР.

— Тэма оперы «Зорка Венера» — надзвычай цікавая, паэтычная і ў той жа час драматычная. Мы адчувалі вялікую адказнасць, калі браліся за яе сцэнічнае вырашэнне. Хацелася зрабіць усё, каб не зазямліць тэму, не звесці да нейкіх прыватных фактаў, а ўзвысіць яе, дасягнуць найбольшых абагульненняў. Словам, стварыць не бытавы спектакль, а твор вялікага ўзнёсла-рамантычнага гучання.

С. ЦУКАНАЎ. Харчатрад.
З выстаўкі, прысвечанай 50-годдзю ЛКСМБ.

ДВА дні ў Мінску працавала творчая канферэнцыя, прысвечаная вынікам рэспубліканскага конкурсу мастацкай самадзейнасці ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, удзелу самадзейных калектываў ва Усебеларускім фестывалі моладзі, прысвечаным 50-годдзю ЛКСМБ, і задачам устаноў культуры па падрыхтоўцы да XXIV з'езда КПСС. У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел кіраўнікі народных самадзейных калектываў рэспублікі, дзеячы мастацтва Беларусі, работнікі дамоў народнай творчасці і дамоў мастацкай самадзейнасці, абласных упраўленняў і раённых аддзелаў культуры, раённых, гарадскіх і прафсаюзных клубаў, дамоў і палацаў культуры, райкомаў і абкомаў камсамола. Канферэнцыю склікалі Міністэрства культуры БССР, Беларускі рэспубліканскі савет прафсаюзаў і ЦК ЛКСМБ.

Аб галоўным і адметным, што было ў цэнтры ўвагі ўдзельнікаў творчай канферэнцыі, ідзе гаворка ў гэтай справаздачы.

ГАРЫЗОНТЫ

У РЭСПУБЛІКАНСКІМ аглядзе-конкурсе самадзейнага мастацтва, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, удзельнічала больш 300 тысяч спевакоў, танцораў, інструменталістаў, чытальнікаў. Многія канцэрты конкурсу былі яркім хвалюючым святам народных талентаў рэспублікі. Удумліва складзены рэпертуар, маляўнічыя нацыянальныя касцюмы, майстэрства выканання пакідалі ў гледачоў незабыўнае ўражанне.

Гарызонты мастацкай самадзейнасці рэспублікі значна пашырыліся. Самадзейнасць вырасла і якасна і колькасна. Гэтаму паспрыялі актыўная дапамога органам культуры мясцовых партыйных і савецкіх арганізацый, зацікаўлены ўдзел у яе рабоце нашай творчай інтэлігенцыі. Многія дзеячы мастацтва і літаратуры рэспублікі, выкладчыкі кансерваторыі, музычных вучылішчаў былі членамі журы конкурсаў. Яны і сёння актыўна ўдзельнічаюць у рабоце семінараў, мастацкіх саветаў дамоў народнай творчасці і дамоў мастацкай самадзейнасці, сустракаюцца з артыстамі-аматарамі на рэпетыцыях, канцэртах, дзеляцца з імі сваім творчым вопытам. Неацэнная дапамога кампазітараў, пісьменнікаў, харэографаў і хормайстраў у стварэнні надзённага рэпертуару. Ленінскаму юбілею яны прысвяцілі многа новых песень, вершаў, музычных і харэаграфічных твораў. Многія з гэтых твораў упрыгожылі святочныя канцэртныя праграмы артыстаў-аматараў.

Камсамол рэспублікі ў цеснай садружнасці з органамі культуры прарабіў немалую работу. У самадзейнасць прыйшло многа моладзі, якая ажывіла, унесла свежы струмень у работу аматарскіх калектываў. За час Усебеларускага фестывалю моладзі, прысвечанага 50-годдзю камсамола рэспублікі, у раёнах і гарадах ад-

Знала я дружбу—без клятваў,
без абяцанняў,—
Не адзявала яна свой фальшывы
ружовы ажур,
Ды як сагравала ў сцюдзёнае
лютае ранне,
Як ратавала яна ад жыццёвых
віхур!..

Натхняла на подзвіг—здаецца,
прайшоў бы ўвесь свет ты,
На смерць бы пайшоў—і ніякі
не страшны страх...
Мінулі гады, а душа і дагэтуль
сагрэта
Цяплом тым далёкім ад дружбы
святой кастра.

НЕ ПІШЫ МНЕ ПІСЕМ НА МАШЫНЦЫ

Не пішы мне пісем на машынцы
Шрыфтам металёвым і халодным,
Дзе любая літара з-пад пальца
Звычным штампам на паперу
ляжа.
Дастаю з канверта ў хваляванні
Доўгі ліст твой—акуратны, чысты,
Пазіраю і ўздыхаю сумна:
Ні адной галоснай ані зычнай
Сэрца не сагрэла цеплынёю.
Я уважна ліст твой разглядаю:
Ён, нібы пейзаж той аднастайны,
Ад якога, едучы наперад,
Часам стане моташна і нудна,
Або, скажам, дзікая пустыня,
Дзе адны пясчаныя буруны,
І нішто тут не ажывіць вока—
Ні адной іскрыстае расінкі,
Каб хоць трохі уталіла смагу,
Хоць зусім ад смагі паміраеш...

Ты пішы мне ўласнаю рукою,
Проста так звычайна, як умееш,
Дзе пахіла, дзе радком
няроўным...
Па тваім пісьме чытаць хачу я
Твае думы і душы парывы:
Тут знянацку ахапіла горыч,
І радка ў сумненні не закончыў,
Тут рука дрыжэла ў хваляванні...
І сярод параскіданых літар
Я знайду бліскучыя іскрынкі,
Што на сэрца радасцю кладуцца

І ўталяюць ад жывога болю—
Сярод іх знайду крупінкі шчасця...

●

Калі абманулі надзеі цябе,
Растаялі, быццам аблокі,
Не трацць свае сілы ў пустой
барацьбе,
Глянь—шлях прад табою шырокі.

Цябе павядзе ён на вольны
прастор—
Далей ад пакут і ад гора..,
Так воды часамі з-пад ціны густой
Прарвуцца
і трапяць у мора.

З пошты ЛіМа

ЗНАЙШЛІ... СЯКЕРУ ПАД ЛАВАЙ

Аб папулярнай маладзёжнай перадачы «Алё! Мы шукаем таленты» гаварыць няма патрэбы. І можна зразумець цікавасць тэлегледача, калі ён раптам назву гэтай перадачы прачытаў у праграме Беларускага тэлебачання.

Я хачу спыніцца на адной такой перадачы, што вялася ў канцы кастрычніка з Гродна. Хоць позна выходзіла ў эфір, а дванаццатай гадзіне, але свяціліся вокны ў многіх хатах нашай вёскі.

Прынёманскі край вядомы сваімі песнямі і выканаўцамі, і я быў упэўнены, што ўбачу гэтым позім вечарам і новае і цікавае.

І вось выходзяць выканаўцы адзін за другім на эстраду. Глядзіш, слухаеш, а ўражанне такое, быццам прысутнічаеш на звычайным канцэрце мастацкай самадзейнасці. Але памятаеш пра рубрыку і чакаеш: «Вось зараз... вось зараз будзе тое, дзеля чаго сядзім да поўначы».

А дыктар гаворыць пра апошняга выканаўцу. Дык дзе ж таленты?

Мне здаецца, іх у у Гродна дрэнна шукалі. Проста ўспомнілі пра абласны агляд мастацкай самадзейнасці і запрасілі тых, хто быў бліжэй, «пад рукою». І адзенне — тое, што прымільгалася на аглядах, — кепская стылізацыя пад народнае.

Як адзначыла журы, спевакі былі неважнецкія. Было і гугненне, і няправільнае вымаўленне, і фальшывасць тону. А інструментальныя аркестры былі як дзве кроплі вады падобныя да аркестраў з Віцебска і тых, што выступалі па Цэнтральным тэлебачанні.

Няўжо нельга было папярэдне ў Гродне сабраць свае журы? Ёсць жа музычна-педагагічнае і культасветвучылішчы, знаўцаў хапае. Праслухалі б выканаўцаў песень, інструментальныя аркестры перад тым, як выступіць перад рэспубліканскім гледачом, выбралі б сапраўды вартае ўвагі. А то проста няёмка было глядзець на разгубленыя твары спевакоў і іншых выканаўцаў, калі падводзілі вынікі.

Гаворань, што таленты — не такая ўжо частая з'ява, іх трэба шукаць ды шукаць. Правільна! Паўтараю: шукаць! А пакуль не знайшлі, то трэба пачакаць з выступленнем.

І. ПЯШКО,
настаўнік.

Шчучынскі раён.

САМАДЗЕЙНАГА МАСТАЦТВА

быліся творчыя конкурсы чытальнікаў, спевакоў, музыкантаў, танцораў. Конкурсы памаглі ўзбагаціць рэпертуар самадзейных артыстаў, паказалі іх творчы рост.

З КОЖНЫМ годам расце і сталее самы масавы жанр самадзейнага мастацтва рэспублікі—харавы, — гаворыць дакладчык, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, дацэнт кансерваторыі М. Маслаў.— Ад прымітыўнага двухгалосага спявання многія калектывы прыйшлі да шматгалосся, ад невялікіх харавых гурткоў—да масавых калектываў. Спяванне без суправаджэння ўкаранілася не толькі ў акадэмічных хорах, але і некаторых народных. Радуе стабільнасць многіх самадзейных хораў. Добра заявілі сябе многія народныя хоры, ансамблі песні і танца.

Плённы ўплыў на харавую самадзейнасць аказалі кваліфікаваныя кадры кіраўнікоў. У самадзейнасці зараз працуюць такія вопытныя спецыялісты, як У. Башко, К. Паплаўскі, А. Чопчыц, Д. Рулінскі, М. Ільічоў, М. Шошчыц, І. Кліёнскі, І. Сушко і многія іншыя. Добра праявілі сябе маладыя хормайстры М. Дрынеўскі, Ю. Гразноў, І. Вінаградава, А. Нікіціна, С. Дробыш, А. Шунтаў, А. Пыжык, В. Балаханаў.

М. Маслаў прааналізаваў дзейнасць многіх народных калектываў, якія сваім высокім майстэрствам заваявалі папулярнасць не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

У рэспубліцы працуюць 3540 харавых калектываў. Сельскіх хораў у нас больш трох тысяч. Флагманамі харавога самадзейнага мастацтва на вёсцы даўно ўжо сталі Азершчынскі, Падлескі, Варатынскі, Лявонавіцкі, Натальеўскі, Казловіцкі, Прыбыткаўскі народныя хоры, Ланскі мужчынскі хор, Дзяляціцкая і Лебедзеўская народныя харавыя капэлы. Спіс гэты, вядома, можна прадоўжыць.

І ўсё ж развіццё харавой самадзейнасці на вёсцы патрабуе сёння пільнай увагі. Многія хоры працуюць нерэгулярна, ад агляду да агляду, рэдка выступаюць з канцэртамі.

Безумоўна, не хапае пакуль што на вёсцы кваліфікаваных кіраўнікоў. Добрага хормайстра нялёгка знайсці нават у раённым цэнтры. Але вядома і другое: сёння ў кожным раёне ёсць музычная школа, шмат кваліфікаваных выкладчыкаў спеваў у агульнаадукацыйных школах: у клубных установах працуюць выпускнікі культасветвучылішчаў, якія таксама здольны кіраваць хорамі. Калі ашчадна выкарыстаць нават гэтыя магчымасці, то ў кожным раённым доме культуры і ў шмат якіх калгасах і саўгасах можна мець добрыя харавыя калектывы.

На Брэстчыне ўвага творчых работнікаў сёння скіравана на дапамогу сельскай самадзейнасці. Аб гэтым гаварыў у сваім выступленні намеснік начальніка Брэсцкага абласнога ўпраўлення культуры М. Лукашук. Выкладчыкі музычнага вучылішча і музычных школ, тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі, а таксама рэжысёры народных тэатраў і кіраўнікі народных калектываў сталі добрымі шэфамі сельскіх артыстаў-аматараў. Каб ажывіць творчае жыццё на вёсцы, у гонар XXIV з'езда КПСС аб'яўлены агляд сельскіх самадзейных калектываў. Першы тур яго пачнецца ў снежні. Са справаздачнымі канцэртамі, як рапарт з'езду партыі, выступяць самадзейныя артысты ў калгасах, з якімі спаборнічаюць. Пазней адбудуцца раённыя і абласны агляды калектываў сельскай самадзейнасці.

Такая ўвага да сельскай самадзейнасці заслугоўвае ўхвалы.

Настаў час, калі і работу гарадскіх калектываў трэба ацэньваць не толькі за майстэрства і ўдала складзеную канцэртную праграму, але і за тое, як праяўляецца грамадзянская актыўнасць калектыву, прынамсі, як ён памагае сельскім артыстам.

У рэспубліцы часта праводзяцца агляды і конкурсы па жанрах самадзейнага мастацтва. Сельскім аматарам сцэны цяжка спаборнічаць з гарадскімі. Звычайна, у такіх няроўных творчых спаборніцтвах перамагаюць гарадскія калектывы, а, значыць, ім аддаецца перавага і на абласных і рэспубліканскіх конкурсах. А сяло? Вясковыя калектывы ў гэтых адказных выступленнях мелі магчымасць паказаць сябе толькі некалькімі канцэртнымі нумарамі. Падобная практыка не можа спрыяць развіццю самадзейнасці на вёсцы.

Самадзейнасць у нас багатая, разнастайная і не цяжка, вядома, скласці праграму абласнога канцэрта так, каб адчувалася ў ім і майстэрства, і натхненне, і яркія фарбы прыгожых сцэнічных касцюмаў. Кепска толькі, што такія канцэрты нярэдка—паказуха, за якой хаваюць сапраўднае становішча. Асабліва грашыць гэтым Магілёўшчына.

Імкненне ўразіць, здзівіць прывяло ўжо да таго, што нават заводская самадзейнасць пачала наракаць, што яе «забіваюць» прафесіяналы ў самадзейнасці. Маюцца на ўвазе калектывы музычных вучылішчаў рэспублікі, у якіх удзельнічаюць педагогі і студэнты—заўтрашнія музыканты і спевакі. Ці магчыма, напрыклад, вытрымаць самадзейнаму духавому аркестру Магілёўскага завода штучнага валакна (хоць ён адзін з лепшых у горадзе) спаборніцтва з сімфанічным аркестрам, ансамблямі скрыпачоў і віяланчэлістаў, аркестрам народных інструментаў Магілёўскага музычнага вучылішча? Наперад можна было сказаць, што пераможуць аркестры і ансамблі вучылішча. Так яно і атрымалася.

Ніхто не супраць творчых калектываў музычных вучылішчаў. Няхай яны жывуць, працуюць, выступаюць перад слухачамі, прапагандуюць лепшыя творы савецкіх кампазітараў, рускай і зарубежнай класікі, няхай радуюць сваім майстэрствам. Але яны, гэтыя калектывы, і па сваім профілі, і па творчых магчымасцях павінны спаборнічаць з аднароднымі калектывамі музычных вучылішчаў рэспублікі. Толькі пры гэтых умовах можна аб'ектыўна ацэньваць іх поспехі і дасягненні.

Нельга ісці на кампраміс і напалову, калі, скажам, нейкі калектыў для большага эфекту і рэзанансу ўзмацняецца за лік удзельнікаў хору вучылішча. Так было ў час выступлення Лебедзеўскай народнай харавой капэлы. Падстаўныя галасы студэнтаў Маладзечанскага вучылішча, вядома, узмацнілі гучанне хору. Але самадзейныя спевакі пасля такой «дапамогі» губляюць веру ў свае сілы і тую шчырасць і непасрэднасць выканання, якія ўласцівы самадзейнасці.

УВАГУ ўдзельнікаў творчай канферэнцыі прыцягнулі і іншыя пытанні далейшага развіцця самадзейнага мастацтва рэспублікі. З трывогай гаварылася аб неабходнасці сур'ёзна заняцца эстраднымі аркестрамі і ансамблямі, якіх у нас у рэспубліцы цяпер нямала (дакладчык—мастацкі кіраўнік эстраднага аркестра Беларускага радыё і тэлебачання Б. Райскі). Моладзь любіць эстраднае мастацтва і трэба, каб яно прывівала высокі густ, прапагандавала лепшыя творы.

Развіццю харэаграфічнага мастацтва ў рэспубліцы прысвяціў свой даклад балетмайстар Рэспубліканскага Дома народнай творчасці заслужаны дзеяч культуры БССР С. Грабеншчыкаў.

Здзіўленне выклікала сцвярджэнне С. Грабеншчыкава, быццам фальклорныя танцы на самадзейнай сцэне адраджаюць архаіку, што трэба іх абавязкова па-сучаснаму пераасэнсоўваць. Наадварот, трэба мець шмат чыста фальклорных калектываў, выяўляць і паказваць тыя танцы, якія сёння забыты, у якіх жыве самабытнасць, нацыянальны характар беларускага народа.

Шырока ставіліся на абмеркаванне і пытанні развіцця інструментальнага жанру самадзейнага мастацтва (дакладчык — загадчык кафедры народных інструментаў, дацэнт кансерваторыі Г. Жыхараў) і мастацкага чытання (дакладчык—кандыдат мастацтвазнаўства С. Пятровіч). Падкрэслівалася думка аб неабходнасці больш увагі аддаваць стварэнню і рабоце цымбальных і духавых аркестраў. Што датычыцца мастацкага чытання, то яно зрабіла пэўны крок наперад, але не набыло яшчэ ўсіх правоў грамадзянства нароўні з іншымі жанрамі самадзейнага мастацтва. Так павялося ўжо, што чытальнікі трапляюць у адказныя канцэрты часцей за ўсё выпадкова, калі рэжысёру спатрэбіцца «застаўка» паміж нумарамі. Каб стварыць неабходныя ўмовы для развіцця ўсіх жанраў самадзейнага мастацтва, каб не было ў нас пасынкаў, трэба наладжваць конкурсы чытальнікаў, інструменталістаў, танцавальных і харавых калектываў, асобна выдзеліўшы народныя калектывы. Значна ажывілі б работу нашых хораў святы песні. На Гомельшчыне такое свята самадзейнага мастацтва мяркуецца правесці ў 1971 годзе. На канферэнцыі выказвалася слушная прапанова — правесці фестываль фальклорнай песні і танца, які, безумоўна, падорыць нам нямала цікавага і новага.

Словам, шмат было слушных і цікавых прапаноў, накіраваных на тое, каб дастойна сустрэць XXIV з'езд нашай партыі, каб самадзейнае мастацтва радавала гледачоў новымі творчымі здабыткамі.

На канферэнцыі выступілі: намеснік міністра культуры БССР Р. Мачулін, сакратар Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў М. Дубкова, дырэктар Рэспубліканскага Дома народнай творчасці Г. Талчынская, загадчык сектара культурна-масавай работы ЦК ЛКСМБ Н. Крыжаноўская, мастацкі кіраўнік Гродзенскага народнага ансамбля песні і танца «Нёман» А.Чопчыц, мастацкі кіраўнік народнай харавой капэлы Магілёўскага гарадскога Дома культуры У. Башко, дырэктары Гомельскага і Мінскага дамоў мастацкай самадзейнасці Э. Ярцова і Т. Курыла, балетмайстар танцавальнага калектыву Мінскага педінстытута Я. Карпаў, кіраўнік народнага ансамбля танца Магілёўскай швейнай фабрыкі А. Іваноў, загадчык культмасавага сектара Віцебскага абкома камсамола У. Рошчын і інш.

Цікавай была творчая сустрэча ўдзельнікаў канферэнцыі з кампазітарамі І. Лучанком, Ю. Семяняка м, М. Шнейдэрманам. Яны расказалі аб сваёй рабоце над новымі творамі, пра сувязі з самадзейнымі калектывамі. Спевакі А. Бокаў, Л. Златава, Н. Нікеева, Ю. Смірноў і В. Прышчапёнак выканалі новыя творы кампазітараў.

Удзельнікі творчай канферэнцыі наведалі мемарыяльны комплекс «Хатынь», пабывалі на спектаклях мінскіх тэатраў і ў канцэртных залах сталіцы.

Цэнтральны савет Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры глыбока смуткуе з выпадку смерці старшыні Савета ветэранаў вайны, члена Цэнтральнага савета Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры ВЯДЗЕНІЧАВА Ніла Рыгоравіча і выказвае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

ЛЕТАПІС НОВАЙ ВЁСКІ

ЛЕТАСЬ давялося мне наведаць адзін з калгасаў Любаншчыны. У тыя дні калгаснікі рыхтаваліся да вялікага свята — саракагоддзя сваёй калектыўнай гаспадаркі. Дырэктар мясцовай дзесяцігодкі, ён жа — сакратар калгаснай партыйнай арганізацыі, паказаў мне напісаную вучнямі школы гісторыю калгаса — тоўсты альбом успамінаў, фотаздымкаў, схем, партрэтаў перадавікоў. Усё гэта было міла і хораша, аднак, падумалася: а як здорава было б, калі б была напісана сапраўдная гісторыя гаспадаркі! Колькі захапляючага матэрыялу, колькі цікавых людскіх лёсаў умясцілася б на яе старонках! Якая б гэта была хвалюючая і патрэбная кніга!..

Той вучнёўскі самаробны альбом прыгадаўся мне зноў, калі я чытаў кніжку Ігната Дуброўскага «Да долі чалавечай», якая зусім нядаўна выйшла ў выдавецтве «Беларусь». Кніжка гэтая — нарыс-хроніка (так вызначыў яе жанр сам аўтар) пра жыццё перадавога на Гарадоччыне калгаса «Даўгаполле», гісторыя яго нараджэння і росквіту. Яна звяртае на сябе ўвагу ўжо хоць бы тым, што гэта, бадай, першая спроба падобнага выдання ў нашай рэспубліцы, прынамсі, у пасляваенныя гады.

Так, «Да долі чалавечай»—гісторыя аднаго калгаса. Але хай гэта не бянтэжыць чытача. Бо праца І. Дуброўскага — не проста хроніка ці гісторыя сельгасарцелі, запоўненая статыстычнымі і іншымі гаспадарча-эканамічнымі выкладкамі. Аўтар выступае тут перш за ўсё як пісьменнік, даследчык-чалавеказнаўца (а не як вучоны-эканаміст), гісторыю «Даўгаполля» ён падае праз вобразы людзей, паказвае яе праз чалавечыя характары і лёсы.

Лепшыя старонкі кніжкі— пра ўзнікненне ў суровым 1919 годзе камуны «Чырвоны сцяг», якая пазней стала асновай сельгасарцелі, пра першых камунараў, пра тыя цяжкасці, якія давялося перажыць ім, пакуль камуна стала на ногі. Пісьменнік не проста занатоўвае ў храналагічным парадку падзеі і факты, а па-мастацку ўзнаўляе рэальныя (а таму і хвалюючыя) карціны жыцця і побыту камунараў, стварае паўнакроўныя чалавечыя характары.

Найбольш выпукла абмаляваны вобразы старшыні павятовага выканкома, камуніста з 1912 года Пятра Вераб'ёва, былога піцерскага рабочага, арганізатара і фактычнага кіраўніка камуны Івана Захарава, былога панскага парабка Ермалая Кавалёва. Запамінаецца і вобраз Маркі Міхайлава, якому прысвечаны адзін з цікавейшых падраздзелаў кніжкі «Саламонаў суд». Штукарствы дзеда Маркі не толькі выяўляюць ягоны характар — характар дасціпнага, умудронага жыццём чалавека, але і шмат гавораць пра атмасферу часу, пра тое, у якіх умовах даводзілася камунарам пачынаць новае жыццё.

Спачатку жылося ў камуне не соладка. Не было ні жывёлы, ні насення, ні інвентару. Першай вясной гароды і бульбу садзілі пад рыдлёўку. Але не хапала нават рыдлёвак.

«Саскрэблі апошнія грошы — шэсць мільёнаў рублёў — і адправілі Ермалая Кавалёва купляць.

— Ярмак, даражэнькі, купі хоць са дзве дзіцячыя соскі, — прасіла Ермалая на ад'ездзе Марына Нíканава, якая наглядала за камунарскімі дзецьмі».

Але пакуль Ермалай абіваў у Віцебску парогі розных устаноў, грошы настолькі абясцэніліся, што за іх можна было купіць толькі... дзве соскі, якія і прывёз Кавалёў у камуну.

Пасля камунараў падпільноўвалі іншыя беды. Так, напрыклад, неўзабаве дала аб сабе знаць старая хвароба— хцівасць, прага нажывы. Трапіў у статут камуны адзін эсэраўскі пункцік—плён працы размяркоўваць адпаведна кошту абагуленай маёмасці. Напачатку не звярнулі на яго ўвагі камунары. А калі спахапіліся — было позна. Хцівасць паспела добра-такі падтачыць нутро некаторых камунараў. Дорага абышоўся камуне той бяскрыўдны на першы погляд пункцік у статуце. Толькі намаганнямі Івана Захарава, Кастуся Абулевіча, Ціта Каралёва, Маркі Міхайлава ды іншых стойкіх камунараў удалося выратаваць камуну ад развалу.

Гэта — толькі два невялікія эпізоды з жыцця камунараў.

У 1929 годзе камуна «Чырвоны сцяг» урачыста адзначыла сваё дзесяцігоддзе, а ў наступным годзе яна перайшла на статут сельгасарцелі. Пачалася новая паласа ў гісторыі калектыўнай гаспадаркі сялян Даўгаполля.

Аўтар даволі падрабязна занатоўвае вяхі гэтай гісторыі — аж да нашых дзён, але, тым не менш, жыццяпіс калгаса атрымаўся, мне думаецца, менш удалы, чым жыццяпіс камуны. Ён больш фрагментарны, эскізны, больш апраўдвае другую частку падзагалоўка кніжкі (хроніка), чым першую (нарыс).

Асабліва гэта датычыцца апошняга раздзела, які прысвечаны паказу жыцця калгаса ў пасляваенныя гады. Тут, сапраўды, пераважае сумнаватая хроніка. Праўда, часам аўтар спрабуе ажывіць яе старонкі, зрабіць іх больш змястоўнымі, аднак спробы гэтыя не вельмі ўдалыя.

Возьмем, напрыклад, падраздзел «Прыкрая з'ява ў слаўнай гісторыі». У ім ідзе гаворка пра двух былых старшынь «Даўгаполля» — Васіля Рыжова і Івана Мініна. Першы быў п'яніца, другі—грубіян, хоць і неблагі гаспадарнік. Расказвае пра іх аўтар даволі цікава, часам нават дасціпна, але, мусіць, занадта «аб'ектывізавана», без належнага асэнсавання і асуджэння «прыкрай з'явы».

Тое ж самае можна, бадай, сказаць і пра падраздзел «Неахайная работа пана бога». Вялікая і важная праблема землеўпарадкавання і землекарыстання зведзена тут, па сутнасці, толькі да пытання, як «сабраць у большыя ўчасткі ворную зямлю, зліць сенажаці ў вялікія масівы».

А, між іншым, менавіта тут, у гэтых падраздзелах, хацелася б бачыць аўтара не толькі «хранікёрам», а і вучоным, даследчыкам, эканамістам і, урэшце, публіцыстам, каб гаворка набыла большую вагу і змястоўнасць.

Увогуле на апошнім раздзеле кніжкі адчуваецца налёт паспешлівасці.

І ўсё ж кніга І. Дуброўскага варта ўвагі нашай літаратурнай грамадскасці. І не толькі літаратурнай. «Да долі чалавечай» — гэта не толькі летапіс вёскі Даўгаполле, што на Гарадоччыне. Гэта — летапіс нашай вёскі ўвогуле, летапіс яе шляху «ад мар да сапраўднасці», да сённяшняй светлай явы. А шлях, пройдзены намі, трэба ведаць, трэба памятаць.

М. ГІЛЬ.

Ігнат Дуброўскі. «Да долі чалавечай». Нарыс-хроніка. Выдавецтва «Беларусь». Мінск. 1970.

КАБ ГУЧАЛА СЛОВА...

НЯДАЎНА ў выдавецтве «Вышэйшая школа» выйшла кніга А. Каляды «Выразнае чытанне» (пад рэдакцыяй кандыдата філалагічных навук Ул. Калесніка). Гэтая кніга—не толькі прыемны падарунак студэнтам філалагічнага факультэта, якім яна непасрэдна адрасавана, але і ўсім настаўнікам — выкладчыкам роднай літаратуры.

Выданне вабіць сваёй арыгінальнасцю: гэта зграбная, па-мастацку афармленая каробка з кнігай і трыма пласцінкамі, дзе даецца запіс твораў беларускіх пісьменнікаў у выкананні А. Каляды. Але прываблівае не толькі знешні выгляд і прыгожае афармленне. Гэта кніга каштоўная багаццем свайго зместу, практычным матэрыялам, які настаўнік можа выкарыстаць у штодзённай працы. Матэрыял, распрацаваны ў дапаможніку, адпавядае ў асноўным школьнай праграме. Выкладзеныя на адпаведным навуковым і прафесійным узроўні тэарэтычныя звесткі і практычныя рэкамендацыі падаюцца ў даступнай форме, з захаваннем неабходнай паслядоўнасці.

Дапаможнік «Выразнае чытанне» складаецца з раздзелаў: «Уводзіны», «Тэхніка мовы», «Логіка мовы», «Эмацыянальна-вобразная выразнасць чытання», «Выразнае чытанне літаратурных твораў розных жанраў».

Невыпадкова аўтар пачаў з тэхнікі мовы. Без ведання яе элементаў (сюды ўваходзяць дыханне, голас, дыкцыя) немагчыма зразумець і засвоіць іншыя раздзелы. Аўтару ўдалося падабраць практыкаванні на дыханне, паказаць гэта на вершы М. Танка «Галінка і верабей».

Цікавыя і карысныя падраздзелы «Голас», «Дыкцыя», дзе даюцца парады па развіцці і ўмацаванні галасавых магчымасцей.

На наступных старонках гаворка ідзе пра эмацыянальна-вобразнае чытанне. На канкрэтных прыкладах з твораў нашых лепшых пісьменнікаў аўтар паказвае, як трэба чытаць, каб мастацкае слова ўздзейнічала на вучняў, як карыстацца рытмам, тэмпам, падтэкстам.

У кнізе А Каляды змяшчаюцца практычныя распрацоўкі па выразным чытанні празаічных, паэтычных і драматычных твораў. Гэтыя распрацоўкі, на маю думку, вельмі каштоўныя. Тым больш, што аўтар не толькі дае парады, але і паказвае, як трэба чытаць (урыўкі запісаны на грампласцінках). Праслухаўшы запіс урыўка з аповесці Я. Коласа «Дрыгва», вучні адразу могуць уявіць маляўнічы вобраз Прыпяці ва ўсім яе хараástве. Адна справа расказаць пра гэта словамі, зусім іншая — паслухаць урывак у выкананні артыста-прафесіянала.

У методыцы выкладання літаратуры вельмі слаба распрацавана методыка чытання драматычных твораў. Але тут, відаць, адных парад метадычнага характару недастаткова. Добра было б, каб драматычныя творы В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, К. Крапівы таксама былі запісаны на пласцінкі. Для гэтага можна было б выкарыстаць фанатэку беларускага радыё. Не лішне было б, у каб у распрацоўках па драматургіі даваліся і даведкі пра сцэнічнае жыццё таго або іншага твора, пра выканаўцаў галоўных роляў і г. д.

І яшчэ пра адну «маленькую дэталь» хачу сказаць тут. Вучуся я завочна на пятым курсе. Факультэт наш філалагічны. Аднак такога прадмета, як выразнае чытанне, у нашым вучэбным плане няма. Чаму так? Няўжо настаўнікі-завочнікі ўсё набудуць праз самаадукацыю?

Н. ШЧАСНАЯ,
настаўніца.

Смаргонскі раён.

А. Каляда. «Выразнае чытанне». Выдавецтва «Вышэйшая школа». Мінск, 1970.

«КНІГА ПАКАЗВАЕ ВЕЛІЧНАСЦЬ ДУШЫ...»

ЧАРГОВАЕ ВЫДАННЕ «НІКОЛІ НЕ ЗАБУДЗЕМ»

У кнігарнях рэспублікі з'явілася новае, сёмае па ліку, выданне вядомай кнігі «Ніколі не забудзем», выпушчанае сёлета выдавецтвам «Беларусь». Напісаная дзецьмі і аб дзецях, аб іх удзеле ў Вялікай Айчыннй вайне, аб тым, як яны дапамагалі дарослым змагацца з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, яна стала адной з самых любімых кніжак юных чытачоў. За 22 гады, якія прайшлі пасля выхаду яе ў свет, яна сем разоў выдавалася ў нашай рэспубліцы і адзін раз у дзіцячым выдавецтве ў Ленінградзе ў перакладзе на рускую мову. Яе агульны тыраж склаў 384 тысячы экземпляраў. Бадай, ніводная дзіцячая кніжка ні да вайны, ні пасля вайны не выходзіла столькі разоў і такім вялікім тыражом.

Чым вытлумачыць вялікую папулярнасць гэтай кнігі? Чым яна прываблівала і прываблівае юных чытачоў? Відаць, лепш за ўсё на гэтыя пытанні дадуць адказ словы народнага пісьменніка Беларусі Якуба Коласа, якія ён напісаў у сваёй прадмове да яе: «Кніга паказвае велічнасць душы і патрыятызм усяго народа ў цэлым і, у прыватнасці, яго гераічных дзяцей, смелых, вынаходлівых, бясстрашных, цвёрдых воляю, мужна пераносячых нечуваныя пакуты, дужых сваёй верай ў перамогу над ворагам».

НАВІНКІ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ

Малюнкі Віталія Сакалова да кнігі Клаўдзіі Каліны «Забароненыя песні», якая рыхтуецца да друку ў выдавецтве «Беларусь».

НА БЕРАЗЕ СВЯТЛА І ДАБРЫНІ

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ А. БЛОКА

ВЕРШЫ — гэта малітвы.

Так гаварыў ён сам. І сам маліўся ўсё сваё жыццё. Маліўся шчыра, сумленна, да самазабыцця — як салавей, які моліцца сваёй песняю вясновай раніцы...

Штодзённасць, будзённасць дзень пры дні — подла.

Гэта таксама яго словы. Яны запісаны-нават у яго дзённіку. Ён верыў, што мастацтву няма чаго рабіць там, дзе гаспадарыць будзённасць, і таму ўсё сваё жыццё радаваўся абнаўленню і сваёй душы, і грамадскай паўсядзённасці...

Бо я — паэт,
Чалавек, які ўсё называе па імю,
Які адбірае водар у жывой кветкі.

А гэта ўжо з яго верша. Бачыце, які шырокі кругагляд патрэбен паэту! Ён павінен усё ведаць па імю —і людзей, і птушак, і воблакі, і нават кветкі, у якіх пазычае водар, каб потым аддаць яго людзям на радасць.

Менавіта такім быў Аляксандр Аляксандравіч Блок — вялікі рускі паэт.

Праўда, у той час чытачы не адразу зразумелі яго. У дарэвалюцыйнай Расіі былі толькі нямногія нават сярод крытыкаў, хто празарліва бачыў яго вышыні. Блок паступова, цярпліва прывучаў да сябе чытачоў.

Цяпер ужо ўсе, здаецца, паразумеліся: усё больш і больш літаратуразнаўцаў схіляюцца да думкі, што месца паэта — недзе адразу ж за Пушкіным і Лермантавым.

Аляксандр Блок — паэт вельмі высокай культуры. І гэта натуральна, калі ўспомніць, што паэт выхоўваўся ў сям'і, дзе дужа паважалі слова: бацька яго — прафесар-юрыст, маці— пісьменніца, дзед — вядомы вучоны-батанік, рэктар Пецярбургскага універсітэта Бекетаў. Старая культура Расіі стварала паэта, ляпіла яго па сваім узоры, вучыла па сваіх законах. Ва ўсіх анкетах, якія пыталіся пра яго паходжанне, ён пісаў: «Патомны дваранін». І раптам:

«Усім целам, усім сэрцам, усёй свядомасцю—слухайце Рэвалюцыю».

А ў дзённіку ён запісаў: «Інтэлігенцыя заўсёды была рэвалюцыйнай».

І хіба ён, сапраўдны інтэлігент, які прагнуў абнаўлення, мог застацца абыякавым да такіх непазнаных яшчэ падзей, да такога землятрасення ў Расіі? І Блок адзін з нешматлікіх старых інтэлігентаў адразу ж прыняў рэвалюцыю і прапанаваў ёй свае паслугі.

Сёння, пэўна, не ўсе, хто любяць паўтараць выраз: «І вечны бой! Спакой нам толькі сніцца!», ведаюць, што ён належыць Блоку. Неяк вельмі ж ужо не стасуецца такая баявітасць да паэта, які доўга быў вядомы як містык і трагічная асоба.

Адкуль жа такая трагічнасць у Блока?

Пра свае вершы паэт гаварыў, што яны — яго лірычны дзённік. Але, спавядаючыся ў дзённіку, гаворачы пра сябе, дзелячыся з чытачамі тым, што яго хвалюе, ён, зразумела, гаварыў пра ўсіх. Памятаеце — «у кожным дыша дух народа»? Значыць, лёс паэта быў непадзельны з лёсам яго краю.

А якім жа тады яшчэ мог быць яго лірычны дзённік, калі Блок жыў у такі трагічны час? Ён жа жыў духам часу і таму не мог застацца абыякавым да ўсяго таго, што перажывала тады, у пярэдадзень рэвалюцыі, яго Расія. Ён быў сумленны чалавек. Ён пісаў шчыра і дзівіўся той ілжы, з якой не сароміліся выходзіць у людзі некаторыя яго сучаснікі.

А Блок пісаць так не мог. Ён не ўмеў прыгожа абыходзіць усе вострыя вуглы жыцця. Ён пазнаваў ужо крокі рэвалюцыі. Але ж ён жыў яшчэ ў царскай Расіі, якую сам вобразна назваў хлявом. Можа таму яго паэзія — тужліва-сумная.

Блок вельмі любіў Радзіму. Расія была для яго тою крыніцаю, асвяжальнай і шчодрай, без якой бы на корані засыхалі яго вершы-споведзі. І таму, калі на сустрэчах слухачы прасілі паэта пачытаць што-небудзь пра Расію, ён адказваў: «А гэта ж усё — пра Расію». Пра Расію, якой ён прызнаваўся ў любві і гаварыў, што не ведае, як і жыць і плакаць без яе... Мусіць, толькі ён не збаяўся называць сваю Расію, сваю радзіму і жонкаю, і каханаю, і сястрою. І такое, мусіць, дазволена толькі геніям.

А Блок — геній. Вазьміце перачытайце томікі яго вершаў і вы ўбачыце, як лёгка яны чытаюцца. Нават не заўважаеш работы. А як яны цяжка пісаліся, зразумееш толькі тады, калі пачнеш перакладаць: кожнае слова на месцы, словы, радкі і строфы назаўсёды сплавіліся ў адзін сплаў, імя якому — сапраўдная паэзія. І боязна, і немагчыма раздзяляць іх — як боязна і немагчыма чапаць дасканалую кладку старажытных храмаў. Бо вершы Блока напісаны з найвялікшым пераадоленнем матэрыялу.

Дарэчы, сам ён пісаў пра гэта: «Гэтымі днямі я падумаў пра тое, што вершы пісаць мне не трэба, таму што я завельмі ўмею гэта рабіць. Трэба яшчэ абнавіцца (ці — каб усё навокал абнавілася), каб зноў атрымаць магчымасць пераадольваць матэрыял».

І ён ніколі не пісаў лёгка. Ён увесь час пераадольваў матэрыял.

Сёлета ў яго роднае Шахматава ўпершыню сабраліся калгаснікі з навакольных вёсак — на першае блокаўскае свята паэзіі. І верыцца, што неўзабаве гэтае святое для рускага чалавека месца стане месцам сапраўднага паломніцтва, бо менавіта тут пазычаў паэт у вясковых кветак той водар, якім так напоўнена яго паэзія, слухаў тую музыку цішыні, без якой не ўяўляюцца яго вершы.

Янка СІПАКОЎ.

Аляксандр БЛОК

НА ЧЫГУНЦЫ

Марыі Паўлаўне Івановай.

Пад насыпам, дзе роў закінуты,
Ляжыць, глядзіць, нібы жывая,
У хусцінцы, што на косы ўскінута,
Прыгожая і маладая.

Было, ішла хадою лёгкаю
На шум і свіст за лесам-валам.
Абходзіла платформу дрогкую
І, ўсхваляваная, чакала.

Тры яркіх вокі набліжалася —
Лагодней твар, віхрыўся локан:
А можа хто — яна чакала ўсё —
Зірне уважліва з тых вокан...

Ішлі вагоны звыклай лініяй,
Дрыжэлі злёгку і рыпелі,
Маўчалі жоўтыя і сінія,
У зялёных плакалі і пелі.

З-за шыбін позіркі заспаныя
Гнялі, абводзілі з нудою
Платформу, сад, кусты зламаныя,
Яе, жандара побач з ёю.

Гусар — было аднойчы — спешкаю,
На плюш апёршыся чырвоны,
Мільгнуў ласкаваю усмешкаю...
Мільгнуў — і зніклі зноў вагоны.

Юнацтва так яе трывожнае
Імчала, ў марах знемагала...
Туга жалезная, дарожная
Свістала — сэрца разрывала...

Ды што — даўно ўжо сэрца вынята!
А колькі зроблена паклонаў,
Паглядаў колькі прагных кінута
У вочы зімныя вагонаў...

Не лезьце з роспытамі кволымі,
Вам жа ўсё роўна, ёй—даволі:
Каханнем, брудам альбо коламі
Яна загублена—ўсё з болем.

●

О, вясна без канца і без краю,
Мара гэткая — толькі лятаць!
Пазнаю цябе, жыцце! Прымаю!
І вітаю я звонам шчыта.

І цябе я прымаю, няўдача,
І удачы вітанне маё!
Тайне смеху, няўмольнасці плачу
Апраўданне заўсёды сваё.

Я прымаю ахрыплыя ночы,
Ранне ў цёмным шарэнні акна.
Хай стамлёныя бессанню вочы
Асвятляе і хмеліць вясна!

Я прымаю пустэльныя вёскі
І калодзежны змрок гарадоў!
Неабдымнасць святла, што ў нябёсах,
І зняможанасць працы рабоў!

Сустракаю цябе ля парога —
З пругкім ветрам у космах змяі,
З імем неразгаданага бога
На астуджаных вуснах тваіх...

Перад гэтай нямірнаю стрэчай
Шчыт мой, знаю, не выпадзе з рук...
Не адкрыеш і ты свае плечы...
Толькі мара п'яніць пасля мук.

Я гляджу, і варожасць пароўну
Ненавіджу, люблю і кляну:
За пагібель, пакуты — ўсё роўна
Я прымаю цябе, бы вясну.

●

Вясняны дзень прайшоў няўдала,
Не асвятліў акна сабой;
Як птушка ў клетцы, сумавала,
Спявала жонка за сцяной.

А я сабраў душой збалелай
Гады, дзе цені і святло;
Да болю стала зразумела:
Жыццё адпела і прайшло.

Вяртацца могуць думкі, спрэчкі,
Ды будзе сумна ўсё адно;
Зашторваць вокны недарэчна —
Дзень у душы датлеў даўно.

●

Ноч, вуліца, ліхтар, аптэка,
Бяздумна-цьмянае святло.
Не знойдзеш рады: зноў паўвека
Зжыві — ўсё будзе, як было.

Памрэш — пачнеш усё нанова,
І ўсё паўторыцца ізноў:
Ноч, вуліца, канал лядовы,
Аптэка, цьмянасць ліхтароў.

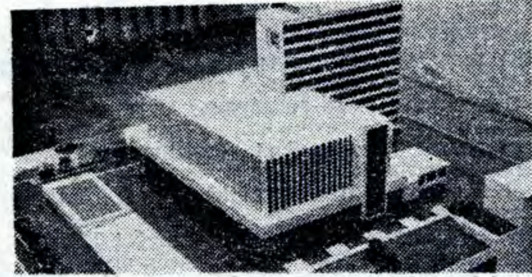
Пераклаў Я. СІПАКОЎ.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ПРАЕКТУЮЦЦА ЎСТАНОВЫ ГАНДЛЮ

Калгасны рынак у Оршы.

Універмаг у Гомелі.

НЯДАЎНА «Белгіпрагандаль» арганізаваў выстаўку сваіх апошніх праектаў. Яна праводзіцца ў сценах інстытута, не рэкламуецца і для шырокага гледача застанецца невядомай. А шкада. Яна можа даць уяўленне пра нашу заўтрашнюю гандлёвую архітэктуру, пра яе тэндэнцыі. Дзесятак макетаў і ў тры разы больш малюнкаў знаёмяць з гандлёвымі цэнтрамі, гарадскімі і паркавымі рэстаранамі, кафэ, магазінамі, якія будуць пабудаваны.

На выстаўцы скупа прадстаўлена тыпавое праектаванне. Але справядліва спачатку назваць менавіта тыпавыя распрацоўкі. Архітэктар М. Ткачук спраектаваў некалькі варыянтаў гандлёвага цэнтра для мікрараёна. Вось найбольш цікавы. Гандлёвая зала плошчай 24 на 24 метры без унутраных апор акружана аднапавярховай прыбудовай, у якой размешчаны прылаўкі і склады. Такое рашэнне вялікага магазіна ў нашай краіне прапанавана ўпершыню. Тут, безумоўна, больш зручнасцей для пакупнікоў. Важна і тое, што выгрузка тавараў і іх продаж ідуць на адным узроўні. Велізарная ж зала мае і своеасаблівыя эстэтычныя вартасці.

На выпадак, калі асабліва важна сэканоміць плошчу пад забудову, распрацаваны варыянт двухпавярховага магазіна з такой самай гандлёвай плошчай.

Аналагічна, у адзін і два ўзроўні, распрацаваны праекты вялікай сталовай, якая па вечарах трансфармуецца ў рэстаран. Цікава, што на кожны варыянт цэнтра ёсць некалькі планаў яго пастаноўкі—у радзе будынкаў, у цэнтры некалькіх будынкаў, у блоку з іншым гандлёвым прадпрыемствам.

А зараз—аб індывідуальных праектах.

Ужо даўно чакаюць карэннай рэканструкцыі даўжэзныя, нязручныя магазіны на цэнтральнай частцы Ленінскага праспекта ў Мінску. Розныя змены іх інтэр'ераў не вырашылі праблему пашырэння гандлёвай плошчы. Першая ластаўка ў гэтай справе—праект рэканструкцыі гастранома на рагу праспекта і вуліцы Леніна. Архітэктар В. Сарочкін, тэхнолагі А. Сак, М. Алай і інжынер Л. Палес прапануюць арганізаваць гандлёвую залу ў спецыяльным будынку ў двары. Са старым памяшканнем яго злучаюць два крытыя пераходы. Двор прахадны, кепска ўпарадкаваны і ад акуратных фасадаў прыбудовы толькі выйграе. Не зменшыцца і яго плошча—прыбудова будзе пастаўлена на калоны.

Рэканструкцыі патрабуюць і рынкі, зараз адкрытыя ветру, дажджам і пылу, з няўклюднымі буданамі, якія супярэчаць усім патрабаванням гарадской эстэтыкі. Архітэктары «Белгіпрагандлю» распрацавалі праекты крытых калгасных рынкаў для Мінска, Оршы і Віцебска. На здымку паказаны макет Аршанскага рынка (аўтары—архітэктар Т. Ханіна, тэхнолаг В. Вайнштэйн, інжынер Э. Рубінскі).

Дыяпазон творчых рашэнняў праектаў вельмі шырокі. Тут і элегантны рэстаран у старым касцёле ў Рэчыцы, і гарманічна ўпісаны ў наваколле лёгкі будынак для адпачынку турыстаў і спартсменаў у лесапарку «Пячэрск» пад Магілёвам, і функцыянальны механізаваны пункт прыёму шклянога посуду, і маляўнічы інтэр'ер шашлычнай. Па праўдзе кажучы, вочы разбягаюцца.

А вось макет цэнтральнага універмага ў Гомелі. Яго аўтары—архітэктары В. Аладаў, Я. Цвінгель і інжынер Р. Пятроўскі—аб'ядналі ў складаную прасторавую кампазіцыю розныя па вышыні і аб'ёме гандлёвыя і адміністрацыйна-складскія памяшканні.

Цікавая і яшчэ адна работа для Гомеля—праект рэстарана з залай на 300 месцаў (архітэктар В. Калюжны, інжынер Л. Розін). І па прыгожых фасадах, і па формах, і па планіроўцы гэта тыпова гарадскі рэстаран, разлічаны на ансамбль будынкаў. Праект рэстарана паркавага тыпу, зноў жа для Гомеля, распрацаваны архітэктарам С. Неўмывакіным і мастаком-архітэктарам В. Пазняковай. Ён называецца «Дом паляўнічага і рыбалова». У яго рашэннях знайшлі развіццё традыцыі архітэктуры паляўнічых домікаў. Востраверхія дахі і коміны, сугучныя настрою лесу, фармальна выдзяляюць камінную і тры банкетныя залы. У інтэр'ерах захавана і падкрэслена натуральнасць канструкцый, выкарыстоўваюцца творы народных майстроў.

Гэтыя два архітэктары разам з М. Ткачуком распрацавалі праект зусім іншага плана—гандлёвы цэнтр у Брэсце. Будынак распластанага аб'ёму мае своеасаблівую кампазіцыю. Унутраны дэкаратыўны дворык ураўнаважвае архітэктурную строгасць і паляпшае асвятленне. Транспартныя пад'езды схаваны пад зямлю, што спрыяльна адбілася на фасадах і добраўпарадкаванні ўчастка.

На выстаўцы паказана шмат інтэр'ерных распрацовак—для магазіна «Крышталь», падвальнага кафэ «Мядуха», драўлянай «Карчмы» ў Парку Чалюскінцаў у Мінску, рэстаранаў у Віцебскім парку «Мазурына», у Нясвіжы, Магілёве, для ювелірных і прамтаварных магазінаў. Іх вызначае багацце выдумкі, яны не падобныя адзін на адзін, не стандартныя па кампазіцыі, маюць сістэму каларытных дэталяў. Прыкметна імкненне ўводзіць у інтэр'ер элементы прыкладнога мастацтва, падкрэсліваць нацыянальны каларыт.

Шкада, што такія выстаўкі рэдкасць. Было б добра, каб падобныя экспазіцыі работ розных праектных інстытутаў сталі рэгулярнымі і былі даступныя для шырокага агляду.

К. ТАРАСАЎ.

Мал. В. ТАРАСАВА.

Уладзімір
ДАМАШЭВІЧ

БАТАЛЬЁН НА КАЛЕНЯХ

РАЗДЗЕЛ З АПОВЕСЦІ

Пішу аповесць на матэрыяле з біяграфіі чалавека, які вельмі многа перажыў і пабачыў. Прозвішча яго крыху зменена. Але, як і мой герой, ён быў артылерыстам і прайшоў усю вайну ад пачатку да канца.

Прапаную ўвазе чытачоў штотыднёвіка раздзел з аповесці «Хроніка артылерыста».

Аўтар.

НА ДРУГОЙ ЛІНІІ абароны немцы заселі моцна, думалі, няйначай, тут і перазімаваць: зямлянкі і бліндажы былі ўсланы і абвешаны дыванамі, на нарах—поўна падушак і казацкіх бурак, што служылі, няйначай, за коўдры. Нават там, дзе ў траншэях стаялі назіральнікі, памост пад нагамі быў чым-небудзь засланы, каб не так настывалі ногі. Немцы любілі камфорт! Але ён нічуць ім не памог, яны кінулі яго—тыя, што засталіся жывыя—і пабеглі ў голы, неабжыты, заснежаны стэп, шукаючы ратунку, а хутчэй —смерці.

Праз двое сутак пасля пачатку наступу стала вядома, што буйное злучэнне праціўніка апынулася ў кальцы. Трэба было яго ліквідаваць.

Была марозная золкая раніца. Клімёнак ужо двое сутак не спаў, і як толькі сеў у машыну, як толькі цёплае паветра ад матора стала саграваць яго ногі і ўсё цела, адразу стаў драмаць. Паколвала нешта ў галаве. Мо яшчэ ўсё ад той кантузіі, калі ён стукнуўся галавою аб падлогу. Дактарам ён не скардзіўся, сказаў, што ўсё прайшло. Сапраўды, ён акрыяў хутка, нават тады ж адразу, як прыйшоў да памяці. На ногі яго ўзняла злосць. Аказалася, што прамое пападанне было не ў іх НП, а ў склад мін, які побач з НП зрабілі сапёры. Найбольш дасталося тады ад Клімёнка ад'ютанту Андрэеву, які ведаў пра міны, але нічога нікому не сказаў. Перапалоханы ад'ютант тут жа прапанаваў мяняць месца НП, але Клімёнка гэта яшчэ больш раззлавала: навошта мяняць, калі ўсё ўжо зроблена? Калі міны ўзляцелі, калі на валаску застаўся іх бліндаж? Калі нават сапсавалася радыёстанцыя?

Ад'ютанту тады дасталося добра. Цяпер Клімёнку стала нават трохі яго шкада, падмывала хвілінамі павярнуцца назад, дзе ён сядзеў побач з сувязістам, і сказаць: «Даруй, старшы лейтэнант, я пагарачыўся».

Паступова сон ад Клімёнка адкаснуўся. Цяпер ён болей сачыў за дарогай. Дарога ўжо даўно не спала. Ехалі кухні на прычэпе ў грузавікоў. Ехалі крытыя брызентам машыны. Ехалі гружаныя белымі скрынямі «шэўралеты» і «форды». Сядытады ў кузавах відаць былі байцы з апушчанымі навушнікамі шапак, з настаўленымі каўнярамі шынялёў. Прамчаў, просячы дарогі, недарэчны ў такой сітуацыі цяжкі пад'ёмны кран, пагойдваючы доўгай стралой. Везлі свежыя белыя дошкі, бярвенні. Абозы на конях цягнулі ўсю армейскую маёмасць.

Усё гэта, не раз бачанае, мала цікавіла Клімёнка. Хацелася нечага новага...

Яны ледзь не стукнуліся буферам у пярэдні грузавік. «Віліс» заскрыпеў тармазамі і стаў. Спачатку нельга было разабраць, што там здарылася.

Растаропны Тампчакоўскі, углядаючыся ў лабавое шкло, сказаў:

— Ідзе калона... Ці не фрыцаў гоняць... Затапілі ўсю дарогу.

Пярэднія машыны збочвалі, звярнуў і Тампчакоўскі. Снег тут быў неглыбокі, увесь на слядах, машына параўнялася з галавой калоны. Уперадзе ехаў на шэрым заінелым кані бравы афіцэр у кубанцы.

— Спыніся, — сказаў Клімёнак шафёру.

Машына тарганулася і стала. Клімёнак, а за ім ад'ютант, шафёр і сувязіст выйшлі да дарогі. Такое відовішча ім усім даводзілася бачыць першы раз. Акружаная негустым канвоем конных казакоў, як скінуць вокам, па дарозе ішла-калыхалася доўгая калона немцаў. Наперадзе ішлі афіцэры, з усіх сіл стараючыся трымацца з гонарам, але гэта ўдавалася не кожнаму. Такіх, што ішлі, як на парадзе, было нямнога. У большасці галовы былі апушчаны, вочы пазіралі долу, рукі глыбока засунуты ў кішэні або ў рукавы, спіны ссутуленыя. Толькі ногі, абутыя ў бог ведае які абутак, якколвек прыстасаваны да халоднай зімы, пераступалі не вяла і абыякава, як гэтага можна было чакаць, а рэзка, хутка, з подбегам, нібы яны ступалі па тонкім лёдзе. І яшчэ што кідалася ў вочы: палонныя нібы адмахваліся ад нябачных мух ці аваднёў. То там, то тут па калоне ўзляталі ўгору рукі, голыя або ў падраных рукавіцах ці пальчатках, хапаліся то за нос, то за вушы, церлі пабялелыя шчокі. Некаторыя, прыгнуўшыся, на хаду адціралі калені ці сцёгны — асабліва тыя, што былі без шынялёў, у адных мундзірах або ў кароткіх куртках, узятых бог ведае дзе і ў каго, зусім не вайсковага крою. І, як ні дзіўна, пры ўсёй стракатасці іх вопраткі, асабліва галаўных убораў, насунутых на вушы і на самыя вочы, рук, засунутых у рукавы шынялёў і куртак, — у салдатаў быў бадзёры выгляд, яны пазіралі на купку савецкіх афіцэраў і байцоў і нават пасміхаліся. Яны, няйначай, радаваліся, што вайна для іх скончылася, хоць і палонам, што ўсё ж яны засталіся жывыя.

Падпалкоўнік Клімёнак глядзеў на гэтую разнашэрстную калону і ў грудзях у яго абудзіўся мінулы боль. Успамінаўся яму сорак першы, дарогі Беларусі, дарогі Смаленшчыны, на якіх вось такімі, а то і большымі калонамі ішлі нашы палонныя, ішлі пад канвоем пыхлівых нямецкіх ваяк, падалі ад стомы, ад ран і ад голаду, паміралі ад куль. Не раз даводзілася яму, седзячы дзе-небудзь у жыце або ў гушчары пры дарозе, бачыць гэты жудасны малюнак, які будзе стаяць у яго вачах да самай смерці. А ён, Клімёнак, нібы воляю лёсу знарок дажыў вось да гэтых шчаслівых дзён, каб ад імя тых, што загінулі, іх вачыма глянуць сёння на сваіх ворагаў. Вось яны, пыхлівыя заваёўнікі, ідуць з апушчанымі галовамі пад канвоем нашых казакоў.

— Адваяваліся, гады! — сярдзіта сплюнуў Тампчакоўскі і першы пайшоў да машыны.

Калона канчалася. У хвасце яе пляліся самыя слабыя салдаты. Апошні, кульгаючы, дыбаў высокі худы немец у кароткім парваным шынялі. Галава салдата, як хусткай, была накрыта шэраю байкаваю коўдрай. Побач з ім, скурчыўшыся, падскокваючы як на прысаку, трухаў невысокі таўсматы немец у адным мундзіры, з пілоткай, насунутай на вушы, з рукамі ў кішэнях шырокіх штаноў. Немцы ішлі кожны сам па сабе, са сваім горам. Да чужога ім не было клопату.

Яны зноў селі ў машыну і паехалі: па той самай дарозе, дзе нядаўна маршыравалі палонныя немцы. Дарога цяпер была ўплясканая, як ток, чорная, перамешаная з зямлёй. «Так чарнее зямля пад нагамі чужынцаў, — падумаў Клімёнак.— Чужы бот пакідае пасля сябе чорныя сляды». Ён глянуў на сваіх спадарожнікаў. Яны, відаць, па-рознаму перажывалі гэты момант. Рухавы і заўсёды вясёлы Тампчакоўскі цяпер яшчэ пажвавеў, бліскаў вачыма на Клімёнка, флегматычны ад'ютант Андрэеў стаў яшчэ болей задуманы, а непрыкметны ціхі старшына-радыст, які на здзіўленне ўсіх прыскакаў да машыны на адной назе, цяпер усё варушыўся на месцы, пакашліваў, нібы хацеў што сказаць, ды не асмельваўся першы.

— Ну, што скажаце, хлопцы? — спытаў Клімёнак, павярнуўшыся да сваіх спадарожнікаў.— Спадабаліся вам немцы?

Усіх падкінула на выбоіне, Тампчакоўскі вылаяўся праз зубы, а ўголас сказаў:

— Вясёлая карціна, таварыш падпалкоўнік. Але я зрабіў бы яшчэ весялейшую.

— Як гэта?

— Вельмі проста! Распрануў бы іх нагола ды пусціў галопам па гэтай дарозе. Вось была б ім памятка аб Расіі. А то ідуць, скаляць зубы, труць насы. А як жа! Яны нашых сабакамі травілі...

Тампчакоўскага падтрымалі, ніхто не сказаў, што так было б несправядліва. Але Клімёнак адчуваў, што гэтыя хлопцы, якія так сярдзіта і нават жорстка гаварылі пра палонных, каб дайшло да справы, ніколі не здзекаваліся б з немцаў, як гэта рабілі тыя з нашымі людзьмі.

Нізка над дарогай праляцелі самалёты з зоркамі на крылах. Усе яшчэ болей ажывіліся. Нейкая нябачная сіла неўпрыкмет уваходзіла ў людзей, яны рабіліся ўпэўненыя, смялей пачыналі пазіраць на свет і ў сваё заўтра. Галоўнае, што людзі адчулі: вораг не такі ўжо і моцны, як яго лічылі спачатку, а мы самі не такія ўжо слабыя, як былі паўтара года назад.

Сваіх артылерыстаў Клімёнак знайшоў недзе праз паўгадзіны пасля сустрэчы з палоннымі немцамі. Разведка паведамляла, што акружаная групоўка не збіраецца здавацца.

Нашы перадавыя мотастралковыя часці ўчора раніцай трапілі пад моцны артылерыйскі агонь праціўніка і вымушаны былі спыніцца, заняць баявыя парадкі. Якраз тут, разам з пяхотай, былі і артылерысты Клімёнка. Па загадзе сваіх камандзіраў палкі пачыналі займаць пазіцыі, рыхтавацца да апошняга штурму недабітага ворага.

Адчувалася, што праціўнік зусім блізка. Сядытады паблізу разрываўся варожы снарад ці міна. І над стэпам у тым баку слаўся нізкі, як туман, дым. Гэта немцы грэліся ў голым стэпе, палілі вогнішчы, збіраючы на агонь усё, што трапіць пад руку. Пра маскіроўку яны ўжо не думалі.

Недзе пад абед марозны туман рассеяўся, і ў паветры паказаліся нашы штурмавікі. Яны нізка праімчаліся над размяшчэннем сваіх войск, і хутка над нямецкімі пазіцыямі загрымелі глухія выбухі. Штурмавікі добра былі відаць: яны то ўзнімаліся, то зноў давалі нырца, б'ючы са сваіх аўтаматычных гармат.

Клімёнак з камандзірам артылерыйскай часці 76-і міліметровых гармат маёрам Зямлянскім стаялі на часовым НП, любуючыся, як штурмавікі малоцяць нямецкія пазіцыі.

— Прыемна глядзець на такую работку збоку, — гаварыў высокі хударлявы Зямлянскі. — І зусім іншая рэч, калі самалёты вісяць над табою.

Клімёнак, апусціўшы бінокль, кіўнуў:

— Так, мы нацярпеліся, хай адчуюць гэта на сваёй шкуры і фрыцы.

Яны стаялі доўга, у Клімёнка пачыналі ўжо мерзнуць ногі ў валёнках. Ужо хацелі ісці ў зямлянку, як раптам баец-назіральнік закрычаў:

— Таварыш маёр, немцы! Ідуць на нашы траншэі!

Клімёнак і Зямлянскі павярнуліся ў той бок, куды паказваў баец. На белым снезе выразна віднелася чорная жывая хваля людзей, якія густа, натоўпам, адзін пра другім, расцягнуўшыся на некалькі сот метраў па фронце, кіравалі на яшчэ як след не ўмацаваныя пазіцыі нашай пяхоты.

— Адкрываць агонь? — нервова павярнуўся да Клімёнка маёр Зямлянскі. — Што ж там пяхота? Чаго яны чакаюць?

— Стой! — Клімёнак стукнуў кулаком па брустверы. — Бачыш белы сцяг? Яны ідуць здавацца!

Першы, не адрываючыся ад густое масы салдат, ішоў афіцэр, трымаючы ў правай руцэ невялікае белае палотнішча, якое на фоне снегу прападала, а трапіўшы на шэры, зямлісты фон з шынялёў, адразу рабілася прыкметным.

— Ну, фрыцам прыпякло! — выгукнуў Зямлянскі. — Пайшлі прымаць капітуляцыю! — Ён па-панібрацку стукнуў Клімёнка па плячы. Другі раз маёр Зямлянскі мо не дазволіў бы сабе такога панібрацтва, а Клімёнак мог абразіцца і вылаяць за парушэнне субардынацыі, але цяпер, у такую хвіліну, яму было не да дробнага самалюбства. Яны абодва па прыступках у траншэі выскачылі на бруствер і, коўзаючыся валёнкамі па сыпкім марозным снезе, рушылі насустрач немцам.

Клімёнак і Зямлянскі ішлі побач. Яны цяжка дыхалі ад хуткай хады. Клімёнку стала горача і ён расшпіліў верхні гузік гімнасцёркі. Страху ў яго не было, была нейкая нечуваная адвага і рашучасць, калі чалавек перастае думаць пра сябе як пра жывога, з плоці і крыві, а як пра нешта духоўнае, што нельга забіць і знішчыць, што не падуладна смерці, не падпарадкоўваецца тым законам, якія маюць сілу над звычайнымі людзьмі ў звычайных абставінах. Гэта было тое неакрэсленае, яшчэ не даследаванае нікім пачуццё акрыленасці, калі чалавек здольны на ўсё самае цяжкае і самае вялікае.

Немцы ішлі разгорнутым строем, густа, у некалькі шарэнгаў, збіўшыся болей у цэнтры, агібаючы, ахопліваючы свайго камандзіра флангамі і ўтвараючы нешта падобнае да падковы ці да паўмесяца, ішлі з карабінамі за плячыма і з аўтаматамі на жыватах, ішлі, як у псіхічную атаку.

Нельга было адгадаць, што зробяць яны вось зараз, праз хвіліну, праз дзве. Ад іх, памятаючы лёс нядаўна забітых нашых парламенцёраў, Клімёнак быў гатовы чакаць усяго. Яны з Зямлянскім ужо мінулі траншэю пехацінцаў, якія, выставіўшы на брустверы вінтоўкі і аўтаматы, нервова чакалі, што будзе далей.

Раптам нямецкі афіцэр, што ішоў наперадзе ўсіх з белым сцягам, павярнуўся назад і нешта крыкнуў — адрывіста і рэзка.

«Вось яно, пачынаецца, — кальнула ў сэрца Клімёнку. — Пастка...». Ён глянуў на Зямлянскага, як бы шукаючы ў яго адказу, што ж рабіць. Твар Зямлянскага стаў бледны, вочы вузенькімі шчылінамі глядзелі перад сабою, а правая рука нервовым рухам адшпільвала кабур пісталета. У такую хвіліну гэты жэст здаваўся Клімёнку па меншай меры смешным. Дзівак маёр! Тут сама мала батальён, чалавек пяцьсот, а ён хоча настрашыць іх пісталетам! Клімёнак, паволі халадзеючы сэрцам, ішоў далей. Што будзе! Іх ужо цяпер нельга спыніць. Яны, як камень з гары, павінны былі дакаціцца да самага нізу, і яны ўдвух — ніякая не перашкода для іх, яны

Яўген Карлавіч ЦІКОЦКІ

На 77-м годзе жыцця пасля непрацяглай хваробы памёр буйны беларускі кампазітар, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Яўген Карлавіч Цікоцкі.

Нарадзіўся Я. К. Цікоцкі 26 снежня 1893 года ў Пецярбургу, у сям'і ваеннага марака. Атрымаўшы музычную адукацыю, ён затым прайшоў вялікую жыццёвую школу на франтах першай сусветнай і грамадзянскай войнаў. У радах Чырвонай Арміі Я. К. Цікоцкі прымаў удзел у вызваленні Беларусі ад белапалякаў. З 1920 года ўсё яго жыццё цесна звязана з Беларуссю, з развіццём яе музычнага мастацтва.

Творчасць Я. К. Цікоцкага адлюстроўвае важнейшыя этапы гісторыі нашай рэспублікі. Станаўленню Савецкай улады ў беларускай вёсцы ён прысвяціў народную музычную драму «Міхась Падгорны», якая з'явілася першай беларускай нацыянальнай операй. Упершыню ў савецкім оперным мастацтве подзвіг народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны ўвасоблен Я. К. Цікоцкім у оперы «Алеся». Да 50-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі кампазітар закончыў новую буйную работу — оперу «Заранка».

Я. К. Цікоцкі з'яўляецца таксама аўтарам шасці сімфоній, вакальна-сімфанічнай паэмы «Буравеснік», шэрагу іншых сімфанічных, харавых і вакальных твораў, музыкі для народнага аркестра, да кінафільмаў і драматычных спектакляў. Аптымізм і вялікая жыццесцвярджальная сіла зрабілі яго творы папулярнымі сярод шырокіх мас.

Я. К. Цікоцкі, будучы ідэйна перакананым і прынцыповым камуністам, паслядоўна і настойліва праводзіў у сваёй творчасці прынцыпы партыйнасці і народнасці савецкага мастацтва.

На працягу многіх гадоў Я. К. Цікоцкі з'яўляўся старшынёй праўлення Саюза кампазітараў БССР, членам праўлення Саюза кампазітараў СССР. Ён выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР 4-га і 5-га скліканняў.

Творчая і грамадская дзейнасць таленавітага беларускага кампазітара адзначана высокімі ўзнагародамі: ордэнам Леніна, двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам «Знак Пашаны» і медалямі.

Светлая памяць пра Я. К. Цікоцкага — гэтага выдатнага чалавека і музыканта — назаўсёды захаваецца ў сэрцах усіх, хто ведаў яго. Лепшыя яго творы застануцца жыць з народам, усталёўваючы высокія камуністычныя ідэалы.

Кісялёў Ц. Я., Лабанок У. Я., Машэраў П. М., Міцкевіч У. Ф., Пілатовіч С. А., Полазаў М. Н., Палякоў І. Я., Прытыцкі С. О., Смірноў А. А., Сурганаў Ф. А., Жабіцкі Г. М., Александроўская Л. П., Аладаў М. І., Бяляўскі П. П., Багатыроў А. В., Вагнер Г. М., Глебаў Я. А., Грамыка В. А., Жыновіч І. І., Камінскі Д. Р., Клімаў І. Ф., Клімава А. І., Кавалёў М. В., Корш-Саблін У. У., Кузняцоў І. І., Кузьмін А. Т., Марцэлеў С. В., Міньковіч М. А., Ніжнікава Т. М., Алоўнікаў У. У., Палівода І. П., Палосін Я. М., Падрэз У. І., Палескі В. П., Прокша Л. Я., Рахленка Л. Г., Ржэцкая Л. І., Семяняка Ю. У., Сняжкова Н. Л., Стома З. Ф., Максім Танк, Цітовіч Г. І., Шарапаў В. І., Шырма Р. Р.

Праўленне Саюза кампазітараў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, кампазітара Цікоцкага Яўгена Карлавіча і выказвае сардэчнае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

●

Калектыў Беларускай дзяржаўнай філармоніі глыбока смуткуе з прычыны смерці старэйшага беларускага кампазітара, народнага артыста СССР Яўгена Карлавіча Цікоцкага і выказвае глыбокае спачуванне сям'і нябожчыка.

●

Калектыў супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці народнага артыста СССР кампазітара Яўгена Карлавіча Цікоцкага і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

МАСТАК ВЯЛІКАГА НАТХНЕННЯ

Здаецца, яшчэ ўчора Яўген Карлавіч быў па-маладому захоплены безліччу спраў: рэдагаваў старонкі сваёй новай оперы, пісаў артыкул пра творчасць калегі, рыхтаваўся да абмеркавання прэм'еры беларускай оперы з вобразам Максіма Багдановіча ў цэнтры, шукаў экземпляры раённых газет для вялікай калекцыі, якую збіраў многа гадоў... Добразычлівы, цікаўны, няўрымслівы. З ветлівай усмешкай пад сівымі вусамі і на дзіва светлым позіркам вачэй над акулярамі. Яго ладная постаць на вуліцах Мінска была знаёмай і неяк натуральна неабходнай у натоўпе. Мінчане ведалі гэтага старога, віталіся з ім, пачыналі гаворку...

І вестка — памёр. Памёр чалавек, з якім на працягу трыццаці чатырох год мяне звязвала вялікая творчая і чалавечая дружба.

Гэта балюча і крыўдна. Смерць абарвала недапісаны радок, непраспяваную мелодыю кампазітара вялікага натхнення. Знаўца народнага жыцця, непасрэдны ўдзельнік і сведка знамянальных гістарычных падзей рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, Яўген Карлавіч і ў творчасці быў мастаком, мабілізаваным часам. Аўтар першай беларускай нацыянальнай оперы «Міхась Падгорны», ён актыўна працаваў ва ўсіх музычных жанрах. Ад праграмных сімфоній і герaічнай паэмы «Буравеснік» да лірычных песень, ад інструментальных твораў (сярод іх ёсць творы для фартэпіяннага трыо, віяланчэлі, для трубы) да маштабных хораў, ад музыкі да фільмаў і тэатральных спектакляў і да творчых запісаў і апрацовак узораў фальклору, — усюды і заўсёды гэта быў дапытлівы, патрабавальны да сябе, дасведчаны мастак. Ідэйна-эмацыянальная плынь яго твораў сугучная нашай сучаснасці.

Ён застаецца ў нашых сэрцах вельмі прывабным чалавекам, які заўсёды жыў жыццём нашага кампазітарскага атрада. Чулы і далікатны, Яўген Карлавіч быў нашым настаўнікам і дарадчыкам. Бадай, няма такога твора беларускай музыкі, з якім Цікоцкі не пазнаёміўся б да таго, як той выходзіў на сцэну або на эстраду. І тут яго аўтарытэтнае слова падтрымкі, строгая ацэнка сапраўдных вартасцей і недахопаў, таварыская парада былі для многіх з нас першай неабходнасцю. Яўген Карлавіч не шкадаваў часу для таго, каб напісаць рэцэнзію, выступіць на мастацкім савеце, сустрэцца з выканаўцамі, каб дапамагчы твору маладога (ды зрэшты, і не толькі маладога!) калегі заваяваць прызнанне і атрымаць пуцёўку ў жыццё.

Музыкант высокай кваліфікацыі і таленту, Цікоцкі з вялікай асалодай паглыбляўся ў інтарэсы самадзейнага мастацтва. Колькі народных калектываў і пачынаючых кампазітараў атрымалі ад яго дзелавую, шчодрую і плённую кансультацыю-падтрымку! Гэта сфера дзейнасці не паддаецца ўліку нагул.

Яго можна назваць будаўніком беларускай савецкай музычнай культуры. Наш незабыўны Яўген Карлавіч прысвяціў жыццё апяванню дум і спраў народа. Пясняр сучаснасці, ён пакінуў яркі след у музыцы і багатую спадчыну. Пакаленні новых музыкантаў і слухачоў будуць звяртацца да гэтай скарбніцы часта, адкрываючы ў ёй незгасальнае хараство высокага мастацтва.

З болем гаворым мы, яго сябры і калегі: бывай, наш дарагі Яўген Карлавіч!

Дзмітрый ЛУКАС,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

ГОСЦЬ З-ЗА АКІЯНА

Сто музыкантаў Беларускага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра з прыемнасцю чакалі сустрэчы з сусветна вядомым амерыканскім дырыжорам Говардам Мітчэлам, пад кіраўніцтвам якога яны павінны былі выступіць у двух канцэртах.

Г. Мітчэл, неаднаразовы лаўрэат Нацыянальнага музычнага Савета, больш дваццаці год займае пост дырэктара Вашынгтонскага сімфанічнага аркестра, у рэпертуары якога — шмат твораў рускай класікі і савецкіх кампазітараў. Нядаўна ён са сваім аркестрам на працягу аднаго сезона выканаў дзесяць сімфоній Шастаковіча, творы Пракоф'ева, Хачатурана, Кабалеўскага. Не раз дырыжыраваў канцэртамі, у якіх удзельнічалі Ойстрах, Гілельс, Растраповіч, Гутнікаў, Клімаў, Траццякоў.

Мітчэла ўжо добра ведаюць масквічы і ленінградцы, але ў Мінск ён прыехаў упершыню. З самага пачатку рэпетыцый паміж ім і музыкантамі аркестра ўсталявалася атмасфера поўнага ўзаемаразумення, якая дала свой плённы вынік у час канцэртаў. Жэсты дырыжора лаканічныя і дакладныя, і толькі ў кульмінацыях яны робяцца выразна артыстычнымі. Ён лёгка падначальвае аркестр сабе і свайму разуменню музычных вобразаў твора.

Глыбока раскрыўшы блізкую да вакальнай напеўнасць і выразнасць музыкі Пятай сімфоніі П. Чайкоўскага, дырыжор здолеў перадаць яе трагізм, лірычнасць і аптымістычную жыццесцвярджальнасць. Кульмінацыі гучалі ярка і драматычна.

З вялікім тэмпераментам і тонкім разуменнем стылю музыкі дырыжыраваў Г. Мітчэл Рапсодыяй у стылі блюз Дж. Гершвіна і сюітай з оперы «Поргі і Бес» Гершвіна—Бенета. Партыю раяля ў рапсодыі артыстычна і натхнёна выканала заслужаная артыстка БССР Ева Эфрон. Канцэрты прайшлі з сапраўдным поспехам. Асобныя часткі сюіты дырыжору і аркестру давялося біс іраваць.

Госця з Амерыкі зацікавіла музыка беларускіх кампазітараў. Па яго просьбе аркестр выканаў Першую сюіту з балета «Выбранніца» і «Мушкецёраў» з «Харэаграфічных навел» Я. Глебава. Г. Мітчэл падзякаваў музыкантам і аўтару і папрасіў партытуры яго твораў, каб бліжэй пазнаёміцца з імі і, магчыма, уключыць у рэпертуар свайго аркестра.

— Я ўпэўнены, што вы не раз чулі ад іншаземных гасцей добрыя словы аб сваім горадзе, — сказаў Говард Мітчэл на развітанне. — І ён іх цалкам заслугоўвае. Я магу дадаць да іх яшчэ і словы захаплення вашымі слухачамі. Якое тонкае разуменне музыкі! Колькі ў іх цеплыні і добразычлівасці! Канцэрты ў Мінску прынеслі мне сапраўдную творчую радасць.

Р. ГЛЯЙХЕНГАУЗ.

толькі пустая ахвяра... Цяпер Кліменка мучыла пытанне, якую каманду падаў афіцэр сваім салдатам, што ён сказаў? Як шкода, што ён, Кліменак, не ўзяў з сабою свайго шафёра Тампчакоўскага, які разумее па-нямецку...

І тут... Каб зямля раптам раскалолася ў гэтую хвіліну, Кліменак не быў бы так уражаны, як быў уражаны цяпер, калі ўбачыў, што ўвесь батальён разам са сваім камандзірам стаў на месцы і паволі апусціўся на калені. Разгорнуты строй, які здаваўся дагэтуль жывы, рухомы і страшны, цяпер паменшаў сама мала ўдвая, акрэсліўся сваімі межамі, застыў на месцы, як прыкуты да зямлі, умольна чакаючы свайго лёсу.

Кліменак і Зямлянскі, а за імі яшчэ некалькі пяхотных афіцэраў, набліжаліся да гэтай застылай хвалі, якая, нібы наткнуўшыся на няўмольную скалу берагу, разбілася і стала на месцы. Яны ішлі проста на афіцэра, капітана ці маёра, які, трымаючы перад сабою белы сцяг на шомпале ад карабіна, сам белы, як палотнішча гэтага сцяга, сцяўшы тонкія вусны, трохі недаверліва і насцярожана знізу ўверх пазіраў на савецкіх афіцэраў і цярпліва чакаў, пакуль яны падыдуць бліжэй.

Калі яны наблізіліся на метраў пяць, немец рэзка ўзняў галаву, яшчэ вышэй падняў правую руку ў пальчатцы са сцягам і хрыплым высокім голасам, з цяжкасцю падбіраючы рускія словы, закрычаў:

— Пан афіцэр! Мы... Я і мой батальён хочам здацца палон. Я, маёр Нагель... не хачу быць прычына смерці гэтых салдат...

Маёр апусціў падбародак на каўнер шыняля.

Гэты зварот маёра да яго прымушаў Кліменка, як старшага, браць у свае рукі ініцыятыву зусім незнаёмай для яго справы.

— Добра, — пачаў Кліменак, і ўжо рэзка: — Палажыце зброю!

Ранейшы шок, які быў скаваў яго на хвіліну, ужо мінуўся, Кліменак бачыў свет у натуральных яго фарбах, мог цвяроза думаць і разважаць.

Маёр павярнуў галаву да свайго батальёна і сарваным ад хвалявання голасам пракрычаў каманду па-нямецку. Па застылым нявоўным прамавугольніку прайшоў рух, нібы хваля раптам ажыла, зноў набыла сілу і гатова сарвацца з месца. Але гэты рух быў кароткі, зноў усё замерла. Сотні цікаўных вачэй, — шэрых, светлых, прыжмураных, шырока адкрытых, шчырых, пакорлівых, варожых і раўнадушных — свідравалі цяпер іх, савецкіх афіцэраў, і чакалі свайго лёсу.

— Устаць! Дзесяць крокаў назад — марш! — скамандаваў на ўвесь голас Кліменак.

Нямецкі маёр, абапёршыся рукою на снег, паволі ўстаў на ногі, зрабіў паўабарота да свайго батальёна і паўтарыў каманду па-нямецку. Шэры прамавугольнік зварухнуўся, зноў ажыў, казыркі і белыя твары замігцелі перад вачыма ў Кліменка. У гэты час Зямлянскі нешта сказаў пяхотнаму капітану і той кінуўся да сваіх, да траншэі.

Нямецкі маёр падышоў да Кліменка, трымаючы перад сабой шырокую папружку з кабурам пісталета. Кліменак узяў трафей.

— Пан падпалкоўнік! Я прашу, — усхвалявана загаварыў нямецкі афіцэр. — Я вас прашу... Холадна... Мы можам замярзаць... Я вас прашу... —ён не знаходзіў патрэбных слоў і пачаў нешта гаварыць па-нямецку, увесь час упамінаючы гэтае ўжо знаёмае «кальт».

Маёр то быў апрануты цёпла, у валёнках, а вось салдаты ў лёгкіх шынялях і ботах, у пілотках, насунутых на вочы, у тонкіх шапках з доўгімі казыркамі — гэтыя ўжо паспелі пакаштаваць рускага холаду. Але, відаць, не холад быў сапраўднай прычынай таго, што яны сталі на калені.

Кліменак перабіў маёра.

— Добра... Усё будзе добра! Мы вас хутка адправім у тыл... Для вас асабіста я выклічу машыну.

— Данкэ... Я разам з салдатамі, — усміхнуўся маёр адным краем тонкіх пасінелых вуснаў.

У гэты час наша пяхота, што хлынула з траншэй, затапіла ўвесь прамавугольнік батальёна, прасачылася праз яго нястройныя шарэнгі і стала падбіраць нямецкую зброю. Салдаты дзвюх варожых армій пазіралі адны на другіх зблізку. Але для гэтага трэба было, каб зброя адных ляжала на зямлі. Немцы пазіралі на савецкіх байцоў са страхам і недаверам, чакаючы, відаць, самага горшага. Нашы байцы глядзелі на палонных вачыма пераможцаў, вачыма пагарды, вачыма заслужанай перамогі. Яны адчувалі ў сабе вялікі прыліў сіл. Немцы, хвалёныя ваякі немцы сёння сталі перад імі на калені. Гэта добры знак! Сёння стаў батальён, а заўтра. .

«Мы паставім вас на калені, — думаў Кліменак, — дайце толькі час... Дайце толькі нашаму байцу зноў набыць страчаную веру ў свае сілы. І гэта не за гарамі. Гэта хутка будзе...».

Ён ішоў на НП, каб пазваніць у штаб дывізіі пра нямецкі батальён.

КІНО

ГЕАМЕТРЫЯ ФІЛЬМА

ПЕРШ чым выказаць свой пункт гледжання на фільм «Шчаслівы чалавек» (аўтар сцэнарыя Фёдар Конеў, рэжысёр Ігар Дабралюбаў), я павінен папрасіць у чытача прабачэння на тое, што вымушаны адштурхоўвацца не ад выказванняў у друку, а ад вусных думак самых розных кінагледачоў — думак, якія ў асноўным зводзяцца да таго, што ў фільме ёсць многа вартасцей, ёсць і істотныя недахопы, але што першыя ўсё-такі пераважаюць. З рэакцыяй гледача трэба лічыцца, і можна было б абысціся без прабачэнняў, калі б я змог прадставіць якія-небудзь «рэчавыя» доказы таго, што ўказаная думка сапраўды існуе. Такіх доказаў у мяне, на жаль, няма, і таму я проста прашу чытача паверыць на слова: прыхільныя адносіны да фільма адчуваеш у вусных ацэнках некаторых журналістаў, у рэпліках глядзельнай залы, у тым, як гледачы наведваюць кінатэатры, дзе дэманструецца «Шчаслівы чалавек»... Ёсць і такія, каму фільм не падабаецца.

Сказаўшы такое і рызыкнуўшы выкласці сваю прыватную думку ў друку, я трапляю ў нявыгаднае становішча: вусная ацэнка можа звесціся да «падабаецца» або «не падабаецца», і ніхто не спытае далейшых тлумачэнняў. Ад друкаванага ж выступлення патрабуюцца аргументы.

Перад намі на экране — класічны «трохкутнік»: яна, ён і — пакуль невядомае — «яно», асоба, якая недзе па-за прамой лініяй, што злучае дзве першыя. У разгортванні сюжэта, пабудаванага па правілах гульні ў «трэці лішні», замест трохкутніка павінна акрэсліцца прамая лінія, як правіла, зацверджаная загсам. Глядач у такім выпадку іншага фіналу і не чакае. Ён не ведае толькі таго, хто іменна будзе другой кропкай, апрача «яе» — «ён» або «яно»? Высвятленню гэтага і прысвячаецца ад паўтары да дзвюх гадзін экраннага часу. Такі закон сюжэта.

Але гэта, так сказаць, прынцыповая схема. Падставім у яе герояў фільма «Шчаслівы чалавек» — Волю, Мікіту і Дзіму. Першая ні ў якім разе не можа быць выкінута з «трохкутніка», таму пра яе скажам пазней. Што ж да двух іншых, дык перш за ўсё варта пільна ўглядзецца ў знешнасць герояў. Кіно — відовішча, і ўжо хоць бы таму знешнасць персанажа адыгрывае ў ім больш важную ролю, чым у жыцці. Дык вось — аб знешнасці. Дзіма: прыгожы, смуглы, з густымі чорнымі валасамі, якія па-сучаснаму неахайна спадаюць на лоб, вельмі прывабныя пульхныя, можна сказаць — пяшчотна-чуллівыя губы, вясёлыя, з усмешкай, выразныя вочы, твар чысты, юначы, — яму дваццаць пяць гадоў. Мікіта нічым асаблівым не вызначаецца — не густыя, больш белыя, чым русявыя, валасы, акуратна зачасаныя назад, твар бледны, анемічны, вочы бясколерныя — наколькі аб гэтым можна меркаваць па чорна-белай плёнцы, узрост з далікатнасці не паведамляецца, на выгляд — гадоў трыццаць, хоць з Дзімам вучыўся ў адным класе; зверх усяго — барадаўка на левай шчацэ або нешта, што яе нагадвае. Як бачым, параўнанне не на карысць Мікіты. Трэба яшчэ ўлічыць адну сур'ёзную акалічнасць: Мікіта і Воля жывуць у Мінску, яны, як бы сказаць, заручаны, паміж імі, па сутнасці, усё вырашана. Дзіма ж прыязджае аднекуль здалёку якраз тады, калі сям'я Волі атрымала новую кватэру і набліжаецца вяселле. Улічваючы ўсё сказанае аб героях-суперніках, я і задаю чытачу пытанне: каму, на яго думку, Воля аддасць перавагу? Вельмі няроўныя сілы, вельмі абаяльны Дзіма, вельмі бясколерны Мікіта, вельмі многа далі стваральнікі фільма першаму і вельмі мала другому, каб хто-небудзь усумніўся ў рашучай перамозе Дзімы. І калі глядач «Шчаслівага чалавека», безумоўна, мае рацыю, разам з гераіняй фільма аддаючы перавагу Дзіму, дык толькі таму, што стваральнікі фільма і не спрабавалі пранікнуць крышачку глыбей за так старанна дазіраваную знешнасць герояў. Разумеючы, што і гэты тэзіс трэба даказаць — і прытым з асаблівай старан-насцю — я спынюся на ім ніжэй больш падрабязна.

А пакуль мы застаём гледача ў такім становішчы: пачатак фільма ён бачыць, а канец прадбачыць. Ён ужо ведае — і не толькі здагадваецца, што сімпатыі і любоў Волі будуць аддадзены Дзіму, і чакае толькі таго моманту, калі камера зробіць яго сведкам заключнага пацалунка. Праўда, пацалунка гэтага ён так і не дачакаўся: у фінале героі збіраюцца ў парку і маўчаць. І ўсё зразумела без слоў — вяселля Волі і Мікіты не будзе, а прасветлены твар жаніха даказвае, што цяжкае выпрабаванне ён перанёс з належнай мужнасцю..

«Не хвалюйцеся, — гаворыць адміністратар італьянскага кінатэатра, усаджваючы гледача, які спазніўся на пачатак сеанса і не даў чаявых,—забойца — бухгалтар». Пасля гэтага дэтэктыўны фільм можна не глядзець, сцвярджае В. Шклоўскі. А ў дадзеным выпадку ўсе ведаюць, што ёсць схема сюжэта, наогул умоўная, што справа не ў ёй, а ў тым, што накручваецца на гэтую схему.

Перад стваральнікамі фільма, якія, несумненна, разумелі, што ўгадванне як стымул цікавасці да фільма не надоўга захопіць гледача, стаяла задача ўзбагаціць схему. Чым і як? Прадставіць дзеючых у фільме асоб не толькі носьбітамі зададзеных функцый, але і жывымі людзьмі, пастарацца надзяліць іх індывідуальнымі рысамі, з якіх складваецца вобраз рэальнага чалавека.

У адпаведнасці з той роляй, якую адыгрывае ў трохкутніку Дзіма, аўтар і рэжысёр надзялілі яго вельмі многімі неаспрэчнымі вартасцямі. Ён прайшоў даволі сур'ёзную жыццёвую школу: служыў у арміі, дэмабілізаваўшыся, паехаў працаваць на Крайнюю Поўнач, убачыў і перажыў многае, авалодаў тузінам спецыяльнасцей. «Магу вадзіць танк, страляць магу», —з гордасцю думае Дзіма ўголас; апрача таго, ён можа быць токарам, слесарам, цесляром, электразваршчыкам, трактарыстам. Сапраўды, і жнец, і касец, і на дудзе ігрэц, і мы, бадай, не здзівіліся б, каб ён сказаў, што ўмее даіць кароў і вадзіць самалёт. Але не, самалёт вадзіць ён не ўмее, прызнаецца Дзіма, неяк не давялося. Гэта не змяншае яго годнасці ў нашых вачах, але, прызнацца, не павялічвае яе і ўменне героя габляваць дошку, забіваць двума ўдарамі цвік і вадзіць трактар. «Політэхніцызм» Дзімы не выяўляе якой-небудзь адной пераважнай страсці, яму, па сутнасці, усё роўна, кім працаваць і дзе працаваць. Гэта значыць, што ён абыякавы да ўсіх сваіх талентаў, а калі так, дык і гэтыя яго вартасці толькі павярхоўныя, яны зноў-такі адносяцца да знешняй характарыстыкі героя і нічога не гавораць пра яго ўнутраны свет. Відаць, думку гэтую можна было б выказаць карацей, бо яна відавочная. Але стваральнікі фільма рабілі вялікую стаўку якраз на гэты бок характару Дзімы, яны вырашылі выявіць яго ўнутраную сутнасць у сферы працы. Хочацца толькі не згадзіцца з тым, як гэта робіцца. Бо калі чалавека можа сапраўды характарызаваць праца, дык толькі такая, без якой чалавек не можа жыць і дыхаць. Пра Дзіму і яго працу сказаць гэтага нельга.

У размове з бацькам Волі (так, так! зноў у размове) Дзіма праклямуе вельмі важную думку: трэба быць бліжэй да людзей, без людзей нельга. Гэты вывад ён зрабіў, блукаючы ў буран па тундры. Скажам адразу: такая блізкасць да людзей, пра якую гаворыць Дзіма, хутчэй механічная чым сапраўды духоўная, бо можна ляжаць у палатцы з таварышам і быць вельмі далёка ад яго духоўна. Або наадварот. Прытым добра засвоеная Дзімам думка аб людской блізкасці і салідарнасці не перашкаджае яму ўзяць загрудкі таварыша і параіць яму пабераглчы зубы — толькі за тое, што той не захацеў схаваць зайздрасць да ўдачлівасці Дзімы. Нарэшце, сама танальнасць фільма ды і настрой сцэны, у якой Дзіма расказвае пра буран і пра свае блуканні, неяк не вяжуцца з выказваемай думкай, не выклікаюць яе неабходнасці. Таму думка проста павісае ў паветры.

Чым займаецца Дзіма ў фільме? Ну, натуральна, кахае Волю, час ад часу запрашае яе на спатканне ў бярэзнік (выдатныя відавыя кадры) і там, як і на будаўнічай пляцоўцы, гаворыць напышлівыя, уяўна глыбакадумныя маналогі аб сэнсе жыцця, якія ніяк не вяжуцца са знешнасцю і дынамічным (па задуме стваральнікаў фільма) характарам. У прыватнасці, аб неабходнасці спачатку пабудаваць лодку, а ўжо толькі потым капаць для яе канал да самага сіняга мора, пры ўмове, калі ўсе рэкі высахлі. (Падобна на практыку будаўнікоў: пабудаваць дом у голым стэпе, а потым падводзіць да яго дарогу, каналізацыю, сувязь і г. д.). Глядач яшчэ намагаецца ўнікнуць у патаемны сэнс гэтай прытчы, а тым часам Дзіма ўжо тлумачыць рабочаму Ваню, чаму разам можна зрабіць нават сонца, калі, канечне, будзе атрымана адпаведнае распараджэнне начальства. («Ну, раз трэба...» — згаджаецца з ім Ваня). Пры ўсёй эмацыянальнай правільнасці гэтых думак яны не хвалююць гледача, бо ніякіх адносін да дзеяння не маюць.

А што ж Мікіта? Бацька Волі гаворыць пра яго: «Мікіта таксама... добры чалавек». І гэта, калі хочаце, праўда, бо Мікіта не робіць нічога дрэннага. Будзем справядлівыя да стваральнікаў фільма: яны адышлі ад такога вырашэння «трохкутнай» схемы, па якім антыпод станоўчага героя абавязкова павінен быць дрэнным. Але, з другога боку, калі б бацька Волі сказаў: «Мікіта наогул... дрэнны чалавек», дык і ў гэтым выпадку ён сказаў бы праўду, бо Мікіта не робіць і нічога добрага. Гэта значыць, брыгадзір Маслаў, бацька Волі, не мае рацыі ні ў тым, ні ў другім выпадку, таму што Мікіта не робіць у фільме нічога. Гэта зусім абяскроўлены вобраз, маска, адзіная пасіўная роля якой — да пары да часу служыць адной з кропак любоўнага трохкутніка. Яго паражэнне — прычына адной толькі непрыкметнай знешнасці і нічога іншага. І вось якая ўлада схемы! Не таму антыпод станоўчага героя паказваецца звычайна як злачынец, што такім хочуць яго зрабіць прыхільнікі схемы, а таму, што сама схема патрабуе гэтага. Трэба, каб была барацьба за любімую істоту, і, паколькі станоўчы герой бярэ верх сілай адной толькі абаяльнасці, адмоўны, пазбаўлены яе, вымушаны часам карыстацца несумленнымі прыёмамі. Вось вам і злачынец. Стваральнікі фільма «Шчаслівы чалавек» адышлі ад гэтага, але адышлі і ад драматызму, ад напружання барацьбы. Падобна на тое, што Мікіта здагадаўся пра сумны свой лёс раней за рэжысёра і аўтара фільма і таму склаў зброю, выйшаў з гульні. Ён толькі просіць Волю сур'ёзна пагаварыць з Дзімам і адвергнуць яго дамаганні (якіх у сапраўднасці таксама няма), а потым намякае Дзіме, каб ён паехаў куды-небудзь і не перашкаджаў яго шчасцю...

Начальнік будаўнічага ўчастка, дзе працуе і Дзіма, Мікіта не аддае ні аднаго распараджэння, ні ў што не ўваходзіць, нічым і нікім не кіруе; мы і не здагадаліся б аб яго пасадзе, калі б не «падказка» ў тэксце фільма. Пры аварыі і пажары на яго ўчастку ён выяўляе такую разгубленасць і мітуслівасць, што энергія Дзімы ў гэтых выпадках, калі б яе назірала Воля, магла б закончыць фільм намнога раней.. Але бачыць усё гэта не Воля, а глядач, які паверыў ужо ў перавагу Дзімы Для Волі ж прызапасена наступная сцэна. Пасля рашучай размовы паміж трыма ўдзельнікамі дзеі (вядома, у парку — выдатны зімовы пейзаж) Дзіма, атрымаўшы адстаўку, у якую не верыць ні ён сам, ні Воля, ні Мікіта, ні тым больш глядач, прапануе, як у юнацтве, калі не хапала білетаў на ўсіх траіх у кіно, разыграць Волю манетай (у «Беспасажніцы» гэта цэнтр трагедыі, тут жа — жарт). Воля дастаецца Мікіту, і Дзіма вельмі спакойна робіць яшчэ адну жартоўную прапанову: наладзіць дуэль на снежках. Кідае снежку і прамахваецца. Мікіта, ашчаслíўлены, доўга вагаецца: прыняць ці не прыняць удзел у гэтым спектаклі Нарэшце, адважыўся, кідае — і трапляе Дзіму ў грудзі. Празрысты намёк ясны: Дзіма вялікадушны, як Лермантаў, наўмысна прамахваецца. Мікіта жорсткі, як Мартынаў, — «страляе» прама ў грудзі. Але і гэтая сцэна фільму нічога, апрача дадатковага метражу, не дае, бо глядач разумее: вяселлю Волі з Мікітам усё роўна не бываць...

Што датычыць Волі, дык яна на працягу паўтары гадзіны экраннага часу толькі адзін раз адпускае наведвальніку аптэкі, у якой працуе, бутэлечку з лякарствам. Астатні час — увесь час! — плача. Актрыса Эльвіра Осіпава добрасумленна выціскае слёзы і некалькі больш, чым гэта неабходна, уздрыгвае ад рыданняў — самая, па сутнасці, простая інфармацыя аб глыбіні перажыванняў, якая амаль заўсёды пахне меладрамай...

І ўсё-такі была яшчэ адна магчымасць ажывіць фільм. Ну, добра, схема ёсць схема, супраць яе не папрэш; не ўдаліся характары — добра, урэшце рэшт гэта ўдаецца далёка не ўсім і далёка не ў кожнай рабоце. Але ж ёсць яшчэ жыццё, паўсядзённасць, побыт, рэальны свет людзей і рэчаў, час, яго дакладныя прыкметы — усё, што акружае герояў, нават вось такіх. І ў той час можна паглыбіць схему адносін паміж імі. Асабліва багаты на такія магчымасці выхад кінакамеры на будоўлю. Няхай прамая і адваротная сувязь уражлівага прамысловага пейзажу з героямі фільма таксама не ўяўляецца арганічнай і адзіна магчымай —затое тут сфера працы, тут людзі, тут заняты сур'ёзнай, цяжкай і патрэбнай справай. Дык пакажыце ж людзей у гэтай справе, пакажыце сапраўднасць, напружаную працу!

Але рэжысёр і аператар па-кіношнаму «агалілі» будаўнічую пляцоўку і на вызваленым месцы паказалі сцэны з удзелам герояў на фоне панарамы будоўлі, пераплётаў стальных канструкцый, катлаванаў, фантастычнай тэхнікі. А апрача будоўлі? Бязлюдная аптэка, дзе Дзіма сустракаецца з Воляй; пераважна пусты парк, дзе працягваюцца іх спатканні; пустыя тратуары горада, па якіх бяжыць Дзіма ў пошуках таксі; адзін ён у камеры, калі едзе ў аўтобусе, калі заходзіць у магазін. Ніводнага характэрнага твара, жанравай вулічнай сцэнкі, сакавітага жэсту або слова прахожага, пасажыра, шафёра і г. д. Героі фільма знаходзяцца ў беспаветранай прасторы, яны ізаляваны ад жыцця. Толькі ў час прыезду Дзімы паказаны натоўп на вакзале, але гэта таму, што вакзал функцыяніруе... кругласутачна.

Сімпатычныя акцёры, з густам знятыя сцэны ў парку, удумлівая работа аператара Д. Зайцава, які ў кадрах перадаў графіку прамысловага пейзажу, бязвоблачнасць, элегантны побыт. Мабыць, гэта і падабаецца некаторым з нас. Напрыклад, рэцэнзенту газеты «Вячэрні Мінск» І. Лаўрову, які спачатку спытаў: «Чым жа шчаслівы чалавек?». Я ў прынцыпе згодны з аўтарам водгуку, які крытыкуе фільм галоўным чынам за схематызм у абмалёўцы характараў, але не магу падтрымаць папрок стваральнікам фільма: «Навошта спатрэбіўся аўтарам гэты класічны трохкутнік?» Як гэта «навошта»? Дзе каханне — там не толькі трохкутнікі, але і мноства іншых збудаванняў з якой хочаш колькасцю кутоў. Навошта Л. М. Талстому «трохкутнікі» ў «Ане Карэнінай», «Жывым трупе», «Уваскрэсенні», «Вайне і міры»? Фільм можна крытыкаваць не за схематызм сюжэта, які вечны, а за схематызм яго рэалізацыі.

«Шчаслівы чалавек» — трэці поўнаметражны мастацкі фільм Ігара Дабралюбава («Іду шукаць», «Іван Макаравіч»). Мабыць, і ён яшчэ з «пошукаў», бо і на гэты раз рэжысёр звяртаецца да новай тэмы і новых маральных праблем, карыстаецца зусім новымі стылявымі прыёмамі. Што гэта? Раскіданасць? Ці пошук свайго творчага аблічча? Калі другое, дык і прыслухацца да рэакцыі глядзельнай залы, якая прымае фільм, і выслухаць незадаволеных І. Дабралюбаву неабходна.

Фёдар ЯФІМАЎ.

З пошты ЛіМа

ВЕРНІСАЖ У СМАЛЕНСКУ

Першы водгук аб выстаўцы твораў беларускіх мастакоў, якая адкрыта ў Смаленску, я пачула ад Мікалая Пятровіча Балотнікава, жыхара Падмаскоўя. Ён аказаўся ў горадзе праездам. Перш-наперш пайшоў на выстаўку. Мікалая Пятровіча ўразіла палатно Віктара Грамыкі «Салдаты».

— Я і сам ваяваў. Ад Масквы да Кенігсберга прайшоў, — гаварыў Мікалай Пятровіч. — Цяпер працую ў Люберцах, пад Масквой. Жывапіс люблю, хоць, можа, не вельмі разбіраюся ў ім. А вось гэты твор — «Салдаты» — сапраўды ўразіў мяне. Такія праўдзівыя гэтыя людзі. Прымушаюць задумацца пра сваё, перажытае. Ды і ўвогуле выстаўка цікавая...

На выстаўцы людна. Супрацоўнікі Смаленскага музея прымаюць шмат калектыўных заявак на экскурсіі. Прыязджаюць аўтобусамі аматары мастацтва з розных куткоў Смаленшчыны.

Я бачыла, з якой унутранай засяроджанасцю спыняюцца людзі каля карцін Івана Ахрэмчыка, Анатоля Шыбнёва і іншых беларускіх мастакоў.

Шмат наведвальнікаў каля паэтычнай карціны Міхася Савіцкага «Хлябы».

Студэнтам мастацка-графічнага факультэта Смаленскага педінстытута спадабалася палатно Леаніда Асядоўскага «20-я гады. Харчатрад».

Добрыя водгукі пакідаюць гледачы аб творах Мая Данцыга «Гудзе зямля Салігорская», Арлена Кашкурэвіча «Майстры».

Трэба сказаць, што выстаўка добра арганізавана. У мясцовай друкарні выпушчан каталог. Экспазіцыя шырока рэкламуецца. Змястоўныя гутаркі ля экспазіцыі праводзяць з гледачамі супрацоўнікі Смаленскага музея Н. Пікалава і В. Платонава.

Смаляне выказваюць заўвагі і па арганізацыі выстаўкі. Шкада, што некаторыя мастакі прадстаўлены малой колькасцю твораў. Вельмі хацелі б смаляне сустрэцца на выстаўцы з майстрамі беларускага выяўленчага мастацтва — аўтарамі паказаных твораў.

І яшчэ яны шчыра жадаюць, каб больш частымі былі такія выстаўкі, каб сталі яны традыцыйнымі.

Н. ІВАНОВА,
студэнтка-завочніца факультэта замежных моў Смаленскага педінстытута.

НАСУСТРАЧ НЯГОДАМ І НЕБЯСПЕЦЫ

ДА 60-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Змітрака АСТАПЕНКІ.

Мсціслаўскі педагагічны тэхнікум у канцы дваццатых гадоў даў беларускай літаратуры нямала здольных пісьменнікаў. Сярод іх быў і Змітрок Астапенка. Народны паэт Беларусі Аркадзь Куляшоў, успамінаючы тыя часы, пісаў у аўтабіяграфіі, што «творчая дружба з больш вопытнымі таварышамі станоўча ўплывала на далейшае развіццё» яго паэтычных здольнасцей. Сваім старэйшым таварышам А. Куляшоў называе і Змітрака Астапенку.

У 1929 годзе Зм. Астапенка і Ю. Таўбін прыехалі з Мсціслаўя ў Мінск. Я дапамог ім уладкавацца на працу ў Кніжную палату. Аднак там яны працавалі нядоўга. Праз некалькі месяцаў яны заняліся выключна літаратурнай работай і жылі з літаратурнага заробку.

З гэтага часу мы часта страчаліся з ім. Памятаю, як Змітрок аднойчы прыйшоў да мяне з вялікім спісам кніг па пытаннях фізікі, астраноміі, гісторыі.

— Дапамажы мне, братка, знайсці гэтыя кнігі,—папрасіў ён.

Ён спяшаўся, і я не паспеў распытаць яго, навошта яму спатрэбілася такая літаратура. А неўзабаве даведаўся, што ён працуе над навукова-фантастычным раманам «Вызваленне сіл», які часткова быў апублікаваны ў часопісе «Маладняк».

Творы яго часта змяшчаліся ў перыядычным друку. А ўжо ў 1931 годзе ён выдае адразу два зборнікі вершаў—«На ўсход сонца» і «Краіне». У 1932 годзе выходзіць зборнік вершаў «Абураныя».

У 1937 годзе Змітрок падбухторваў мяне пусціцца ў падарожжа па сібірскай тайзе і горных хрыбтах, пайсці працаваць у геалагічныя пошукавыя экспедыцыі. Мне тады не верылася, што ў яго знойдзецца сіл на такія выпрабаванні.

І толькі ў пасляваенныя гады я пераканаўся, што ў гэтага чалавека слова не разыходзілася са справай.

«Люблю свой народ—беларускі народ, з якім звязан усімі ніцямі істоты як паэт, як грамадзянін. Я люблю яго вялікай чалавечай любоўю... Такая любоў патрабуе ад кожнага актыўных дзеянняў на карысць народа, асабліва ў той момант, калі яго жыццё знаходзіцца ў смяртэльнай небяспецы. Такая любоў можа быць пры наяўнасці ідэі,—імення ідэі, якая ідзе з зямлі і крыві народа, з яго душы і сэрца. Я маю гэту ідэю, я спакойна і горда заяўляю, што нашу гэтую сваю ідэю ў сваім сэрцы і душы»,—пісаў Зм. Астапенка ў Маскве ў 1943 годзе ў адным са сваіх артыкулаў.

У гэты ж час ён піша п'есу, вершы, паэму «Ганна», а крышку пазней—«Эдэм», якую трэба аднесці да лепшых твораў беларускай літаратуры пра часы Вялікай Айчыннай вайны.

19 верасня 1944 года Зм. Астапенка пасылае брату пісьмо ў Маскву з дарогі: «Дарагі брат, я ад'язджаю куды далей, чым думаў. У той час, калі ты атрымаеш гэта пісьмо, я, напэўна, буду ўжо ў дарозе...»

А 29 верасня таго ж года ён паведамляе жонцы і сястры: «Мае дарагія Тоня і Лена! Тут зараз пахмурны дзень. На душы, нягледзячы на пахмурнае надвор'е, добра. Сумна толькі ад разлукі з вамі, але ж гэта павінна было быць, гэта быў мой абавязак. Увечары мы вылятаем. Зараз каля 4—5 гадзін вечара. Пажадайце ў душы мне ўдачы і шчасця. Зрэшты, калі вы атрымаеце гэта пісьмо, я буду ўжо далёка, на месцы. У Маскве я перадаў аднаму чалавеку пісьмы мамам (дзвюм), Алe і Ніне. Ён іх павінен вам прынесці. Гэтае пісьмо накіроўваю з лётчыкам. Не забудзьцеся ў наступным годзе ўладкаваць Шурыка (брата.— С. Ш.). Моцна вас абедзвюх цалую: цябе, пчолка, цябе, сястрычка. Увесь ваш Міця.»

А 7 кастрычніка 1944 года зноў ляціць пісьмо да жонкі і сястры: «Мае дарагія Тонюська і Леначка! Вось я ўжо амаль на месцы. Праз дзве-тры гадзіны іду далей на захад. Карыстаюся выпадкам напісаць вам пісямко... Гэтае пісьмо прыйдзе да вас няскора, і я ў гэты час буду яшчэ далей, чым цяпер, але маё сэрца з вамі, мае родныя. Адчуваю сябе цудоўна. Здароўе добрае. Гэтыя дні жыў як на курорце, і калі б не вайна і не ўсведамленне, што вораг наўкол і вельмі блізка, было б яшчэ лепш. Вакол мяне крутыя горы. Схілы гор парaслі елкамі і букам. Цяпер сонца. Учора, пазаўчора хмары чапляліся за нашы палаткі. Ішлі дажджы.

Колькі перажыванняў! Напрыклад, пералёт праз лінію фронту. Парашутны скачок у горныя лясы і многае іншае. Мае родныя! Напэўна, пасля гэтага пісьма я надоўга не буду мець магчымасці напісаць вам. Вы не трывожцеся гэтым. Дзм. Ів-ч будзе вам паведамляць пра мяне ўсё, што будзе вядома.

І ты, Тоня, як бы я доўга ні маўчаў, памятай, што я заўсёды з табою і жыву спадзяваннем сустрэцца з табою.

Ну, час канчаць. Зараз іду пешшу ў горы, насустрач небяспецы, у агонь барацьбы. Я зусім не баюся небяспек, ненавіджу ворага, люблю вас, мае родныя. Чакайце!..»

Гэтае пісьмо было апошнім.

Далёка ад Радзімы, на адным з перавалаў Татраў, гераічна загінуў Зм. Астапенка. Але ён застаецца жывым у памяці сяброў, застаецца жывым у нашай літаратуры.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

БЕЛАРУСЬ НАВУКОВАЯ

ЭКАНАМІСТ ГЛЯДЗІЦЬ НАПЕРАД

Вы ПОМНІЦЕ, як рашалі будаваць Пецярбург? Пётр Вялікі выйшаў на бераг Нявы, тупнуў нагой і сказаў: «Тут будзе горад». Тыповы прыклад валявога рашэння, суб'ектывізму і валюнтарызму. Добра яшчэ, што ўсё абышлося ўдала...

Тупалі і пасля. Бывала, што і ўдала, а часцей—не. Ну, а ў наш імклівы касмічны час ад такога тупання абавязкова чакай бяды. Было ж...

Адным словам, сёння ўзводзіць гарады, рухаць наперад эканоміку, развіваць культуру без навуковага падыходу немагчыма. Поспех там, дзе ўсё ўзважана, прадумана да дробязей.

Лёгка сказаць — прадумаць да дробязей. Каб, напрыклад, пабудаваць новую фабрыку, трэба загадзя перабраць сотні варыянтаў, скажам, знайсці месца. Чаму тут, а не там? Тут—блізка чыгунка, але далёка іншыя камунікацыі: водаправод, каналізацыя. У трэцім месцы ёсць і чыгунка, і іншыя камунікацыі, але не хапае рабочай сілы. У чацвёртым—ёсць рабочая сіла, дык няма камунікацый і г. д. Як знайсці ідэальнае або, кажучы навуковай мовай, аптымальнае рашэнне? Разумнейшаму з разумных такое не пад сілу. Пад сілу гэта навуцы.

Навукова-даследчы інстытут эканомікі і эканоміка-матэматычных метадаў планавання пры Дзяржплане БССР—так называецца ўстанова, дзе займаюцца менавіта ўсімі гэтымі пытаннямі.

Мы шмат гутарылі з дырэктарам інстытута В. Мядзведзевым, яго намеснікам Л. Мятліцкім, загадчыкамі сектараў А. Ракавым, В. Каганам, С. Польскім, навуковымі супрацоўнікамі, і першае, што кідалася ў вочы, гэта апантанасць, з якой яны робяць сваю справу.

Адзін з магістральных кірункаў дзейнасці інстытута—перадпланавая распрацоўка Генеральнай схемы размяшчэння і комплекснага развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі.

Гэта настолькі складаная справа, што ў кароткіх газетных нататках расказаць пра ўсё проста немагчыма. Паспрабуем разабрацца ў двух-трох аспектах.

Вернемся да фабрыкі, пра якую мы гаварылі спачатку. Уявім, што гэта панчошная фабрыка. Па-першае, чаму трэба будаваць менавіта такую фабрыку, а не, скажам, завод пластмасавых вырабаў. Попыт? Правільна. Сёння панчохі не залежваюцца на прылаўках магазінаў, а як будзе заўтра? А праз дзесяць гадоў? Фабрыку ж будуюць не на адзін год.

А як яно ўсё выглядае з сацыяльнага, дэмаграфічнага пункту гледжання? Панчошная фабрыка—гэта сфера прыкладання ў асноўным жаночай працы. Калі прадпрыемства размясціць у невялікім гарадку, дзе няма болей ніякай вытворчасці, ці не створыць гэта дыспрапорцыю паміж жаночым і мужчынскім насельніцтвам?

Адным словам, дзесяткі і дзесяткі «але», ніводнае з якіх нельга ўпусціць, бо тады рухне ўся піраміда разлікаў.

Возьмем адну з цаглінак, на якіх трымаецца гэтая піраміда. Вывучэнне насельніцтва і працоўных рэзерваў. Займаецца гэтым сектар дэмаграфічных праблем і прагназіравання насельніцтва. Узначальвае яго кандыдат эканамічных навук Андрэй Андрэевіч Ракаў. Ён раскладвае перада мной некалькі вялізных фаліянтаў табліц, спярэшчаных тысячамі і тысячамі лічбаў.

Гэта дэмаграфічныя разлікі на дзесяткі гадоў наперад не толькі ў абсалютных лічбах, але ў розных аспектах: полаў, узроставых груп і г. д. Разлікі не толькі ў цэлым па рэспубліцы, але ў разрэзе абласцей, у разрэзе гарадоў і сельскай мясцовасці.

Вось насельніцтва Беларусі ў двухтысячным годзе, дзве тысячы дзесятым, трыццатым і г. д. Мужчын будзе столькі, жанчын столькі, людзей пенсійнага ўзросту столькі...

Зараз сектар робіць дэмаграфічныя распрацоўкі на 1980 год па ўзростава-сацыяльных групах. Навошта гэта трэба? На аснове такіх дадзеных ужо зараз можна планаваць, колькі нам спатрэбіцца ў бліжэйшае дзесяцігоддзе школ, вышэйшых навучальных устаноў, бальніц, урачоў, вырашыць многія пытанні тэхнічнага прагрэсу.

Мне хочацца расказаць яшчэ пра адзін сектар інстытута. Гэта сектар эканамічнай ацэнкі і аптымізацыі развіцця гарадоў і вытворчых комплексаў.

Якім павінен быць сучасны горад? З пункту гледжання зручнасці, эканамічнай мэтазгоднасці? Усімі гэтымі пытаннямі займаецца сектар, які ўзначальвае кандыдат геаграфічных навук С. Польскі. Зараз ён са сваімі супрацоўнікамі займаецца распрацоўкай так званага пашпарта горада. У ім адлюструюцца ўсе сацыяльна-эканамічныя паказчыкі. Менавіта на аснове гэтых паказчыкаў і робяцца прагнозы ў заўтрашні дзень горада.

Можна яшчэ і яшчэ расказваць пра інстытут. Дастаткова толькі назваць таблічкі на дзвярах аддзелаў і сектараў, каб мець уяўленне аб характары работы, якая тут праводзіцца. Вось сектары аптымізацыі планавання ўзроўню жыцця, аптымізацыі планавання сельскагаспадарчай вытворчасці, тэкстыльнай прамысловасці, гандлю і г. д. і да г. п.

Зараз інстытут, напрыклад, прагназіруе попыт на 70 відаў прамысловых тавараў. Не трэба даказваць, як гэта важна. Такое прагназіраванне накіравана на тое, каб на паліцах нашых магазінаў не пыліліся гадамі непрыгожыя касцюмы, нямодныя сукенкі, цяжкія, бы з жалеза, канапы...

Тэхнічная рэвалюцыя, сучаснікамі якой мы з'яўляемся, патрабуе якасна новага падыходу да кіраўніцтва

Мы не парушым ісціну, калі скажам, што і цяпер план таму ці іншаму прадпрыемству, бывае, даецца «на вока». Калі сёлета швейная фабрыка выпусціла дзесяць тысяч сукенак, дык на будучы год план ёй абавязкова дабавяць. Але абгрунтаванне гэтай «дабаўкі» вельмі прыблізнае. Яно зыходзіць часта не з аб'ектыўных акалічнасцей, а з нейкіх іншых меркаванняў, напрыклад, плана, спушчанага трэсту ці міністэрству. Бывае, што прадпрыемства задыхаецца ад «дабаўкі», а бывае, што з лёгкасцю спраўляецца, бо тая «дабаўка» да плана не ўлічвала патэнцыяльныя магчымасці фабрыкі. І вось у канцы квартала ці года «перадавікам» шчодрай рукой даюць прэміяльныя.

Пакласці гэтаму канец павінна ўкараненне аўтаматызаванай сістэмы планавых разлікаў—АСПР. Гэта вяршыня піраміды. Яна трымаецца на двух кітах: АСКП—аўтаматызаванай сістэме кіраўніцтва прадпрыемствам і АСКГ—аўтаматызаванай сістэме кіраўніцтва прамысловай галіной.

Звесткі, сабраныя і апрацаваныя па спецыяльнай методыцы на кожным прадпрыемстве, паступаюць у прамежкавае звяно—міністэрства ці ведамства, дзе апрацоўваюцца ў АСКГ, а адтуль ужо ідуць на канчатковую дапрацоўку і аналіз у АСПР. У ідэале, пасля апрацоўкі ў АСПР, перад дзяржпланам рэспублікі, як на далоні, раскрываецца кожнае прадпрыемства. Цяпер можна спускаць план, і ён будзе абсалютна аб'ектыўным, бо ўлічвае ўсе патэнцыяльныя магчымасці завода ці фабрыкі.

Я наўмысна сказаў «у ідэале»— зараз растлумачу, чаму. Калі Л. Мятліцкі, намеснік дырэктара інстытута, з захапленнем расказваў мне пра АСПР, я спытаў у яго, ці ёсць гарантыя, што, скажам, прадпрыемства дасць абсалютна аб'ектыўную інфармацыю пра сябе. Кожнаму ж заводу выгадна выконваць заніжаны план і, зыходзячы з гэтага, ён і падбярэ звесткі...

Леў Паўлавіч згадзіўся, што ніякай гарантыі быць не можа і што, наогул, набыццё інфармацыі ў іх самае вузкае месца. Няма ў рэспубліцы адзінага цэнтра, які б адказваў за яе збор, за яе дакладнасць. Пакуль што ў гэтай справе вельмі многа самадзейнасці...

Вось і падышоў к канцу наш расказ пра інстытут. Хвілінку, ледзь не забыліся яшчэ пра адно... У назве інстытута ёсць словы: «...эканоміка-матэматычных метадаў планавання». Матэматычных. Ён, гэты інстытут, і ўзнік на базе вылічальнага цэнтра пры Дзяржплане. З 350 работнікаў інстытута—некалькі дзесяткаў матэматыкаў. Гэта яны пераўтвараюць тысячы і тысячы паказчыкаў у стройныя матэматычныя формулы, эканоміка-матэматычныя мадэлі, гэта яны даюць работу мозгу двух электронна-вылічальных машын — «Мінск-22» і «Мінск-32».

І яшчэ мне хочацца паведаміць нашым чытачам, што інстытут — адзін з лепшых у краіне. Нездарма тут збіраюцца ўсесаюзныя нарады і міжнародныя форумы.

М. ЗАМСКІ.

З пошты ЛіМа

КАБ ЛЮБІЦЬ БЕЛАРУСЬ...

Па прафесіі я будаўнік, а ў вольны час працую экскурсаводам у Магілёўскім гарадскім бюро. Рыхтуючыся да экскурсій, маю шмат цяжкасцей, якія, часцей за ўсё, бываюць ад недахопу патрэбнай літаратуры. Большасць фактаў літаральна «вывуджваеш» з мноства прачытаных кніг, газет і часопісаў.

Зразумела, гэта экскурсаводу трэба рабіць штодня, каб узбагачаць свой «багаж» і заўсёды быць у форме. Ды дрэнна тое, што гэткім жа манерам даведваешся і пра мноства рэчаў элементарных, вядомых даўно і многім, але раскіданых немаведама дзе. Гэта датычыць біяграфій вядомых і не зусім вядомых землякоў, помнікаў архітэктуры, гісторыі, прамысловасці. Малавата выдаецца краязнаўчай і турысцкай літаратуры ў нас на Беларусі, ды і тыражы гэтых выданняў, шчыра кажучы, іншы раз смеху вартыя.

Цікавы даведнік І. Элентуха і У. Чантурыі «Помнікі архітэктуры Беларусі» выпушчаны ў трох тысячах экземпляраў. Такая колькасць, можна запэўніць, разышлася б у адным толькі Мінску, а для рэспублікі, пры сучасным развіцці турызму і цікавасці да роднай зямлі, гэта нішто. Дарэчы, я адзіны з магілёўскіх экскурсаводаў, хто змог патрымаць (толькі патрымаць!) у руках тую кніжку. Стаў ужо бібліяграфічнай рэдкасцю зборнік «Героі Савецкага Саюза — магіляўчане», падрыхтаваны ў нашым горадзе. Рыхтуецца другое выданне. А чаму б не зрабіць такую кнігу пра ўсіх беларусаў — Герояў ды Кавалераў ордэна Славы? Можна адным выпускам, можна некалькімі. Можна выпусціць кнігі і брашуры пра асобныя гарады, раёны, маршруты, як гэта робяць ужо даўно і добра ў Прыбалтыцы і на Украіне.

У апошнія гады выпушчана сёе-тое і ў Беларусі. Многа літаратуры ёсць пра Хатынь і Курган славы, пра некаторыя асобныя гарады, як Бабруйск, Нясвіж, даволі сухаваты даведнік пра Мінск. Нядаўна выйшаў добры даведнік «У памяці народнай», але дзіўна, што з некалькіх сотняў апісаных там помнікаў названы аўтары ўсяго трох-чатырох, а іншых, нават такіх, як помнік батарэі «кацюш» у Оршы, музей польска-савецкай баявой садружнасці ў Леніна, абыдзены маўчаннем. Але ў цэлым кніга добрая. Трэба спадзявацца, што гэта толькі пачатак, што іх будзе больш і зроблены яны будуць лепш.

Летась супрацоўнікі нашага бюро пачалі збіраць матэрыял для экскурсійнага даведніка пра Магілёў. Тое-сёе назбіралі і... спыніліся. Бо, згадзіцеся, ніколі такой справай не займаўшыся, не зробіш яе на грамадскіх пачатках, у вольны час. Патрэбны кваліфікаваныя людзі. На маю думку, падрыхтоўкай і выданнем такой літаратуры мог бы заняцца Рэспубліканскі савет па турызме і экскурсіях або іншыя зацікаўленыя арганізацыі. Вядома, тут можа сустрэцца шмат цяжкасцей, але ясна, што справа гэта варта пільнай увагі.

Мільёны жыхароў нашай рэспублікі, і не толькі яны, і не толькі турысты, павінны мець найбольш поўнае ўяўленне аб нашай старажытнай і маладой Беларусі, бо хоць і кажа песня: «каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць», але ехаць у розныя краі, зусім не ведаючы свайго (гэта не перабольшанне!), па меншай меры, няёмка.

М. НОЖНІКАЎ.

г. Магілёў.

Калектыў супрацоўнікаў выдавецтва «Беларусь» выказвае глыбокае спачуванне загадчыку рэдакцыі мастацкай літаратуры, пісьменніку Жычку Хведару Дзмітравічу з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці бацькі.

Герман КРУГЛОЎ,

Навум ЦЫПІС

ДА МЕСЦА ПРЫЗНАЧЭННЯ НЕ ПРЫБЫЛІ...

Герман Круглоў і Навум Цыпіс — лаўрэаты рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Мая міліцыя». Зараз яны працуюць над дакументальнай аповесцю «Прыгавор прыведзены ў выкананне», прысвечанай работнікам аховы парадку. Аповесць у 1971 годзе будзе надрукавана ў часопісе «Неман».
Прапануем чытачам урывак з гэтай аповесці.

— ШТО НОВАГА па справе Карасёвай? — камісар устаў і павольна прайшоў па кабінеце.

— Працуем, таварыш камісар, — адказаў Шаг. — Устаноўлена алібі двух шафёраў, якіх падазравалі.

— Гэта, вядома, нядрэнна, калі ўстаноўлена невінаватасць. Але нам трэба шукаць вінаватых. Як з мужам Карасёвай?

— Малахаў у Бяндэрах. Чакаем з дня на дзень.

Камісар узяў цыгарэту.

— Віктар Сцяпанавіч, гэта адно з самых непрыемных і незразумелых злачынстваў. Непрыемныя яны, дапусцім, усе... Ды і як мы выглядаем? Ні на крок не зрушыліся з месца. Толькі пісьмы ды заявы прыбываюць. Чытайце і далучайце да справы.

«Калі я спрабаваў уладкаваць іх сямейныя адносіны, яна са слязьмі сказала: «Ты не ведаеш, які ён нягоднік. Пагражаў нават забіць».

«Усё гаворыць аб тым, што гэта яго рук справа — Карасёва Сямёна, калі не яго, дык па яго рэкамендацыі. Калі вы не прымеце дзейсных мер да росшуку прапаўшых, буду пісаць у ЦК. Гэта недапушчальна ў наш час — злачынства пакідаць нераскрытым, а злачынцаў непакаранымі. За даведкамі звяртайцеся да мяне — брата Карасёвай Усевалада...»

«Міністру ўнутраных спраў БССР ад Дзяркач Марыі Антонаўны, якая жыве ў г/п Узда.

ЗАЯВА

Вельмі прашу вас разгледзець нашу заяву і аказаць дапамогу ў знаходжанні забойцаў маёй дачкі 27 гадоў з унучкай 3,5 года, якія загінулі ад забойцаў 17 кастрычніка. Мая дачка Карасёва Ірына Сяргееўна са сваёй дачкой Жанай жылі ў г. Бяндэры Малдаўскай ССР. Вельмі дрэнна жыла з мужам Карасёвым. Ён біў яе, пагражаў забіць, меў палюбоўніцу. Забіў ён маю дачку, каб пазбавіцца ад аліментаў, таму што яна хацела з ім развесціся. Магчыма, на дачку ў яго рука не паднялася, і яна знаходзіцца ў яго сваякоў. Трэба шукаць дзяўчынку...»

— Так... Нібы мы хаваем забойцу...

— А ты на іх не крыўдуй — ты яго злаві! Дачка дала тэлеграму, што прыляцела ў Мінск, і прапала... Трэба шукаць.

Гэта фраза прагучала жорстка і каротка: загад.

— Час ужо мець у справе сёе-тое больш істотнае, чым радок: «Да месца прызначэння не прыбылі...»

— Дазвольце ісці, таварыш камісар...

●

У Бяндэрах Малахава сустрэў лейтэнант з гарадскога аддзела крымінальнага вышуку.

— Лацяну, — прадставіўся ён. — Нумар у гасцініцы вам заказаны. Калі пачнём працаваць? Заўтра?

— Не, дарагі, пачнём сёння. «Алігатэ» пачакае. Давай так. Брата Карасёвай да мяне, вось яго адрас: вуліца Саўгасная, шаснаццаць. Я буду ў аддзеле. І вось гэты спісачак правер...

Высачэзны худы маёр, начальнік аддзела, сустрэў Малахава стрымана, але паставіўся да яго справы ўважліва:

— Дапаможам. Лацяну ў вашым распараджэнні. Працуйце ў маім кабінеце, я ўладкуюся ў суседнім пакоі. Жадаю ўдачы.

«Жадаю ўдачы»... У чым? У пошуку забойцы? Было б цудоўна. Толькі не ўсе яны лёгка ловяцца. А тут яшчэ такі «расклад»; забойца — муж і бацька, забітыя — жонка і дачка. А дачцы — тры з паловай гадкі! Вось так. Няхай ужо лепш версія не пацвердзіцца.

Спадарожнікі да Мінска... Добра, калі яны знойдуцца. Хоць верагоднасць невялікая: у адзін дзень, на адзін самалёт, з Кішынёва да Мінска... Але праверыць трэба.

І ўжо тады — пагаворым з самім Карасёвым. Гэта заўтра, з раніцы...

●

ПАКАЗАННІ СВЕДКАЎ:

«З прад'яўленых мне трох фатаграфій я пазнаю жанчыну, знятую на фота № 2. Яна ехала разам з дачкой Жаннай — я чуў, так яна яе называла, — у аўтобусе з Бяндэраў да развілкі. Потым яна была на пероне перад пасадкай у самалёт у Кішынёве. І потым я бачыў яе ўжо ў Мінскім аэрапорце з дачкой і двума чамаданамі.

Лузін».

З ПРАТАКОЛА ДОПЫТУ СВЕДКІ ДЗЕРКАЧА УСЕВАЛАДА СЯРГЕЕВІЧА, БРАТА ІРЫНЫ.

«Пытанне: Апішыце, як выглядалі Ірына і Жанна?

Адказ: Ірына — высокага росту, 1 метр 76 сантыметраў, хударлявая. Валасы чорныя, стрыжка кароткая. У верхняй сківіцы залаты зуб справа. Іншых прыкмет, здаецца, няма. У Жаннačкі валасы святлейшыя, чым у маці, стрыжка простая, роўная, наперадзе грыўка. Колер вачэй светлы. Апранута была ў старое паліто шэрага колеру з сінімі гузікамі, карычневыя туфелькі і хустку.

Пытанне: Есць на целе радзімкі, шрамы?

Адказ: Здаецца, няма.

Пытанне: Што вы ведалі пра іх паездку ў Беларусь?

Адказ: Іра выказвала намер пакінуць у бацькоў Жанну, і, калі ўладкуецца на работу, застацца там. Я дапамагаў Ірыне збірацца ў дарогу. Яна ад'язджала з двума чорнымі чамаданамі. У адным быў вінаград, у другім розныя сукенкі і бялізна. Была яшчэ сетка з дзіцячым адзеннем і сумка з прадуктамі. Я правёў іх да аўтобуса, і яны паехалі...»

●

Карасёў Сямён Яўсеевіч. Сярэдняга росту, гадоў трыццаць пяць, рэдкія доўгія валасы. Паношаны касцюм, нясвежая кашуля. Твар стомлены, пад вачыма мяшкі. На пытанні адказвае абыякава, ціха, але не задумваючыся.

— Вы ведаеце, што Ірына і Жанка прапалі?

— Так. Праўдзівей, не, дакладна не ведаю. Але цешча дала тэлеграму: пыталася, дзе яны. А Усевалад, брат Ірыны, сказаў, што паехалі. Вось я і непакоюся...

— А навошта я вас выклікаў, вам вядома?

— Я ж муж Ірыны. Мая дачка... Вы павінны пагаварыць са мной, давесці да ведаму...

Малахаў выцягнуў з кішэні некалькі канвертаў.

— Хто пісаў гэтыя пісьмы?

— Ірына.

— Прачытайце, што ў іх падкрэслена.

Пісьмы ляжалі тоненькім стосікам. Апошнім было тое, у якім Ірына пісала пра пагрозы Сямёна.

«Да таго справа дайшла, што пагражае мяне забіць...»

Калі Карасёў прачытаў гэтыя радкі, ён імгненна пабялеў.

«Вось і эмоцыі», — падумаў Малахаў.

— Цяпер я зразумеў, навошта вы мяне выклікалі. Так, мы дрэнна жылі. Вельмі дрэнна. Усё праўда, што ў пісьмах. Я п'ю. Можа і забіць пагражаў. Але гэта з гарачкі ўсё. Хіба я... вы ж не можаце ў такое паверыць...

Ён раптам абмяк.

— Ды і не мог жа я гэтага зрабіць: яны паехалі, калі я быў у камандзіроўцы. З Грышкам Бутэску ездзілі. І спалі з ім у адным пакоі.

— Напішыце пра гэта. Пастарайцеся прыпомніць усе падрабязнасці. Вось папера.

Не, Карасёў не забіваў сваю жонку і дачку. Што? Такія не бываюць забойцамі? Бываюць усякія... Малахаў яшчэ не меў доказаў невінаватасці. Карасёва — Лацяну толькі адправіўся да Бутэску і ў гаргандаль, каб пераканацца ў алібі падазраваемага. Але ўпэўненасць, што Карасёў не мае адносін да знікнення Ірыны і дачкі, ужо з'явілася і не знікала.

— Пішыце, Карасёў, пішыце.

«Гэта будзе толькі яшчэ адна папера — дакумент у справе аб загінуўшых без вестк і жонкі і дачкі. І ні кроку наперад у следстве», — падумаў Малахаў.

●

«Тлумачальная.

...Мы з жонкай дамовіліся, што калі я вярнуся з камандзіроўкі, у якой быў разам з Бутэску Г. П. з 14 па 17 кастрычніка ўключна, дык яна з дачкой паедзе ў Беларусь да родных. Калі мы вярнуліся ў Бяндэры (гэта было ўвечары 17 кастрычніка, здаецца, у пятніцу), я ўзяў чамадан яблык, які купіў у Каўшанах на рынку, і пайшоў дамоў. Жонкі і дачкі ўжо не было. На стале ляжала запіска: «Паехалі да мамы ў Узду». І хоць мы жылі з жонкай дрэнна, гэта мяне пакрыўдзіла. З таго дня я іх не бачыў.

С. Карасёў.»

«Даведка.

Цадзена экспедытару Карасёву С. Е. у тым, што ён разам з таваразнаўцам тав. Бутэску Г. П. знаходзіўся з 14 па 17 кастрычніка ў камандзіроўцы ў сёлах Каўшаны і Кайнары па справах нарыхтоўкі фруктаў. Даведка дадзена для прад'яўлення ў аддзел унутраных спраў».

«14 кастрычніка я разам з Карасёвым С. Е. выехаў у сёлы Кайнары і Каўшаны ў службовую камандзіроўку па нарыхтоўцы фруктаў. У Бяндэры вярнуліся 17 кастрычніка позна, таму што ехалі падарожнымі машынамі...

Г. Бутэску».

●

...У Кішынёве Малахаў папрацаваў з начальнікам адзела крымінальнага вышуку над зводкай-арыенціроўкай і, калі ўсё было закончана, адчуў сябе стомленым і «актыўна незадаволеным». Ён зразумеў, што прыбраў некалькі камянёў, засыпаў некалькі калдобін на шляху следства. Але... дзе жанчына і дзяўчынка? Куды яны зніклі? Хто іх забіў? І ці забойства гэта? Як там у Мінску справы?

На наступны дзень у 12.30 тым жа рэйсам 35-93, якім ляцела Карасёва з дачкой, Малахаў вылецеў з Кішынёва ў Мінск.

●

З ДАНЯСЕННЯ:

«...На лясной палянцы паблізу Старых Цярушак пастухі знайшлі косці дарослага чалавека і дзіцяці. У сувязі з аб'яўленым росшукам прапаўшых без вестк і Карасёвай і яе дачкі не выключана, што гэта рэшткі іх...

Начальнік Салігорскага РАУС маёр Аўсіевіч».

Усе фатаграфіі Карасёвай апошніх гадоў прывезлі з Узды і Бяндэраў у Мінск. На адной з іх, дзе Карасёва усміхаецца, выразна відаць у верхняй сківіцы справа металічны зуб. Яшчэ праз суткі следства мела неабвержныя факты, пацверджаныя ўсімі сваякамі і знаёмымі Карасёвай: знойдзеныя на лясной паляне рэчы — гузікі, гадзіннік цацачны, засцежка «молнія» належалі Ірыне і Жаннačцы.

Здымкі разам з чэрапам накіравалі на экспертызу.

●

«...Прадстаўлены на экспертызу чэрап належыць жанчыне ва ўзросце 25—30 гадоў.

Дадзеныя полу і ўзросту, а таксама супадзенне прыкмет слоўнага партрэта, у тым ліку і зубоў даследаванага чэрапа, з адпаведнымі прыкметамі твару, а таксама станоўчыя вынікі фотасумяшчэння даюць падставу лічыць, што даследаваны чэрап належаў асобе, якая адлюстравана на прадстаўленых на экспертызу фатаграфіях, г. зн. Карасёвай Ірыне Сяргееўне

Дадатак: 5 табліц з 16 фотаздымкамі.

В.а. старшага навуковага супрацоўніка фізіка-тэхнічнага аддзела НДІ судовай медыцыны Міністэрства аховы здароўя СССР кандыдат медыцынскіх навук І. С. КАРАНДАЕЎ.

●

Малахаў пацёр пераносіцу:

— Усё-такі, як яны аказаліся ля Цярушак — не разумею. Бо не вёз жа забойца трупы ад самай Узды. Незразумела, як Карасёва дазволіла завезці сябе так далёка?

— Будзем думаць, таварышы. Вось паглядзіце: Старыя Цярушкі — самы блізкі да месца знаходжання трупаў населены пункт. — Шаг гаварыў роўным спакойным голасам, нібы і не было пачнога пакутлівага роздуму, у выніку якога з'явіўся строгі план далейшых дзеянняў. — Машыну, канечне, злачынца меў. Вось, бадай, і пачнём з Цярушак: праверым усіх, хто мае машыны і прыязджае ў гэтыя месцы. Не пяшком жа прыйшла туды Карасёва з дачкой. Можа, хто з падазраваемых знойдзецца ў картатэцы — гэта аблегчыла б работу. А пакуль... пакуль шукаем машыну і рэчы.

●

Чатыры ўладальнікі легкавых машын, якія выклікалі па розных прычынах цікавасць спецгрупы, ніякіх адносін да забойства Карасёвай не мелі. Але, каб пераканацца ў іх непрычыннасці да злачынства, давялося кожнага праверыць. Астаўся нехта Шорахаў — асоба цікавая.

— Міхаіл Рыгоравіч, далажыце ўсё, што вам удалося даведацца пра Шорахава.

— Падазраваемы Шорахаў — уладальнік аўтамашыны «Масквіч», жыхар Мінска, працуе на гарадской станцыі «Хуткай дапамогі» шафёрам. Жанаты. Адно дзіця — няродная дачка чатырнаццаці гадоў. Ля Старых Цярушак жыве цешча, і Шорахаў зрэдку прыязджае да яе. У вёсцы пра яго гавораць дрэнна, называюць спекулянтам. Вельмі падазроны. Якраз сёння паступілі адказы на нашы запыты: у мінулым чатыры разы судзіўся — за незаконнае хаванне зброі, рабунак, спекуляцыю, спробу згвалтавання.

●

...— У той дзень мы атрымалі тэлеграму са Старых Цярушак ад Наталлі Мікалаеўны. Яна паведаміла, што занядужала і прасіла каго-небудзь прыехаць.

Жанчына расказвала лёгка, не напружваючы памяці, быццам усё адбылося ўчора.

— Мы ўсе ўстрывожыліся: Наталля Мікалаеўна — старая суровая, і ўжо калі яна паскардзілася, значыць і сапраўды справы дрэнныя. Думалі-меркавалі, як быць. Вырашылі з Дар'яй, жонкай Шорахава, чакаць самога — вось-вось павінен прыехаць. Без яго — нікуды, ён жа такі. Валя, дачка іх, кліча да бабулі, а Дар'я ёй: «Пачакаем, зноў скандалу хочаш?» Ну, а вечарам, позна ўжо было, прыехаў ён. Выгрузіў з машыны чамаданы, у хлеў замкнуў. Мы яму адразу пра тэлеграму. Ён схапіў яе і памчаў на сваёй машыне.

— Не памятаеце, Лідзія Міхайлаўна, калі гэта было?

— Памятаю. Летась у кастрычніку.

— А дакладней? Можа, успомніце дату?

— Куды там, — ні хвіліны не падумаўшы, яна махнула рукой. — Ды і навошта такое глупства ў памяці трымаць? Вы б у Валечкі папыталіся — у яе памяць лепшая. І навошта вам спатрэбіўся той дзень? Або сакрэт?

— Вядома не, Лідзія Міхайлаўна. Якія ў мяне ад вас сакрэты? Хутка ўсё даведаецеся.

●

Дар'я Машко жыла ва ўсіх на віду. Мужа яе апошняга і сваякі і суседзі не любілі, Дар'ю шкадавалі. Раней часу пастарэлая, хутка аджыўшы свой бабін век, яна на чацвёртым дзесятку выглядала калі не старой, дык каля гэтага.

— Нічога не памятаю, — адразу сказала яна. — Пакіньце Аляксандра ў спакоі: даволі ўжо мы напакутаваліся. Жыве зараз сумленна. Працуе, як вол, дзяжурыць па начах... — Яна прывычна заплакала. Гэта былі шчырыя, цяжкія слёзы.

— Супакойцеся, Дар'я Цярэнцьеўна. Калі ваш муж не вінаваты, тым лепш: усё, што мы зараз робім, — у яго інтарэсах. Таму дапамажыце нам.

— Чым жа дапамагчы?

— У кастрычніку таго года ваша маці паведаміла тэлеграмай аб сваёй хваробе і прасіла каго-небудзь з вас прыехаць. Так?

— Так.

— У той дзень да яе ездзіў ваш муж. Так?

— Так.

— Пастарайцеся ўспомніць, якога чысла гэта было.

— Не памятаю.

— Вы падумайце.

Думаць яна адмаўлялася, падазраючы, што можа сваім адказам нашкодзіць мужу.

— Нічога не памятаю!

●

ЛІСТ СПРАВЫ 227-ы

«Я, Наталля Мікалаеўна Гудзь, пацвярджаю, што мой зяць Шорахаў Аляксандр Іванавіч прыязджаў да мяне міну-

лай восенню ў кастрычніку месяцы, чысла не памятаю. Доўга мыў машыну ў двары. Я хварэла ў той час, з ложка не ўставала...»

●

— З білетамі яны малайцы,—Лабанаў гаварыў, аднак, без асаблівага энтузіязму.—Але гэты прамежак, з 14 па 22 кастрычніка для нас зараз усё роўна, што нічога. У іншай сітуацыі такі фінал лічыўся б бліскучым: знайсці сем леташніх дзён. Нам жа патрэбен толькі адзін дзень. Толькі адзін—17 кастрычніка. І вось аб чым я думаю, дарагі Віктар Сцяпанавіч. Ці не вярнуцца нам да архіваў Старацярушкінскага паштовага аддзялення?

— Насуперак тэрмінам хавання арыгіналаў і квітанцый? Правяраў жа Малахаў: не больш як тры месяцы захоўваюцца арыгіналы тэлеграм.

— Смешна, вядома: ахоўнікі законаў і раптам—насуперак законам! Але калі б законы заўсёды і ўсюды захоўваліся, мы б не патрэбны былі грамадству. Затое, калі знойдзецца той паштовы парушальнік, на якога я разлічваю... Між іншым, надзея ёсць. Канечне, у сталіцы, на галоўным паштамце, тры законныя месяцы захоўваюцца, хоць бы таму, што папер там—гара. А скажам, на якім-небудзь сельскім вузле або ў аддзяленні сувязі...

— Зразумела, Андрэй Іванавіч. Ты хочаш сказаць, чаму б такому аддзяленню не аказацца ў Цярушках.

— Вось і папрацуем. Прызнацца, гэта справа з мяне ўжо ўсю душу выматала. А тут вось. яшчэ пісьмы ўсялякія пішуць—сваяк за сваяком—і наша крымінальная справа пухне з дня ў дзень.

— Мне ўжо пракурор замест «добры дзень» гаворыць: «Ну, як там справа Карасёвай?» Вось так... Каго пашлём у Цярушкі?

— Малахава. Ён ужо быў там.

●

Загадчыца аддзялення ў Цярушках сустрэла капітана, як старога знаёмага.

— Усё-такі збіраецеся шукаць?

— Збіраюся.

— Ну што ж, вам відней. Толькі памятайце: тры месяцы...

— Прабачце, вы колькі працуеце тут?

— Паўтара гады.

— І колькі разоў за гэты час знішчаліся дакументы?

— Разы два...

— Бачыце? Замест шасці разоў—два. Так што ўсё можа здарыцца.

— Ну што ж, ідзём. Вы не ўлічылі толькі, што і за два разы можна знішчыць тое, што трэба за шэсць.

Малахаў кіўнуў: можна, але...

Стэлаж ад падлогі да столі ледзь змяшчаў кіпы папер: квітанцыі, бланкі, пераводы, тэлеграмы—пыльныя, скамячаныя, перавязаныя тоўстым шпагатам і ссыпаныя проста навалам у скрынкі і на паліцы.

— Аддзяленне ў вас з гулькін нос, а папер...—капітан крутнуў галавой.

— Дык гэта ж за год. Некаторыя трэба хаваць і тры гады. Сярод іх трапляюцца і трохмесячныя.

— Вы іх складаеце ў парадку паступлення?

— Бачыце...—збянтэжылася дзяўчына.

— Бачу. Трэба спраўляцца, а то жаніхі...

— Годзе ўжо вам з жаніхамі, — агрызнулася яна.

— Годзе — дык годзе.

— Усё. Больш няма.

— Ну, тады не буду вам перашкаджаць.

Яна пайшла да свайго адпаліраванага сотнямі локцяў «прылаўка», а ён узяўся за дакументы.

Адкуль толькі ні слалі ў маленькую вёсачку Цярушкі тэлеграмы, пераводы і пасылкі! І куды толькі адсюль ні адпраўляліся яны! У Маскву, Ленінград, Бухту Прывіду, Асуан!..

...К канцу другога дня работы капітан узяў у рукі шэры бланк тэлеграмы.

«...Машко Дар'і...» У першае імгненне не паверыў вачам: «Мінск, Фабрычная, Машко Дар'і».

«Прыязджай сама або прышлі Сашу. Моцна захварэла. Мама».

Паштовы штэмпель захаваў выразныя лічбы: 17.10. Вось і ўсё. 17 кастрычніка. Усё-такі семнаццатага...

●

— Грамадзянін падпалкоўнік, у мяне сёння начное дзяжурства, а тут выклік. Мне выспацца трэба: я хворых важу. Я ж не супраць, але ж трэба ведаць меру.

— Добры дзень, грамадзянін Шорахаў. Вы маеце рацыю: гэтага мы не ўлічылі. Работа ў вас складаная. Абяцаю ў наступны раз выклікаць вас у нерабочы дзень. Між іншым, я вас затрымаю ненадоўга. Справа вось у чым. Забітая жанчына везла з сабой чамадан вінаграду. Вось мы і засумняваліся... Чытайце. Гэта запіс гутаркі следчага пракуратуры з вашай падчаркай Валяй.

Шорахаў прачытаў і абхапіў рукамі галаву. Далей ён так і гаварыў, не падымаючы твару.

— Гэта ж жахліва... Усе супраць мяне... Я больш не магу... Вінаград! Я купіў яго, купіў! У латку на вуліцы... ля магазіна «Лакомка». Захацеў зрабіць прыемнае жонцы і дзяўчынцы. А яна—вось што...

— Супакойцеся, Шорахаў. Мы хочам зняць з вас падазрэнне. А Валя—што ж, хіба яна нахлусіла на вас? Ну, купілі і добра... Давайце пропуск. Можаце ісці.

— Што ж выходзіць? Выходзіць, я хлушу? Выходзіць я вінаваты? Вы здзекуецеся з мяне!

— Не нервуйцеся, Шорахаў. Я ж сказаў: можаце ісці. Ідзіце і падумайце.

Шорахаў павольна пайшоў да дзвярэй.

Ідзі, ідзі і думай. Не спі начамі. Думай, шукай выйсце... Зараз ты рванешся ў Цярушкі—пакліча чамадан, у якім быў вінаград Карасёвай. Але чамадана ў хляве даўно няма. «Дзе ён?»—ашалеўшы, крыкнеш ты цешчы.

— Купіў праездкы адзін: яблыкі не было ў чым везці. Не таргуючыся, пяць рублёў даў за гэты хлам. А інструмент я ў кошык паклала, цэлы ён...

А тую пяцёрку Пятрухіну спісалі, як службовыя выдаткі.. Чамадан хутка, зусім хутка «стрэліць», калі ты здолееш дацягнуць да наступнага допыту. Там жа загаворыць і даведка з «Мінплодагароднінагандлю».

●

...Допыт працягваўся толькі некалькі хвілін. Спачатку перад Шорахавым паклалі ліст з паказаннямі сваячкі:

«...У снежні ён прапанаваў мне купіць чорныя жаночыя пальчаткі і белую шарсцяную шапачку. Я адмовілася і потым бачыла іх у Валі...»

Потым пазнаёмілі з паказаннямі Валі:

«...Апрача пальчатак, ён даў мне яшчэ белую шапачку. Толькі потым адабраў. Больш гэтых рэчаў у нас у доме я не бачыла».

Наўмысна, роўным голасам, ледзь стрымліваючыся, Шорахаў тлумачыць:

— Гэтыя рэчы атрымаў замест грошай за тое, што падвёз нейкіх пасажыраў.

— Куды зніклі пальчаткі і шапачка?

— Не памятаю.

— Ну што ж, не памятаеце і не трэба. Вось паказанні мужа забітай і яе сваякоў. У загінуўшай таксама былі чорныя пальчаткі і белая вязаная шапачка. Супадзенне? Можа быць. Ды вось яшчэ што, грамадзянін Шорахаў, пазнаёмцеся з даведкай «Мінплодагароднінагандлю».

«...У перыяд з 15 па 20 кастрычніка ў гандлёвую сетку г. Мінска вінаград не завозіўся і не прадаваўся...»

— Так што вінаградам, купленым у латку, вы не маглі напоўніць той чамадан.

— Можа, я забыў...

— Можа.

— Ці памятаеце вы, Шорахаў, як выглядаў чамадан, у якім быў вінаград?

— Памятаю.

— Ці не гэты?

Шаг здымае з чамадана, які ляжыць на стале ў кутку кабінета, пакрывала.

— Здаецца, ён, але не ўпэўнены...

«Ці не часта ты паўтараеш: не памятаю, здаецца, можа быць?»

— Што ж, унясём яснасць: чамадан узяты з хлява ў Старых Цярушках. Вось паказанні мужа забітай, яе бацькоў. Яны апазналі чамадан.

— Усе супраць мяне!—Шорахаў ускочыў з крэсла.—Усе! Чаму ж вы мяне не арыштуеце?

— Што вы, Шорахаў, хіба з-за такіх драбніц арыштоўваюць людзей? Мы спачатку ўсё высветлім, праверым, яшчэ раз праверым і яшчэ.

●

«Няўжо і зараз не ўцячэ? А блізкі ўжо да істэрыкі. Усе гэтыя выкручванні—«не памятаю», «здаецца» — толькі зацішак перад бурай...»

— Мікалай Ільіч, нагадваю: прасачыце, каб з яго вачэй не спускалі. Людзей і машыны трымаць у пастаяннай гатоўнасці.

— Даўно ўсё ў гатоўнасці, з першага допыту.

— Не ўпусціце моманту.

— Нічога, не ўпусцім, Віктар Сцяпанавіч.

Пратасеня студэнтам-практыкантам працуе на «Хуткай дапамозе» ўжо цэлы тыдзень.

— Горад закрыць. Фатаграфіі ў паставых ёсць?

— Ёсць. Не хвалюйцеся, усё гатова.

— Ну што ж, будзем чакаць.

— Калі наступны допыт?

— Заўтра. Трэба дацiснуць, не даць апамятацца.

●

— Дакладвае Пратасеня! Шукайце «Волгу» 12—73! Паўтараю: 12—73! Шорахаў змяніў нумар!

— Вось яно што! 12—73? Ага. На Лагойскім... набліжаецца да кальцавой шашы... «Беркут-7», «Беркут-7». Загадваю: перакрыць перакрыжаванне кальцавой дарогі і Лагойскай шашы. Затрымаць аўтамашыну «Волга»—фургон «Хуткай дапамогі», нумар...

— Я «Беркут-7». Вас зразумеў. Выконваю.

●

Шорахаў убачыў, як светлая «Волга», прапусціўшы гружаную «Татру», выскачыла на шашу і спынілася ўпоперак праезджай часткі. У яго анямелі рукі. Канец! Убачыў, як з машыны выйшаў чалавек у міліцэйскай форме, падняў руку. Колькі разоў Шорахаў спыняў свой «Масквіч» па такім жэсце. Ён сам шукаў «галасуючых». Але цяпер... Цяпер гэты жэст азначаў яго, Шорахава, канец. Хутка ж яны напалі на след... І нумар не выратаваў.

Ліхаманкава думаючы, што ж рабіць, ён міжволі збавіў хуткасць. Збіць таго, на дарозе? Можна пашкодзіць машыну і тады—не ўцячы. У іх радыёстанцыя. Зараз сюды спяшаюцца іншыя машыны. Не, не, трэба, чаго б гэта ні каштавала, прарвацца!

Значыць—страляць?! У таго, што стаіць на шляху. Не забіць—параніць. Тыя, у машыне, яго не кінуць—выйграю некалькі мінут.

Пад'язджаючы да чалавека ў міліцэйскай форме, Шорахаў яшчэ збавіў хуткасць і дастаў пісталет... Чалавек стаяў нерухома, спакойна, чакаючы набліжэння «Волгі» з чырвоным крыжам на ліхтары.

Стрэлаў ён не пачуў. Два жахлівыя ўдары адкінулі яго на пыльную дарогу.

Пакуль шафёр і маладзенькі лейтэнант уцягвалі параненага ў машыну, «Волга» Шорахава ператварылася ў маленькую кропку на гарызонце.

— Дакладвае «Беркут-7», дакладвае «Беркут-7»... Старшы лейтэнант Грамыка паранены двума стрэламі з пісталета вадзіцелем машыны 12—73. Праследуем. Як зразумелі? Прыём...

— «Беркут-7», «Беркут-7», параненага неадкладна адпраўце ў шпіталь сустрэчнай машынай. Паведамляйце аб руху 12—73! Толькі праследуйце! «Браць» не трэба. Нашы машыны на падыходзе. Выконвайце.

Шаг быў бледны.

— Дзяжурны! Усіх на Лагойскую шашу. Папярэдзьце пасты па лініі. Я выязджаю з групай неадкладна.

Ён збег уніз. Урач і аператыўнікі ўжо чакалі яго ў машыне.

— Сірэну, — загадаў Шаг шафёру.—Вельмі хутка на Лагойск.—Ён уключыў рацыю.—«Беркут-7», «Беркут-7»! Далажыце, што ў вас?

— Я «Беркут-7». Паранены адпраўлены ў бальніцу. Праследуем...

●

...Шорахаў лічыўся шафёрам першакласным. Ён умеў выціскаць з матора ўсё. Вецер за абшыўкай ужо не гудзеў, а свісцеў. Стрэлка спідометра дробна ўздрыгвала.

Да Лагойска кіламетраў дзесяць. Шорахаў азірнуўся. Ззаду маячылі дзве машыны. «Адна тая—з перакрыжавання, а другая? Можа спадарожная? Дзе там! На такой хуткасці?.. Маторы ў іх мацнейшыя. Дастануць! Трэба на спуску—пакуль ім не відаць—на прасёлак, у лес. Інакш—канец».

У самай нізіне спуску, скінуўшы загадзя хуткасць, каб не пакінуць слядоў, Шорахаў звярнуў улева, на прасёлак і шаша тут жа схавалася за частаколам сосна́ў. Праехаўшы разбітай лясной дарогай каля двух кіламетраў, «Хуткая» яшчэ раз звярнула—прама ў лес, па бездараж. Убачыўшы густы арэшнік, Шорахаў загнаў машыну туды і хуткім крокам накіраваўся назад, да шашы: «Там шукаць не будуць... Эх, не ўдалося адарвацца... Цяпер трэба чакаць ночы... І як жа яны так хутка хапіліся? Нічога—не возьмеце, уцяку! Не ўдасца—дык пакладу ўсіх, на каго хопіць патронаў».

— «Беркут-7», «Беркут-7». Ідзіце па шашы да пункту найбольшага агляду. Я зварочваю на прасёлачную. Калі не ўбачыце, вяртайцеся да мяне.

— ...Цяпер не спяшайся, — кінуў Шаг шафёру.—Усім падрыхтаваць зброю. Глядзець уважліва: можа з'езд, сляды...

Лес хутка кончыўся. Далёка раскінуўся велізарны луг. «Не, тут бы ён не праскочыў. Недзе ў лесе».

— Давай назад! Павольна!

На зваротным шляху яны сустрэліся з «Беркутам», які на вялікай хуткасці выляцеў з-за павароту.

Завылі тармазы, і з машыны выскачыў лейтэнант увесь у крыві. Убачыўшы ўстрывожаны позірк Шага, ён паспешна растлумачыў:

— Кроў не мая—Грамыкі...

І тут жа далажыў:

— Таварыш падпалкоўнік, на шашы яго няма, напэўна звярнуў.

— Што ж, пашукаем слядоў. Не па паветры ж ён паляцеў.

Расчыніўшы дзверцы машыны, Шаг загадаў шафёру:

— Перадай групам, якія едуць сюды, каб спяшаліся. Сабаку—адразу да нас.

След яны знайшлі метраў за васемсот, унізе, паміж двума пагоркамі. Шаг дастаў карту, паказаў лейтэнанту, які кавалак лесу трэба блакіраваць, і загадаў перадаць загад тым, што прыбылі.

— А вы?

— Я—у невялікую разведку.

— У яго пісталет, таварыш падпалкоўнік.

— У мяне таксама!—усміхнуўся Шаг.

...Шорахаў чуў шум матораў—спачатку аднаго, потым другога.

Намацалі... Хутчэй адсюль. Пакуль іх мала—трэба паспець!

Ён пабег. Але тут жа пачуў адразу некалькі машын: «Не ўцячы... Трэба чакаць цемры...».

Прасека вывела Шорахава на паляну з некалькімі дрэвамі ў цэнтры. Унізе дрэвы зараслі густым хмызняком. Кучы сухога галля, раскіданыя па паляне, дапаўнялі пейзаж. «Тут і перачакаю...—рашыў Шорахаў. — З усіх бакоў відаць будзе, калі што».

«Волгу» з чырвоным крыжам Шаг знайшоў хутка. Яна стаяла ў кустах. Віктар Сцяпанавіч абышоў машыну: пашкоджана крыло, разбітыя фары. «Спяшаўся ўцячы далей... Баіцца смерці, гад. Вельмі баіцца... Як жа я асколкі ад фары не заўважыў—ішоў жа па следзе? З лесу ты ўжо не выйдзеш. Але ў цябе ёсць зброя. І той, хто першы выйдзе на цябе, атрымае кулю — ты абавязкова будзеш страляць. Першым можа аказацца нехта з міліцыянераў, што бягуць зараз сюды.

Не, мілы чалавек,—твая задума,—табе і быць першым. І ўжо ў цябе забойца не зможа не стрэліць. Усе допыты ўспомніць, усю нянавісць укладзе ў стрэл. Што ж стрэлам ён і выявіць сябе...».

Асцярожна хаваючыся за дрэвамі, Шаг выглянуў за пагорак і ўбачыў вялікую паляну з дрэвамі пасярэдзіне і вялікімі купамі хворасту.

«Ён ішоў сюды, як і я, і, значыць, павінен чакаць нас адсюль. Вось мы і паспрабуем падысці з другога боку. Усё ж лішні шанец...».

Шаг набліжаўся да дрэў у цэнтры паляны. Назіраючы з боку, можна было думаць, што ён зусім не бачыць тых дрэў. Але Шаг ні на секунду не выпускаў іх з віду: ад гэтага залежыла зараз яго жыццё. Левая яго рука сціскала чатыры шышкі, да пня заставалася метраў дваццаць, калі ледзь улоўны рух падаўся ў кустах. Зрабіўшы моцны скачок наперад, Шаг рэзка ўпаў, і ў момант падзення адчуў, як нешта рванула яго за левае плячо, і тут жа пачуў стрэл.

Зірнуў на плячо: шынель быў прабіты куляй пад самым пагонам.

«Біў у сэрца... Ледзь празяваў бы, не прыгнуўся—і памінкі спраўляй. А разлік правільны: варухнуўся ён якраз таму, што мяняў становішча—не чакаў з гэтага боку...»

Дзі-інь!—свіснула куля і ўпілася ў пень... «Тры разы ў мяне, два—там на шашы. Засталося дзве кулі».

— А ну, стрэльні яшчэ! — і, намацаўшы каля сябе падыходзячую галінку, прыўзняў над галавой фуражку. Куля свіснула, не закрануўшы яе. «Дрэнна страляе... А, можа, нервуецца. Яшчэ раз! Яшчэ раз павінен стрэліць...»

Шорахаў, быццам падначальваючыся волі падпалкоўніка, стрэліў.

Шаг не пачуў свісту кулі—злачынец страляў у другі бок. З процілеглага канца паляны пачуўся голас Малахава:

— Кідай зброю, выходзь! Уцякаць няма куды—акружаны! Праз тры секунды адкрыем агонь! Раз...

У лясной цішыні гулка прагучаў сабачы брэх.

«Службова-вышукная», — падумаў Шаг.

Ён устаў на ўвесь рост, атрос з сябе лісце, травінкі, і закрочыў да дрэў. Прыняўшы яго дзеянні, як загад да наступлення, з усіх бакоў на паляну выбеглі міліцыянеры. Усе яны бачылі, як з кустоў падняўся забойца. Шаг падышоў да яго раней за ўсіх.

— Кінь зброю, Шорахаў! — голас падпалкоўніка быў звычайны, нібы сустрэліся на чарговым допыце.

Шорахаў падняў пісталет да сваіх грудзей... Потым рука са зброяй рванулася да скроні... І раптам, адкінуўшы пісталет далёка ў кусты, забойца глуха завыў і, слізгаючы спіной па шаршавым ствале дрэва, павольна споўз уніз. Але калі Шаг падышоў да яго, ён, не перастаючы выць, кінуўся на падпалкоўніка з перакошаным ад злосці тварам. Шаг быў гатовы да ўсяго. Ён зрабіў рэзкі кароткі рух рукамі, і Шорахаў рухнуў на зямлю...

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Л. ЛАЎРОЎСКІ

МАСТАЦКАЯ ЦЫРОЎКА

Быў цудоўны светлы дзень. Такія дні зрэдку пракідаюцца позняй восенню, калі з-за нізкіх цёмна-шэрых хмар раптам выблісне сонейка і так шчыра заўсміхаецца, быццам гаворыць: «Людцы добрыя, не думайце, што я хачу касавурыцца. Не, баронь бог! Я проста не магу ладняцца вышэй. Не хапае часу. Ды і хмары засцяць мой шлях. Але я вас люблю, людзі! Хачу свяціць, грэць і радаваць вас».

Вось такім празрыстым днём я нечакана сустрэў на вуліцы старога знаёмага, інжынера-канструктара. Быў ён невясёлы і заклапочаны. Гэты ягоны клопат падкрэсліваў і пузаты руды саквяж.

— Што гэта ты, усё сваё носіш з сабой? — паспрабаваў я пажартаваць.

— Бывае, браце, і такое, — уздыхнуў сябра. — А ведаеш, што ў партфелі? Нізавошта не ўгадаеш!... Не, партатыўнай вылічальнай машыны ў ім няма... Чуў анекдот, як сустрэліся аднойчы два кандыдаты навук? Не чуў? Дык слухай! Сустрэліся, і адзін пытаецца, паляпаўшы па партфелі: «Што ў цябе, доктарская?» — «Не, ліверная», — адказвае другі. Вось так, браце... Зусім кепскі настрой. Чаму, пытаеш? Не, на рабоце ўсё добра. Дома таксама. А кепска таму, што ўвайшоў я ў шчыльныя слаі сферы абслугі. Жонка села за дысертацыю, дык усе хатнія клопаты зваліліся на мяне...

— Усе мы круцімся ў гэтых сферах. Можна не пайсці ў кіно, у тэатр, а краму ці сталоўку не абыдзеш, — паспрабаваў я суцешыць прыяцеля.

— Так, так, даражэнькі! Во — у партфелі ляжаць штаны. Зусім новыя, але пабылі ўжо ў рамонце. Не спяшаешся? Тады раскажу...

Мы зайшлі ў скверык, прыселі на лаўку.

— Разумееш, заказаў я ў атэлье касцюм, — пачаў сябра. — Хаця жонка і не раіла. Казала — намучышся ты з імі. Але я рашыўся. Пашылі, здаецца, нішто сабе. Іду дадому задаволены. Апранаю, паварочваюся перад люстэркам. І жонка задаволена. Ды раптам пытаецца: «А навошта тут дзірка?» Гляджу я — сапраўды дзірка, ды яшчэ на якім месцы! Я за штаны і ў атэлье. Маўляў, мне такія порткі не патрэбны, шыйце другія. А мне гэтак спакойненька кажуць: «Не хвалюйцеся, дарагі таварыш, гэта глупства. Нехта неасцярожна чыкнуў ножніцамі... Зараз зацыруем. Мастацкая цыроўка ўсё схавае. І следу не знойдзеце». І вось сёння забраў я свае штаны. Месца цыроўкі знайшоў адразу. Але — што зробіш? Здалёк дык быццам і непрыкметна.

Развітваючыся са мною, прыяцель гаварыў:

— Пазвані мне як-небудзь, пасядзім, пагамонім. А то ж во трэба бегчы ў кулінарыю — жонка лангетаў прасіла купіць. — Раптам ён, нібы нешта ўгледзеўшы, спытаў: — Слухай, стары, а чаму ў цябе гузікі жаночыя?

Я пачырванеў, нібы вараны рак.

— За гузікі я павінен быць удзячны атэлье «Дожджык». Першакласнае атэлье, а мужчынскіх гузікаў у іх няма. Вось так і хаджу з гэтымі...

Гузікі развесялілі майго сябрука. Ён зарагатаў і пайшоў па алеі скверыка. Услед яму ўсміхалася сонца.

Мікола ВЯРШЫНІН

ДАЧКА ЦІ СЫН?

Расказ маладога бацькі

Мы з жонкаю дзіця чакалі.
Яна — дачкі, а сына — я.
Спрачаліся мы з ёй нямала,
Каго лепш мець, якое даць імя.

І вось ужо ў раддоме жонка.
Перажываю за яе.
Мне не да жартаў і гамонкі:
Каго ж, як кажуць, бог дае!

Праз дзень, не маючы спакою,
Іду ў раддом — якраз пара.
— Віншую шчыра вас з дачкою! —
З парога кажа мне сястра.

Я ўсміхнуўся кіславата:
— Чаму ж дачка! Хай сын бы быў!
Але, пакуль ішоў дахаты,
Дачку я быццам палюбіў.

«Ну што ж, яно, бадай, спакойней,
А то з гарэзнікам — бяда.
Прытым жыццё — яно такое,
Што будзе й сын гады праз два».

Назаўтра ў радасным настроі
Зноў у раддом шыбую я.
Не двое ж нас ужо, а трое!!
— Як жонка, як дачка мая!

Сястра ўзняла ў здзіўленні вочы:
— Жартуеце, грамадзянін!
У вас жа нарадзіўся хлопчык,
Цудоўны і здаровы сын!

— Не, вы адказ мне пэўны дайце,
А дзе ж дачка, скажыце мне!
— З дачкой памылка, выбачайце.
Вам мала сына! — Што вы, не!

Вам недарэчны жарт дарую,
А сам бягу у магазін.
І там шампанскае бяру я
Для свята светлага — радзін...

А маладым бацькам параю,
Каб не спрачаліся яны.
Найлепш, як будзе — думку маю —
Адна дачка і два сыны.

Мікола НОЖНІКАЎ

МІМАХОДЗЬ

Слыху ў яго не было, але пад чужую дудку ўсё-такі неяк скакаў.

□

Поплеч з таварышамі ён бываў толькі ў аўтобусе.

□

Помнік баязліўцу: ён сам, скамянелы ад жаху.

□

Заўсёды стаяў на сваім: не ведаў, куды ісці.

□

Камедыя была такая лёгкая, што хто з чым на яе прыйшоў, з тым і пайшоў.

Эдуард ЛІТМАН

ПАЯДЫНАК

Яны прыходзілі да яго з патухлымі вачыма і дрыжачымі рукамі.

— Колькі праводзіш нарад? — спытаў ён аднаго.

— Трыццаць на месяц. Часам і трыццаць адну.

— Хопіць дзесяці!! — загадаў ён строга.

— Ці доўгія ў цябе даклады? — пытаў другога.

— Гадзіны па дзве. А часам і даўжэй.

— Годзе паўгадзіны. А калі не перастанеш заікацца, то лепш зусім маўчы.

Памог усім. Праз паўгода яны пыхалі здароўем. Як ні дзіўна, але і прадпрыемства таксама пачало выконваць план. І тады пачалі гаварыць, ці не варта яму было б, апрача ўрачэбнага прыёму, весці эканамічны гурток і ўдзельнічаць у вытворчых нарадах.

Пераклаў з нямецкай М. НАВІЦКІ.

ЧЫЙ ГУСАК?

Даўнейшы беларускі жарт

Мужык і цыган знайшлі на дарозе смажанага гусака. Мужык першы схапіў гусака.

— Мой гусак!! — крычыць цыган, — я першы яго ўбачыў.

— Не, мой, — пярэчыць мужык, — я першы яго падняў.

Доўга яны спрачаліся, чый гусак, бо ні мужык, ні цыган не хацелі дзяліць яго папалам.

Тады цыган і кажа:

— Каму лепшы сон прысніцца, таго і гусак будзе.

Мужык пагадзіўся.

Цыган лёг, заплюшчыў вочы, прыкінуўся, што спіць.

Доўга мужык варочаўся з боку на бок: прыдумляў сон. Нарэшце заснуў.

Тады цыган ціхенька падняўся, спытляваў гусака і лёг спаць.

Раніцою яны прачнуліся.

— Ну, расказвай, браток, што табе снілася, — кажа цыган да мужыка.

— Снілася мне, — пачаў мужык, — што трапіў я да князя ў госці. У вялізным палацы стаяў вялікі, вялікі стол. А на тым стале чаго толькі не было! Сеў я з князем застол... З'елі мы па гусаку, па курыцы... Ды ўсяго іншага... А цяпер раскажы, што табе снілася, — звярнуўся мужык да цыгана.

— Прыснілася мне, — пачаў цыган, — што ішоў, ішоў я па дарозе і дайшоў да краю зямлі.. Бачу — лесвіца стаіць. Палез па лесвіцы. Узлез на самае неба. Іду сабе па небе, іду... Бачу — на дубовым пяньку твой бацька сядзіць і ўмінае смажанага гусака. Дзядзечка, папрасіў я, дай беднаму цыгану хоць лапку пасмактаць. Як накінуўся на мяне твой бацька. «Свайго смажанага гусака маеш, — крычыць, — і майго яшчэ хочаш з'есці! Спачатку свайго з'еш, а пасля ў мяне прасіць будзеш!» Паслухаўся я твайго бацькі, хуценька вярнуўся на зямлю і з'еў гусака.

Мужык хапіўся гусака, а ад таго і лапкі не засталося — усё цыган утаптаў.

Запісаў Зм. БЯСПАЛЫ.

Хадора Плюшчыха, некалі наша суседка, вельмі ж бойкая на язык была. І лаялася — на чым свет стаіць. Асабліва з суседзямі. То нечыя куры на яе агародзе цыбулю дашчэнту выпалалі, бульбу выкопваюць, то яе любімую Рабку Васілёў певень кожны дзень да сябе ў двор заманьвае і тая цяпер нясецца хто яе ведае дзе. А сваіх курэй, галоў гэтак трыццаць, ніколі не зачыняла ў хляве. Ад цямна да цямна пасвіліся самапасам. Скажаш ёй пра гэта — з граззю змяшае, пашле туды, дзе камар козы пасе.

Але пра тую Рабку я не буду расказваць. Цікавей здарылася з катом.

Нейкі час у нашым двары не было ката. А без яго — не жыццё. Толькі і бойся, каб, часам, ноччу мышыная басота з твайго носа вышчарбень не зрабіла. Ды тут падкацілася шчасце. Зайшоў гэта я ў хлеў, каб падкінуць карове сена і, бачу, сядзіць на жэрдцы чорны кот. Я яго цап і хутчэй занёс на печ. Няхай, думаю, хоць ноччу шмыгунам прачуханца задасць.

Пасля чорны кот аказаўся кошкай суседкі Хадоры. Ці ад таго, што мышэй у нашай хаце развялося плойма, ці лічаныя дні засталіся да акацення, але яна забылася на Плюшчыху. Праз колькі дзён на печы замяўкалі два коцікі — чорненькія-чорненькія...

Можа б гэта кошка і зараз жыла ў нашай хаце, калі б я аднойчы, за нейкую шкоду, не пакрычаў на яе. А калі аблаяў, то яна таксама жаночы гонар паказала. Пайшла да Хадоры. Але характар у коцікі быў не такі, як у яе старой гаспадыні. За нашы хлеб, соль і печ пакінула нам коціка — Ваську. Другога з сабой забрала.

Вельмі добры кот вырас. Навучыў я яго есці цукеркі, смажаныя і з юшкай грыбы, усялякіх гатункаў рыбу, шмат што. Дам іншы раз кавалачак мяса з гарчыцай — моршчыцца, а есць. Бачыць, што гаспадар паважае такую гаркачэчу. Паказваў, што ён не абы хто, а таксама мужчынскага полу.

Але я захапіўся катом. Трэба пра суседку закончыць. Даведалася яна тады пра кошку і — ой, што толькі на мяне не напляла. Дзень пры дні толькі і ляскацела: «А каб ты па гары хадзіў ды сонца не бачыў! Каб цябе зямля не насіла! Каб цябе ўсяго калаціла ды не выкалаціла...» Праходу мне не давала. Усё — каб цябе ды каб цябе...

Потым наш Васька зрабіўся ў яе вачах злодзеем, а мы саўдзельнікамі. Яшчэ нават куры ўсе спалі, а Хадора ўжо з ляментам грукацела кулакамі ў нашы дзверы: «А матачкі мае! А каб яго праўцаком паставіла! Тры кавалкі сала з кубла выцягнуў... О-ёй-ёй, што мне рабіць? Гэтулькі дабра сапсаваў... Пайду ў сельсаве-е-ет! Заяўлю-ю! Гэта вы яго вучыце. Ён і вам сала носіць... Каб вас паразздзімала!..».

— Чаго ты глотку дзярэш? Кот вінаваты? То злаві і пакарай яго Дома ён ніколі не шкодзіць, — не стрымалася на гэты раз мая жонка.

Справа тая з салам прыціхала, бо жонка, украдкам ад мяне, занесла суседцы тры кавалкі свежыны. Можа б хутка наступіў сапраўдны штыль, каб не зноў Хадорын кубел. Неяк толькі звечарэла. Прыцемкі з лянотай бралі ў абдымкі наваколле. Я і жонка стаялі каля свайго гародчыка — сабіраліся ісці на адпачынак. І тут, бачым, нясецца да нас Хадора і воламкам нешта за сабой валачэ. Адразу відаць, што добра кацёл раскачагарыла. На ўсіх парах кіруе.

— Што я казала?.. Ну, што я казала? Усё ваш кот. Зноў у маю дзежку залез. Але болей не палезе, — пырскала слінай суседка і кінула пад нашы ногі мяшок. У вачах Хадоры бліскалі такія іскры, нібы яна вось толькі што жывога Гітлера прыцурала. Але на гэты раз мая Антаніна не разгубілася. Нават не паглядзеўшы, які кот у тым мяшку, паклікала:

— Васька! Ідзі сюды..

Наш любімы Васька нібы поплеч стаяў. Цярануўся аб маю нагу, мурлыкнуў нешта едкае па-свойму і паказаў суседзі Хадоры доўгі пушысты хвост.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856. АТ 21239

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19 бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца